

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za slovenistiko
Oddelek za slavistiko

Katja Cingerle

**Odnos do knjižnojezikovne norme v Sloveniji in na
Slovaškem**

Na primerih Mestne občine Nova Gorica in slovaškega mesta Prešov

Diplomsko delo

Mentorja: doc. dr. Hotimir Tivadar in doc. dr. Jozef Pallay

Ljubljana, november 2011

Zahvala

Ob koncu študija se zahvaljujem vsem, ki so mi kakor koli pomagali pri študiju. Posebej se zahvaljujem svojima mentorjema doc. dr. Hotimirju Tivadarju in doc. dr. Jozefu Pallayu za vse nasvete, predloge, pomoč pri literaturi in spodbudo. Del diplomske naloge je bil izdelan na študijski izmenjavi na Filozofski fakulteti Univerze Komenskega v Bratislavi (Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave), kjer so mi zelo pomagali univerzitetni profesorji na Katedri slovaškega jezika, zlasti Mgr. Gabriela Múcsková, PhD., katere predavanja sem obiskovala in prav ona mi je predlagala izvedbo ankete v Sloveniji.

Povzetek

V diplomski nalogi sta obravnavani norma in kodifikacija slovenskega in slovaškega jezika. Predstavljen je zgodovinski pregled standardizacije in kodifikacije slovenščine in slovaščine od začetkov do 21. stoletja. Podrobnejše je prikazano 20. stoletje, v katerem je strukturalizem spremenil odnos do (knjižnega) jezika, pokazal večplastnost jezika in poudaril sporazumevalne okoliščine. Diplomaska naloga opisuje odnos jezikoslovcev do norme, predvsem v letih, ko so v slovenski prostor začele prihajati ideje češkega in ženevskega strukturalizma ter razdvojile jezikoslovno znanost na puriste in protipuriste. Purizem in protipurizem sta se delno ohranila; v sodobnem slovaškem jezikoslovju se njuni predstavniki imenujejo normativisti in sociolingvisti. Odnos uporabnikov do jezika je raziskan z anketama, izvedenima v vzhodnoslovaškem mestu Prešov in Mestni občini Nova Gorica (v nadaljevanju MONG); v razpravi sta bili obe anketi primerjani, s čimer je bilo mogoče sklepati, v čem se odnos Prešovčanov do materinščine razlikuje od odnosa novogoriških občanov in v čem sta si podobna.

Ključne besede: slovenski knjižni jezik, slovaški knjižni jezik, kodifikacija, normiranje, strukturalizem, zvrstnost, odnos do norme

Résumé

Témou diplomovej práce sú norma a kodifikácia slovinského a slovenského jazyka. Predstavený je v nej historický prehľad štandardizácie a kodifikácie slovinčiny a slovenčiny od začiatkov po 21. storočie. Podrobnejšie je spracované 20. storočie, v ktorom štrukturalizmus zmenil vzťah k (spisovnému) jazyku, poukazujúc na viacvrstvosť jazyka s dôrazom na komunikačné okolnosti. Diplomová práca opisuje vzťah jazykovedcov k norme najmä v rokoch, keď do slovinského priestoru začali prichádzať idey českého a ženevského štrukturalizmu a tým ich rozdelili na puristov a antipuristov. Purizmus a antipurizmus sa čiastočne zachovali; v slovenskej jazykovede sa ich predstavitelia volajú normativisti a sociolingvisti. Vzťah používateľov k jazyku je empiricky preskúmaný anketami, ktoré boli vypracované vo východoslovenskom meste Prešov a v okrese Nova Gorica (Slovinsko). V analytickej časti práce boli porovnané výsledky oboch ankiet. Výsledky analýzy poukazujú na vzťah Prešovčanov a občanov okresu Nova Gorica ku spisovnému jazyku ako aj na zhody a rozdiely v jeho evaluácii.

Kľúčové slová: slovinský spisovný jazyk, slovenský spisovný jazyk, kodifikácia, normovanie, štrukturalizmus, stratifikácia, vzťah k normy

Kazalo vsebine

1	Knjižnojezikovna norma med sistemom in rabo	9
1.1	Prožna stabilnost.....	11
2	Standardizacija in kultiviranje slovenskega jezika.....	11
2.1	Ljubljanska podstava knjižnega jezika	14
3	Kodifikacija slovaškega knjižnega jezika	15
3.1	Zgodovinske okoliščine na začetku knjižnega obdobja	15
3.2	Bernolákova kodifikacija	15
3.2.1	Kodifikacija pravopisa in glasoslovja	16
3.2.2	Kodifikacija oblikoslovja	16
3.2.3	Kodifikacija besedoslovja	16
3.2.4	Primer rabe bernolákovščine	17
3.3	Štúrova kodifikacija	17
3.3.1	Kodifikacija pravopisa in glasoslovja	18
3.3.2	Kodifikacija oblikoslovja	18
3.3.3	Kodifikacija besedoslovja	19
3.3.4	Primer rabe štúrovščine	19
3.4	Reforma Štúrove kodifikacije.....	20
3.4.1	Kodifikacija pravopisa in glasoslovja	20
3.4.2	Kodifikacija oblikoslovja	20
3.4.3	Primer rabe reformirane štúrovščine	21
3.5	Matica slovaška (slš. » <i>Matica slovenská</i> «)	21
3.6	Martin – središče slovaške kulture v 2. polovici 19. stoletja.....	22
3.7	Slovaški knjižni jezik v 20. stoletju.....	22
4	Nastanek in razvoj slovenskega knjižnega jezika.....	25
4.1	Strukturalizem	27
4.1.1	Ženevski strukturalizem	27
4.1.2	Praški strukturalizem	27
4.1.3	Strukturalizem v slovenskem jezikoslovju	28
4.2	Govorna norma.....	29
5	Odzivi na Slovenski pravopis iz leta 2001	30
6	Zvrstnost oz. stratifikacija jezika.....	32
6.1	Slovenska zvrstnost	32
6.1.1	Funkcijska in socialna zvrstnost.....	34
6.1.2	Knjižne socialne zvrsti slovenskega jezika	34

6.2	Stratifikacija slovaškega jezika	35
7	Spori v slovaškem jezikoslovju	37
7.1	Sociolingvistični nazor	38
7.2	Normativistični nazor	39
7.2.1	Purizem	39
7.2.2	Primeri želenega in dejanskega stanja	41
8	Spori v jezikovni kritiki in uporabniki jezika	42
8.1	Merila jezikovne kritike	42
9	Idealna predstava slovaškega in slovenskega knjižnega jezika	44
10	Anketa o odnosu do jezika	46
10.1	Namen raziskave	46
10.1.1	Jezikovna zavest	46
10.2	Analiza anketne raziskave o odnosu do jezika v slovaškem mestu Prešov	47
10.2.1	Metoda	47
10.2.2	Vzorec	47
10.2.3	Analiza	48
10.2.4	Sklep analize ankete o odnosu do jezika v Prešovu	54
10.3	Analiza ankete o odnosu občanov Mestne občine Nova Gorica do slovenščine	54
10.3.1	Hipoteza in raziskovalna vprašanja	54
10.3.2	Vzorec	54
10.3.3	Metoda	55
10.3.4	Analiza	56
10.4	Analiza ankete o odnosu gimnazijcev do slovenskega jezika	74
10.4.1	Vzorec	74
10.4.2	Metoda	74
10.4.3	Analiza	74
11	Razprava o analizi ankete	81
11.1	Prestičnost slovenskega in slovaškega knjižnega jezika	81
11.2	Funkcionalnost slovenščine in slovaščine v različnih govornih položajih	82
11.3	Vrednotenje materinščine in kritičnost do lastnega obvladanja knjižnega jezika	83
11.4	Izpopolnjevanje znanja knjižnega jezika	86
12	Sklep	87
13	Viri in literatura	89

Kazalo tabel

Tabela 1: Poimenovanje nazorov v slovaškem jezikoslovju.....	37
Tabela 2: Uporaba socialnih zvrsti slovaškega jezika v različnih govornih položajih	49
Tabela 3: Izpolnjevanje sporazumevalnih potreb slovaškega jezika	50
Tabela 4: Uporaba socialnih zvrsti slovenskega jezika v različnih govornih položajih	56
Tabela 5: Funkcionalnost slovenščine v različnih govornih položajih	58
Tabela 6: Uporaba jezikovnih priročnikov	73
Tabela 7: Uporaba socialnih zvrsti v različnih govornih položajih pri dijakih.....	74
Tabela 8: Funkcionalnost slovenščine v različnih govornih položajih po mnenju dijakov	75
Tabela 9: Uporaba jezikovnih priročnikov pri dijakih	80
Tabela 10: Najbolj naravna zvrst jezika v MONG in Prešovu.....	82
Tabela 11: Primerjava ravni knjižnega jezika v MONG in Prešovu.....	84
Tabela 12: Jezikovne napake – primerjava med slovenskimi in slovaškimi rezultati	85

Kazalo grafov

Graf 1: Funkcionalnost slovenščine v umetniškem izražanju (glede na poklic).....	59
Graf 2: Funkcionalnost slovenščine v znanstvenem izražanju (glede na poklic).....	59
Graf 3: Jezikovne napake v javnosti (glede na stalno prebivališče).....	61
Graf 4: Raven slovenščine na splošno in v Novi Gorici.....	64
Graf 5: Najboljša podoba slovenščine (glede na starost).....	66
Graf 6: Izpopolnjevanje znanja knjižne slovenščine (glede na poklic).....	70
Graf 7: Način izpopolnjevanja znanja slovenskega knjižnega jezika (glede na izobrazbo) ...	71
Graf 8: Uporaba jezikovnih priročnikov.....	72
Graf 9: Jezikovne napake v javnih nastopih (glede na spol dijakov).....	76
Graf 10: Prepoznavanje neprimernih izrazov v knjižnem jeziku (dijaki).....	77
Graf 11: Raven slovenščine v Novi Gorici (glede na stalno prebivališče dijakov).....	77
Graf 12: Najboljša podoba slovenščine (glede na stalno prebivališče dijakov).....	78
Graf 13: Izpopolnjevanje znanja knjižne slovenščine (glede na spol dijakov).....	79

Kazalo slik

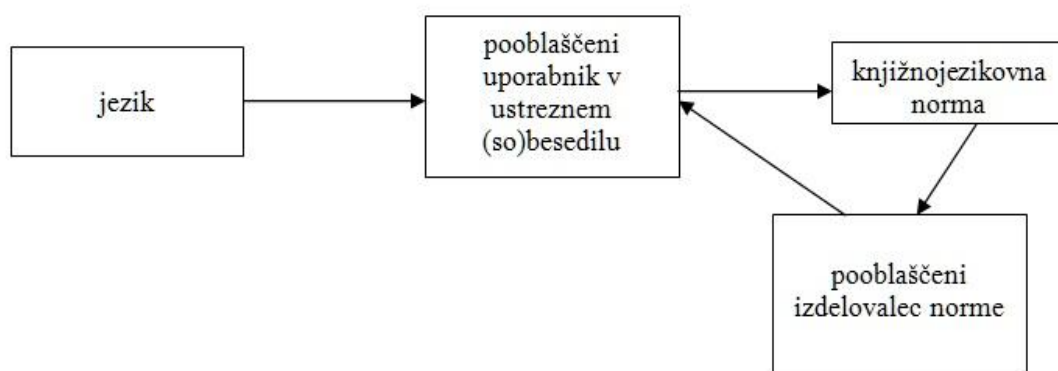
Slika 1: Izdelovanje norme iz jezika reprezentativnih uporabnikov (Stabej 2008a: 96).....	9
Slika 2: Stratifikacija slovaškega narodnega jezika Horeckega (1979)	36

Uvod

Narodna povezanost temelji na skupnem izvoru, vendar je za narod kot družbeno enoto pomemben skupen jezik, enak in razumljiv za vse njegove uporabnike. To je bilo znano že pred prvo kodifikacijo jezika, saj so tako nastali standardni oz. kulturni jeziki, normiranje jezika pa je nastopilo šele ob njegovem prvem kontinuiranem zapisovanju, ob katerem so nastala besedila, namenjena širši javnosti oz. kar celotnemu narodu, kakor nakazuje Trubarjev nagovor v *Katekizmu* (1550). Zaradi narečne razslojenosti slovenskega jezika je bilo pri normiranju knjižne slovenščine eno izmed najpomembnejših vprašanj njegova podstava; v slovenščini je bilo treba knjižni jezik približati narečjem zunaj osrednjeslovenskega prostora, slovaščina pa je morala združiti evangeličane in katoličane, da bi lahko opravljala narodnoidentifikacijsko funkcijo. Kodifikacija pa ni nikoli dokončna, saj se jezik razvija, spreminjajo se okoliščine, v katerih se uporablja, družba, ideološka prepričanja in navsezadnje tudi sama jezikoslovna znanost. Iz prvotne nabožne rabe se je jezik razširil vse do znanosti, s čimer je bil postavljen pred nove naloge, ki se jih morajo zavedati tudi izdelovalci norme. Prelomna smer v jezikoslovju je bil strukturalizem, proti kateremu so se postavili tradicionalistično razmišljajoči, ki so menili, da je materinščina ogrožena, zato nove smeri niso bili pripravljeni sprejeti. Tudi potem, ko se je strukturalizem uveljavil v slovenskem in slovaškem prostoru, je normiranje jezika še vedno aktualna tema, o kateri je treba razpravljati, saj sodobno razmišljanje o jeziku vpliva na njegov razvoj v prihodnosti.

1 Knjižnojezikovna norma med sistemom in rabo

V sedemdesetih letih 20. stoletja se je začela zavest o obstoju več norm – poleg knjižnojezikovne norme tudi narečne, nadnarečne, pogovorne ..., a je prav knjižnojezikovna norma najpomembnejša; pri drugih normah pa gre za upoštevanje primernosti v določeni kulturi (Kraus 1980, nav. po Dobrovoljc 2004: 12). V nemškem jezikoslovju se ločita dva tipa norm: implicitna oz. notranja jezikovna norma in eksplicitna oz. kodificirana norma (prav tam). Implicitna norma je spontana, podzavestno nadzorovana in se uporablja v zasebnih pogovorih, nanjo pa vplivata socialni in krajevni izvor uporabnika jezika. Jezikoslovci jo opisujejo, vendar svojih utemeljitev ne razglashajo širši javnosti, saj uporabniki to normo nezavedno upoštevajo. Pri raziskovanju eksplicitne norme jezikoslovci svoje ugotovitve vrednotijo in se odločajo med različicami. Rezultat je kodifikacija, ki naj bi omogočala objektivno izražanje in razumevanje vse jezikovne skupnosti. Eksplicitna norma je nadnarečna, predpisana s pravili, uporablja se v javnem in uradnem nastopanju, večinoma v zapisani ali brani obliki. Merila pravilnosti v knjižnem jeziku predpisujejo normativni priročniki. Med opisom in kodifikacijo pa je predpisovalec norme, torej človeški dejavnik, ki lahko objektivnost postavlja pod vprašaj s svojimi nazori (Stabej 2008a). Izdelovalec norme se odloča, ali bo natančno sledil rabi, kot zahteva Pauliny (2000), ali pa bo dosledno upošteval jezikovni sistem, ideologijo ali kakšno drugo normativno merilo. Predpisovalec norme ima moč, da v kodifikacijo vnese svoje nazore in postavi hierarhično strukturo neke jezikovne skupnosti. Po navadi je sicer predpisovalcev več in se med seboj dogovarjajo, a gre za zelo majhno skupino ljudi. Ključna je že izbira reprezentativnega vzorca (poleg tradicije) uporabnikov oz. besedil, iz katerih bo izhajala njegova kodifikacija (Slika 1).

Slika 1: Izdelovanje norme iz jezika reprezentativnih uporabnikov (Stabej 2008a: 96)

Reprezentativen vzorec uporabnikov jezika je v primerjavi s celoto zelo majhen. Večina naj bi se torej prilagodila temu vzorcu, česar ni mogoče popolnoma izvesti, zato bo majhna skupina ljudi (tj. uporabniki jezika, ki ustrezajo reprezentativnemu vzorcu) obvladala eksplicitno normo bolje kot večina. To pa »vzpostavlja določen tip hierarhije v neki družbi« (Stabej 2008a: 97).

Jezikovna norma je odvisna od sistema in rabe. Za Bredo Pogorelec je norma »nasvet, ne obveza – in predvsem temelj osnovnega dogovora med pišočimi, nikakor ne zakon, ki bi moral biti brezpogojno izpolnjen« (2001: 204), saj jezikovna norma upošteva tudi slogovna določila. Prvotna norma se je ukvarjala s pravili pisave, ki skušajo »ujeti v zapis govor, osnovna pravila oblikoslovja in skladnje« (prav tam). Ada Vidovič Muha pa je normo opredelila kot »zbir vseh (jezikovno)funkcijskih in (jezikovno)identifikacijskih prvin, ki so v primeru slovenščine tudi narodnoidentifikacijske« (Vidovič Muha 1991: 18).

Upoštevanje jezikovne rabe se je razvilo iz praškega strukturalizma (Nebeská 1996). Coseriu (1988) razume normativnost kot tisti del jezikovnega sistema, ki se uresniči v rabi. To je dejanska norma; norma, ki je v jezikovnem sistemu mogoča, a se ne uresniči, pa se imenuje potencialna. Vidovič Muha (1995: 153–156) ugotavlja, da se raba lahko povezuje tudi z drugimi sistemi (npr. z jezikovnim sistemom tujega jezika). Če se raba uveljavi, lahko preide v dejansko jezikovno normo kljub morebitni drugačni jezikovni politiki, ki si prizadeva, uveljaviti potencialno normo jezikovnega sistema.

Podobno razmišlja tudi Jedlička (1965), ki loči vsakdanjo govorico in knjižnojezikovno normo. Vsakdanjo govorico povezuje z zasebno, knjižnojezikovno normo pa z javno rabo. V vsakdanji govorici je veliko variant, čeprav naj bi bila za knjižnojezikovno normo značilna enotnost, a dvojnice niso izključene, še posebej, ko se ena oblika šele uveljavlja in počasi izpodriva drugo, nekaj časa pa obe tekmujeta med seboj (prim. poglavje 1.1). Dvojničnost jezikovnih sredstev v vsakdanji govorici pogosto izvira iz pokrajinske ali/in socialne raznolikosti uporabnikov jezika. Jedlička (prav tam) opaža zблиževanje knjižnojezikovne norme in norme vsakdanje govorice, vendar ne v vseh funkcijskih zvrsteh; najmanjši vpliv vsakdanjega govora je v znanstveni zvrsti.

Toporišič (1992) v *Enciklopediji slovenskega jezika* normo povezuje s »splošno normalnim« v (knjižni) jezikovni zvrsti. Kaj je splošno normalno, ni navedeno, sklepamo pa lahko, da je to tisto, kar je tipično za neki jezik, torej značilno za vsaj večino narečij ali pa kar za vsa. Nekatere normirane oblike niso *normalne* delu uporabnikov jezika, zato je tudi vprašanje, kaj pomeni *splošno*. Pri nastanku norme Toporišič (1992) ne omenja izdelovalca norme, temveč uveljavljanje določenih lastnosti jezika v besedilih, ki jih poleg tvorcev sprejemajo tudi naslovniki. Takšen jezik se kodificira v jezikovnih priročnikih.

Upoštevanje rabe pred tradicionalno normo je kritiziral Gradišnik, ki meni, da se norme knjižnega jezika »izvajajo iz njegove prvotne kodifikacije, v prihodnje pa se smejo izvajati samo v skladu z njo, neodvisno od govornih navad« (Gradišnik 1975: 127). Kodifikacija ne sme jezičkovne norme samo popravljati, ampak jo mora »zaostrovať«, kar pomeni, da bi morala norma postajati vedno strožja. Pri utemeljevanju tradicionalne norme kot edine pravilne se Gradišnik sklicuje na Župančiča, ki je dajal prednosti jezičkovnemu sistemu, in ne splošni rabi. Kljub temu se je Gradišnik (1975), zavedal da se sprememb ne da preprečiti, lahko pa jih v določenem družbenem položaju (in morebitni jezičkovni politiki) omejujemo.

1.1 Prožna stabilnost

Havránek (1969: 200) trdi, da mora knjižni jezik težiti k natančnemu izražanju, da bi lahko dobro izvrševal svoje naloge, vedno znova pa se pojavljajo tudi nove (npr. nova poimenovanja), hkrati mora knjižni jezik ohranjati svojo ustaljeno obliko. Stabilnost in hkrati spreminjanje knjižnojezičkovne norme sta za Havránka razumski sestavini jezika; ti nasprotji je Mathesius (1932) združil v pojem *prožna stabilnost* (češ. »*prožná stanovitnost*«). Knjižni jezik ohranja stabilnost, a se počasi sčasoma spreminja, saj se neprestano razvija, da lahko izvršuje nove naloge. Ta značilnost knjižnojezičkovne norme je bila sprejeta tudi v slovenskem in slovaškem jezikoslovju; najprej jo je Borko poimenoval »*okvirna ustaljenost*« (Kalin Golob 1996: 77). Toporišič (1992) je v *Enciklopediji slovenskega jezika* pri geslu *norma* opozoril na dvojnici, ki se bojujeta za prevlado¹, kar povzroči spreminjanje norme. Ob koncu razlage je viden odziv na Gradišnikovo stališče², ko zavrača »[s]lepo sklicevanje na enkrat zajeto normo«, ki je *nazadnjaško, saj jeziku preprečuje nujno potreben razvoj*« (1992: 147).

2 Standardizacija in kultiviranje slovenskega jezika

Ob narečni razslojenosti jezika in različnih družbenih slojih je uveljavljanje enotnega jezika dolgotrajen postopek. Na njegovo oblikovanje vplivajo jezikoslovci in uporabniki. V zgodovini slovenskega jezika se poleg knjižnega jezika uporabljata termina *standardni* in *kulturni jezik*, ki pa izraza *knjižni jezik* ne moreta nadomestiti. Pogorelec ob knjižnem jeziku zapiše še izraza *pisni* in *zborni jezik*. Normiranje jezika se je začelo z njegovim zapisovanjem, vendar obstaja tudi govorni knjižni jezik. Za *zborni jezik* se je uveljavil pomen strogega, knjižnega jezika (*Slovenski pravopis* 2001 (v nadaljevanju *SP* 2001): 125), kar pomeni, da njegovi uporabniki fonetično in pravopisno dosledno upoštevajo knjižnojezičkovno normo.

¹ Primer za to je pisanje skupaj oz. narazen predložnih zvez tipa *od kod*: *SP* iz leta 1962 in *SSKJ* navajata dvojnici *odkod* in *od kod*, *SP* 2001 pa je uveljavil pisanje narazen (Dobrovoljc 2004: 223).

² Gradišnik je nasprotoval spreminjanju knjižnojezičkovne norme glede na rabo (Gradišnik 1981).

Standardni jezik je povezan z jezikovno standardizacijo, s katero se določajo pomen besed, slovnična sredstva in oblika (odprava dvojnic), uveljavil se je v anglosaškem jezikoslovju. Standardizacija je »[d]ružbeni postopek, v katerem družba izrecneje začne nadzorovati podobo lastnega jezika in se opredeljevati do pojava raznolikosti« (Skubic 2005: 15). Pri opazovanju postopka standardizacije Haugen upošteva štiri dejavnike (prav tam):

- izbiro koda, ki bo podlaga knjižnega jezika;
- kodifikacijo: normativni opis v jezikovnih priročnikih;
- stilno elaboracijo: prilagoditev rabe jezika govornim položajem;
- promocijo: razširjanje podobe jezika, predvsem v šolstvu.

Standardizacija se dogaja znotraj jezika, a posega tudi na zunajjezičkovno, družbeno področje, ko gre za oblikovanje **kulturnega jezika**. Ta izraz uvaja Vidovič Muha (1996). Pojem *kulturni jezik* je povezan s pojmom jezikovne kulture in se nanaša na sam izraz (prestižnost oblike) in na vsebino, ki jo določena skupnost obravnava kot prestižno.³ V normativnih priročnikih je naveden podatek o (ne)prestižnosti v zvrstnih in ekspresivnih kvalifikatorjih, ki so merilo primernosti, kar ne pomeni predpisa, saj se kulturni jezik razvija s socializacijo družbe. Pri kultiviranju jezika gre za pretežno zunajjezičkovno dejavnost, ko se posameznik nauči, katero vedênje, izražanje, tematiziranje je v neki družbi v določeni situaciji primerno in katero ni (raba različnih zvrsti jezika), torej si kultiviranje prizadeva uveljaviti sistem vrednot dane družbe, na kar lahko vpliva tudi ideologija. Standardizacija pa naj bi potekala po racionalnih merilih na podlagi kulturnega jezika, ki obstaja pred standardnim (Skubic 2005).

Na podobo knjižnega jezika je pomembno vplival tisk, ki je omogočil širok krog bralcev oz. poslušalcev istega besedila, zato je moral biti jezik vsaj delno poenoten in razumljiv vsem. Za sodobno jezikoslovje je poenoten in splošno razumljiv jezik idealizacija, ki je nastala kot skupek različnih dejanskih govornih praks. Nasprotno je tradicionalno jezikoslovje trdilo, da je knjižni jezik narečno pogojen (govor Ljubljane kot osnova knjižne slovenščine), vendar je ta jezik vedno konstrukt (Tivadar 2010a: 105) in ga nihče ne obvlada brez učenja.

Najpomembnejša izbira koda je bila na začetku knjižnega jezika, pri Trubarju, kar potrjuje tudi Stabejeva ugotovitev, da Trubarjeva »verodostojnost besedila torej ni temeljila ne na obliki jezika ne na inštituciji, temveč na sami izbiri jezika« (Stabej 2008b: 12). Prvotno Riglerjevo tezo (1968), da je Trubar kot osnovo jezika vzel mestni ljubljanski govor ali svoje domače dolenjsko narečje, kot je nakazal sam (Trubar 1971), zavračata Pogorelec in Grdina, ki trdita, da je osnova slovenščine bil »že obstoječi naddialektni, torej kulturni jezik slovensko govoreče, geografsko

³ P. Bourdieu (2002) namesto izraza *kulturni* uporablja izraz *legitimni* jezik.

mobilne elite» (Skubic 2005: 21). V protireformaciji so si pisci pridig in drugih katehetskih priročnikov prizadevali nadaljevati standardni jezik, ki so ga zapisovali protestanti, od l. 1605 so se duhovniki šolali v retoriki slovenskega jezika. Zaradi verskega obredja je dobil pomembno vlogo kulturni jezik, vendar le med duhovščino, saj je meščanstvo uporabljalo latinščino.

Marko Pohlin (1768) in Ožbalt Gutsman (1777) sta trdila, da je treba normirati jezik za izobražence. Pohlin je dajal velik pomen jezikoslovcu kot predpisovalcu posvetnega elitnega jezika, Gutsman pa je to vlogo prepuščal govorcu (pisatelju, znanstveniku, pridigarju). Oba sta poudarjala jezikovno pravilnost in zavračala narečja »*podeželana*«, ki jezikovnih pravil ne upoštevata (Domej 1979: 204).

Prav na jezik preprostega kmečkega človeka se je oprl Žiga Zois, Kopitarjeva slovnica (1808) je njegovo predstavo slovenskega jezika kodificirala, na stolici za slovenščino na ljubljanskem liceju pa je ta jezik doživel promocijo. Ideal jezikovne čistosti in opiranje na preprosto govorico sta se izkazala kot pozitivna pri odpravi skladijskih kalkov, vendar naletela na odpor v Čopovem krogu, ki se je zavedal, da izobraženci potrebujejo svoj kulturni jezik. Ti se s preprosto slovenščino ne morejo identificirati tako, da bi se ločili od nižjih slojev. Čeprav je Zois skušal poudariti jezik, kot so ga takrat govorili manj izobraženi kmetje, je Kopitarjeva uresničitev bila idealna, moralna kultivirana slovenščina, ki v resnici ni obstajala, kar je trdil tudi Matija Čop (1983: 76–77).

V drugi polovici 19. stoletja je slovenščina postala učni predmet v gimnazijah, kar je zahtevalo novo kodifikacijo, da bi se jezik poučeval enotno. Tako je l. 1854 izšla Janežičeva slovnica. Potreba po kultivirani slovenščini je postala večja, zato so se izoblikovale radikalne ideje, ki bi povzdignile jezik: ilirizem, etimologiziranje, slovanjenje, izreka po črki. Drugačne razmere za kultiviranje slovenščine so bile po razpadu Avstro-Ogrske (1918), ko se je slovenski narod znašel med slovanskimi jeziki in se je njegova raba razširila. Vodušek je objavil zahtevo, da si vsak družbeni sloj izoblikuje svoj jezik, pri čemer naj elita uporablja nadkultiviran (Skubic 2003b: 75) jezik z lastnimi posebnimi jezikovnimi sredstvi, tudi tujkami (Vodušek 1933). Intelktualna elita se je jezikovno odprla ekscesnemu jeziku (Skubic 2003b) in začela kritizirati pretirano moralno držo v 19. stoletju, meščanska elita pa se je postavila proti preprostemu kmečkemu govoru tako, da je uporabljala izraze prav iz tega nekultiviranega jezika. Po drugi svetovni vojni se je družbena struktura spremenila zaradi načrtne odprave meščanstva, kolektivizacije kmetijstva in splošne proletarizacije. Za nosilce kulturnega jezika ni bila več nujna visoka izobrazba; vse več pa so se politično in ideološko prilagajali (Kos 1996). V šestdesetih letih se je uveljavil strukturalizem (gl. poglavje 4.1), ki pa so ga zagovorniki monolitnega kultiviranega jezika kritizirali in očitali slovenistiki, da se odreka svoji normativni vlogi; nov pogled na jezik pa so podpirali zagovorniki

pluralnih kultiviranih jezikov, ki so zavračali vsakršno jezičkovno avtoriteto in kritizirali predvsem jezikoslovca Toporišiča. Posledica tega je nezaupanje do izdelovalcev normativnih priročnikov. Po letu 1991 je nov srednji sloj izoblikoval postekscesni jezik (Skubic 2008b), na kar je vplivala tudi postmoderna. Ta jezik je poln ekspresivnih jezičkovnih sredstev, tudi vulgarnih izrazov, a ti (skoraj) ne vzbujajo več zgražanja. Prvine postekscesnega jezika se pojavljajo celo v kulturnem in nadkultiviranem jeziku, torej v govoru tistih, ki uporabljajo intelektualizme in zapleteno skladnjo, vendar bi bili brez prvin postekscesnega jezika preveč oddaljeni od množičnega izražanja, kar pa ni v njihovem interesu. Primer takšnega jezika Skubic (2005) navaja kritiko Makarovičeve knjige *Prekleti kadilci v Literaturi* (avtorica kritike je Berčičeva). Meje med družbenimi sloji so vedno bolj zabrisane, jezik se je komercializiral. Dokaz o tem je precej dosledno upoštevanje pravopisa na državni televiziji, na komercialni pa je izražanje svobodnejše. To se je vidno izrazilo ob polemiki glede oblike *okoljski*: državna televizija je to obliko uporabljala, ker jo je predpisal SP 2001, medtem ko komercialna televizija tega (večinoma) ni upoštevala (na spletnem portalu www.24ur.com je *okoljski* zapisan le enkrat, medtem ko je na www.rtv.slo.si teh primerov ogromno). Nad to obliko so se uporabniki jezika pritoževali v medijih, tudi v *Primorskih novicah*, vrh je polemika dosegla leta 2010 v časopisu *Delo* z ugotovitvijo, da je pravilna oblika *okoljski*: »Odločitev, da se uporabnika usmeri od oblike *okoljski* (ki je danes v rabi uveljavljena) k obliki *okoljski*, v resnici ni bila dovolj pretehtana, žal. /.../ Oblika, ki danes živi in ki jo bodo normirali slovarji v prihodnje, je torej *okoljski*« (Dobrovoljc 2010: 15).

2.1 Ljubljanska podstava knjižnega jezika

Knjižni jezik je Toporišič v prvi socialnozvrstni razčlenitvi opredelil kot »narečje posebne, višje vrste« (1967: 109), ki ima za podstavo vse slovensko ozemlje. Po opisu pogovornega jezika je ugotovil, da knjižnega jezika ne moremo enačiti z enim samim pogovornim jezikom niti ne z vsemi pogovornimi jeziki mestnih središč, saj bi to ločevalo mestne govorce od drugih (1967: 111). V *Enciklopediji slovenskega jezika* pa je govorno podstavo postavil v najbolj prestižno jezičkovno okolje, pri slovenščini naj bi to bila Ljubljana z okolico. Glede na fonemski sistem samoglasnikov in soglasnikov ta trditev drži; pogosto pa se postavita vprašanja, kje se govori najbolj knjižno in kdo je naravni Ljubljančan (Tivadar 2010b), kar je postalo posebej aktualno ob izdaji SP 2001, izrazilo pa se je ob naglaševanju števnik dvanajst (Okrogla miza o SP 2001, 16. 5. 2002, 19.00–22.00; skrajšano objavljeno v Studiu ob 17-ih, 20. 5. 2002). Avtorji pravopisa so zagovarjali edino normirano obliko izgovarjave števnik dvanajst – SP 2001 namreč dovoljuje le naglas na zadnjem zlogu, drugi udeleženci, med njimi tudi Ljubljančani, so trdili, da je v ljubljanskem okolju v rabi naglas na korenu (Tivadar 2007, 2010a, 2010b).

Zaradi poudarjanja ljubljanske podstave jezika se govorci razvršča glede na njihovo narečno pripadnost tako, da se jim pripisujejo določene značilnosti iz narečja, ki se izrazijo tudi pri uporabi knjižnega jezika (Toporišič 2004). V *Slovenski slovnici* (Toporišič 2000; v nadaljevanju *SS*) so predstavljene izgovorne težave govorcev iz različnih narečnih skupin, saj avtor meni, da imajo govorci iz Ljubljani bolj oddaljenih krajev večje težave pri izgovarjavi kot govorci iz osrednje Slovenije. Raziskava govorcev iz različnih narečnih skupin je to mnenje ovrgla (Tivadar 2010a). Zaradi vse večje mobilnosti prebivalstva samo osrednjeslovenski govor kot podlaga knjižnega jezika ne more obstati, saj je velika fonetična razlika med knjižnim jezikom in govorom Ljubljane, spremenila pa se je tudi socialna struktura prebivalstva (Tivadar 2010b). Kljub temu ima »največjo vlogo pri oblikovanju govorjenega knjižnega jezika /.../ glede na kulturno-politično-ekonomsko moč središča Ljubljana z okolico« (Tivadar, Jurgec 2003: 206).

3 Kodifikacija slovaškega knjižnega jezika

3.1 Zgodovinske okoliščine na začetku knjižnega obdobja

Knjižno obdobje se navezuje na neknjižno. V slovaškem jezikoslovju je prelomnica konec 18. stoletja, točneje leto 1787, ko je Anton Bernolák prvi kodificiral knjižno slovaščino. Pozitivne zgodovinske okoliščine so bile reforme Jožefa II., negativen vpliv na razvoj narodnega življenja Slovakov pa so imeli madžarizacijski pritiski, saj sta se poleg nemščine v višjih državnih in cerkvenih ogrskih institucijah uporabljali latinščina in madžarščina, slovaščina pa ne. Pomemben prispevek h kodifikacijskim prizadevanjem bernolákovcev je bil 1. junija 1784 generalni seminar, ki ga je pripravil Jožef II. na Bratislavskem gradu. Na njem so bili učitelji z bratislavske in estergomske škofije in so tako jezikovno predstavljali območje današnje jugozahodne Slovaške in južni del srednje Slovaške. Bernolákovsko obdobje se konča s Štúrovo kodifikacijo l. 1846. Krajčovič (Krajčovič, Žigo 2006) je do te opredelitve skeptičen, saj so pomembna dela (kot so npr. epi Hollega) izhajala v bernolákovščini do l. 1852, ko je izšla *Krátká mluvnica slovenská* z delno spremenjeno štúrovščino.

3.2 Bernolákova kodifikacija

Bernolák je prvi kodifikator knjižne slovaščine. Potrebo po kodifikaciji je objavil l. 1787 v razpravi *Dissertatio philologico-critica de literis Slavorum* s podnaslovom *Ad Systema Scholarum Nationalium*, kar pomeni, da je bilo delo namenjeno izobraževanju. Bernolákovščina se je v šolstvu uporabljala tudi po drugi, Štúrovi kodifikaciji. Poleg razprave je delo vsebovalo pravopis in slovar. Izhodišče kodifikacije je govor izobražencev (kulturna srednjeslovaščina), upošteva pa se tudi živi govor zahodne in srednje Slovaške, zato so kodificirane tradicionalne in žive oblike. Slovnica bernolákovščine je opisana v delu *Grammatica Slavica*, ki je izšlo l. 1790. Upoštevano je

načelo ujemanja grafema in glasu. Pri delu se je Bernolák navezoval na češki slovnici *Čechořečnost seu Grammatica linguae Bohemicae* (Rosy 1672) in *Grammatica Slavico-Bohemica* (Doležal 1746).

3.2.1 Kodifikacija pravopisa in glasoslovja

Pravopis je diakritičen, kar pomeni, da ločuje kratke in dolge samoglasnike (označene so dolžine na dolgih samoglasnikih á, é, ó, ú, in í) ter trde in mehke soglasnike (označevanje mehkih soglasnikov d', t', ň, l', š, ž, č, dž in g' za g). Namesto latinskih x in q so zapisani ks in kv, za v, j in g pa so uveljavljeni w, g in g' (*Woda, Garo, Ig'nác*). Fonetično-fonološko načelo je upoštevano pri razlikovanju med mehkim (i : í) in trdim i (y : ý), morfološko načelo pa je vidno pri zapisu besed tipa *Dub* (izg. [dup]) po oblikah *Dub-a, Dub-u*. Uveljavljanje funkcijskega načela se kaže pri pisanju velike začetnice (splošni samostalniki: *Sin, Wíra, Cesta*) in ločil. V sistemu dolgih samoglasnikov pa ni dvoglasnikov, sporadično se pojavljata sklopa j + e za ie (j je zapisan z g: *wed'gem*) in v + o za ô (v je zapisan z w: *Twoňa*).

3.2.2 Kodifikacija oblikoslovja

Pri kodifikaciji oblikoslovja se je Bernolák nanašal na žive oblike, zato so v rodilniku ednine in v imenovalniku množine samostalniki moškega spola oblike *od Sluhi, Sinowe*, v dajalniku in mestniku ednine samostalnikov ženskega spola pa *Ruce, Noze* (druga palatalizacija), v dajalniku ednine samostalnikov moškega spola je uporabil oblike *Sluhowi*, v mestniku množine samostalnikov moškega spola *o Potokoch*. Ohranjen je tudi zvalnik: *Chlape, Ženo*. Ker ni dvoglasnikov, se iste oblike pojavljajo pri mehki in trdi sklanjatvi pri samostalnikih (*Ženám, Ženách, Ženami; Mestám, Mestách, Mestami : Ulicám, Ulicách, Ulicami; Polám, Polách, Polami*) in pridevniki (*dobrého, dobrému : cudzého, cudzému*) ter isti spregatveni vzorci pri glagolih (*robím, robíš, robí : rozumím, rozumíš, rozumí*).

3.2.3 Kodifikacija besedoslovja

Uporabljeni viri v slovarju so bili govor izobražencev, narečja, spisi ter takratna botanična, poljedelska in pravna terminologija. Slovar prikazuje besedje v slovaščini, češčini, latinščini, nemščini in madžarščini (*Slowár Slowenský, Česko-Latinsko-Ňemecko-Uherský*); izhajal je med letoma 1825 in 1826. Prikazane so razlike med slovaškimi in češkimi besedami pri tistih besedah, ki se razlikujejo zvočno in pomensko. Besede češkega izvora so označene s križcem ali kvalifikatorjem *boh.* tj. *bohemicae*; 'češko'. Narečne besede imajo kvalifikator *vulg.* tj. 'ljudsko, neknjižno'.

Na primeru gesla *Kačica* ('raca') si oglejmo, kako je bilo predstavljeno besedišče v Bernolákovem slovarju (kot primer rabe besede *kačica* je zapisana ljudska pesem):

Kačica, i, f. anas, atis, f. Varr. die Ente, Aente : kátsa, rétzé, vulg. Kačena, boh. Kachna, Kačice. – Kačica d'iwoká: anas fera (sylvestris), Anas Boschas. Linn. wilde Ente, vad kátsa, vad rétzé. Kačica d'iwoká leťela zwisoka, Šuhag, dobrí Strelec, strelil geg do Boka. Odstrelil geg Krídlo, i prawu Nožičku: horko zaplakala, sedla na Wod'ičku. Milí mocní Bože! us sem dolétala: us sem moge milé Děťi dochowala. Moge drobné Děťi na Kamenci sed'á, kaľnu Wodu pigú, drobní Písek geďá. Domácá Kačica : anas domestica. Linn. zahme Ente, Zahmente: házi kátsa, szeléd rétzé. Wodňá černá Kačica...

3.2.4 Primer rabe bernolákovščine

V bernolákovščini so bili napisani epi Hollega; ti verzi so iz epa *Swatopluk* (1833)⁴:

Spíwám, gak hroznú Swatopluk na Karolmana wédel
Wognu; i gak Wíťaz, seba ag swóg od gehu Wládi
Oslobod'iw Národ, ěepod'ěhlí stal sa Panowńík;
A zmužilich welké založil Králowstwo Slowákow.

3.3 Štúrova kodifikacija

Obdobje med letoma 1846 in 1852 se imenuje po drugem kodifikatorju slovaškega knjižnega jezika Ľudovítu Štúru, ki se je zgledoval po svojem predhodniku Bernoláku. Nova kodifikacija je posledica družbenih razmer, saj je to obdobje vrh narodnozavednega gibanja (marčna revolucija l. 1848). V 19. stoletju so Slovaki živeli na Ogrskem in bili pod pritiskom močne madžarizacije. Slovaški narod je bil razdeljen na katoličane, ki so uporabljali bernolákovščino, in evangeličane, katerih knjižni jezik je bila biblijska češčina. Za obstoj naroda je bil nujno potreben enoten knjižni jezik. Razprava o vprašanju knjižnega jezika je potekala v društvu *Spoločnosť česko-slovanská*, ki je l. 1836 izdal zbornik *Plody*, v katerem so svoja dela objavili študenti bratislavskega liceja. V pismu Palackemu se je Štúr (1836) pritoževal nad jezikovno razdeljenostjo katoličanov in evangeličanov in predlagal, da bi češčina prevzela nekatere slovaške besede in slovnične prvine, s čimer bi nastal češkoslovaški jezik. Zavrnil je Kollárovo idejo, da bi češke besede slovakizirali. Šele v drugi polovici tridesetih let je zagovarjal soobstoj češčine in slovaščine kot dveh različnih jezikov in predstavil idejo, da bi se v časopisih objavljali članki v češčini in slovaščini, kar se je uresničilo v zbornikih *Zora*, *Tatranka* (samo v prvi številki l. 1832), *Hronka*, *Plody*, *Jitřenka* in *Nitra* (1842).

Na novo kodifikacijo je vplivala tudi romantika. Nova miselnost se je razširila prek študentov (liceji v Bratislavi, Levoči in Banski Štiavnici). Za novo kodifikacijo na osnovi kulturnega srednjeslovaškega narečja so se 14. 2. 1843 odločili Ľudovít Štúr, Ján Francisci – Rimavský, Ján Kalinčiak, Ján Gáber – Lovinský, Samuel Štúr in Samuel Vozár. Podrobneje je o kodifikaciji Štúr

⁴ Vsi primeri rabe so citirani iz antologije Dejiny spisovnej slovenčiny (Krajčovič, Žigo 2002). Izvirni zapisi se uporabljajo samo za ponazoritev razvoja knjižne slovaščine (gl. tudi Kačala, Krajčovič 2006). V drugih publikacijah pa so besedila posodobljena v sodobno slovaščino.

razpravljaj od 11. do 16. julija 1843 s Hodžem in Hurbanom. Štúrovci so svoj program poslali bernolákovcu Hollemu, ki jih je podprl. Štúr je potrebo po kodifikaciji slovaškega knjižnega jezika opisal v delu *Nářečja slovenskuo alebo potreba písanja v tomto nářečí* (1846). Izbira kulturne srednje slovaščine (točneje severozahodni del srednje slovaščine) je bila premišljena: to narečje je bilo splošno razumljivo na celotnem slovaškem ozemlju in se je hkrati najbolj razlikovalo od češčine. Štúr je menil, da smo Slovani en narod, ki govori slovanski jezik, vendar se slovanski narod deli na različne veje, vsaka pa ima svoje narečje. V svoji kodifikaciji je hotel prikazati značilnosti slovaškega jezika. Knjižni jezik bi moral imeti stabilen sistem s prvinami, ki so najbolj razširjene v slovaških narečjih.

3.3.1 Kodifikacija pravopisa in glasoslovja

Tako kot Bernolák je tudi Štúr upošteval fonetično-fonološko in morfološko načelo. V svojem sistemu samoglasnikov ne razlikuje trdega in mehkega i, kodificirana sta samo kratki i in dolgi í. Mehčanje se označuje pri soglasnikih d, t in n (mehkega l ni označeval), za katerimi sledi samoglasnik e. Ohranjena je pisava soglasnikov dz, dž in ch. Dvoglasniki so zapisani z ja (ia), je (ie) in uo (ô). Fonetično načelo je upoštevano pri zvenečnosti: *úski* (za úzky; 'ozek'), *bosk* (bozk; 'poljub'), *bes* (predlog *bez*; 'brez'). V prvi fazi kodifikacije se je grafem u pisal med samoglasnikom in soglasnikom: *kriuda, dáuno*). Zapis u je tudi v rodilniku množine moškega spola (*chlapou, sinou*) in orodniku ednine ženskega spola samostalnikov ter osebnih zaimkov (*so svojou matkou, nad Tatrou*).

V sistemu samoglasnikov je namesto samoglasnika ä kodificiran e (*mekí, ňed'ela*) ali a (*svatí*). Dolgi é je zapisan samo v besedi *céra*, v drugih primerih pa je namesto njega dvoglasnik *je*. Nasprotno pa je dvoglasnik iu kar dolgi ú (*znameňú*). Štúr je prvi uveljavil pravilo o ritmičnem krajšanju; to pomeni, da se dolg in kratek zlog izmenjujeta, v slovaščini torej dva zaporedna dolga zloga praviloma nista mogoča. Posebnost v pravopisu je tudi pisanje pridevnikov, ki so tvorjeni iz lastnih imen, z veliko začetnico (*Slovenskí, Ruskí, Německí*).

3.3.2 Kodifikacija oblikoslovja

Pri oblikoslovju so kodificirane končnice iz srednjeslovaškega narečja. V imenovalniku ednine samostalnikov srednjega spola je končnica *-ja* (ia), orodnik množine moškega in ženskega spola ima v končnici dolgi samoglasnik (*prjaťelamí, sluhamí, ženamí*), kratka končnica je samo v primerih, ko je dolg samoglasnik na zlogu pred končnico (zaradi pravila ritmičnega krajšanja): *s pánmi*. V imenovalniku ednine pridevnikov srednjega spola je zapisana končnica *-uo* (*Slovenskuo*). Za dolgi é v različnih sklonih pri pridevniki moškega in srednjega spola je uveljavljen dvoglasnik *je*: *novjeho, novjemu*. Nekateri pridevniki, ki se danes sklanjajo po trdi sklanjatvi, so se po Štúrovi kodifikaciji sklanjali po mehki: *predňí, stredňí, horňí*. Pri sklanjanju

zaimkov se je uporabljal dolgi í ne glede na mehkost oz. trdost soglasnika (*ích, mojích, mojím*), prav tako je bil dolgi í v prislovih na -skí (*po Slovenskí*). Pri tipih glagolov, ki imajo v današnji knjižni slovaščini morfem -ova-, je bil takrat kodificiran morfem -uva- (*kupuvat*). Pri glagolih, ki se v nedoločniku končajo na -nuť, se je v moškem spolu v pretekliku kodificirala končnica -nuv (*sadnuv, kvitnuv*; danes *sadol, kvitol* – te končnice so bile v Štúrovi kodifikaciji pozneje).

3.3.3 Kodifikacija besedoslovja

Tudi pri besedju je Štúr izbral domače izraze, ki so se razlikovali od čeških. Najbolj je to vidno v popularnih žanrih (vzgojni, gospodarski in politični). Če primerjamo pripone pri izpeljavi besed z današnjimi oblikami, so najpogostejše pripone v štúrovščini⁵ -ník, -ina, -nica, -ač, -isko: *cestovník* (= *cestovateľ*; 'potnik'), *odporník* (= *odporca*; 'nasprotnik'), *zapálenina* (= *zápal*; 'vnetje'), *otvorenina* (= *otvor*; 'odprtina'), *sedňica* (= *zasadnutie*; 'zasedanje'), *čítač* (= *čítateľ*; 'bralec'), *plavač* (= *plavec*; 'plavalec'). S pripono -ina so se pogosto izpeljevale ekspresivne besede: *prekrúcaňina, čarbaňina, drveňina*. Veliko izpeljank je srednjega spola: *sipeňja* ('sičanje'), *snažeňja* ('trud'), *ovávaňja* ('strah'), *zbúreňja* ('upor'), *vikríknutja* ('krik'), a danes spadajo v sklanjatve ženskega ali moškega spola (*sipot, výkrik, snaha, obava, vzbura*). Nekatere narečne besede so v terminologiji dobile nov pomen: *vihováraňja* (= *vyjadrovanie, artikulácia*; 'izražanje'), *peň slova* (= *kmeň slova*; 'koren besede'), *beh* (= *proces*), *prirazit* (= *pripojit*; 'priključiti'). V delu *Nauka reči slovenskej* je Štúr oblikoval jezikoslovno terminologijo.

3.3.4 Primer rabe štúrovščine

V štúrovščini je l. 1846 izšla Sládkovičeva pesnitev *Marína*:

Slovensko mladu! rodiško moje,
Aj mohila mojich kostí!
V t'ebe mám pekných obrazou dvoje,
A dvoje velkých lúbostí!–
Ako je krásna tá moja d'eva,
Aká k tej lúbost' vo mne horjeva,
Tak ti k t'ebe, Otčina!
Jako tis pekná, krajina moja,
Ako mlad'istvosť milá mi tvoja,
Tak pekná, milá Marína!

⁵ V oklepaju so oblike, ki so v rabi v sodobni knjižni slovaščini.

3.4 Reforma Štúrove kodifikacije

Reformno obdobje se je začelo l. 1852, ko je izšlo novo normativno delo *Krátká mluvnica slovenská*. Gre za uveljavljanje popravljene Štúrove kodifikacije, pri čemer je sodeloval tudi Štúr. Njegova kodifikacija ni rešila ključnega vprašanja jezika: evangeličani so še vedno uporabljali biblijsko češčino (jezik reformacije), katoličani pa bernolákovščino. Zato je 10. avgusta 1847 potekalo posvetovanje o jezikovni reformi, na katerem je bil imenovan jezikovni odbor: Ľudovít Štúr, Ondrej Caban, Eugen Gerometta, Jozef Ščasný, Ctibor Cochius – Zoch, Samo Bohdaň Hroboň in Martin Hattala. Razpravljali so o Hodževih popravkih štúrovščine, opisanih v delu *Epigenes slovenicus*. Hattala je bil kritičen do nekaterih Štúrovih in Hodževih rešitev pri kodifikaciji; zavrnil je pisanje deležnikov na -u (namesto pisanja *piu*, *dau* je predlagal zapisovanje z -l: *pil*, *dal*) in pisanje pridevnikov tipa *národňje* (v štúrovščini) ter Hodževe tri- in štiriglasnike. Nova kodifikacija bi po Hattalovem mnenju morala upoštevati etimološko načelo, kar se je uresničilo v *Krátki mluvnici slovenski*. O novih rešitvah pri kodifikaciji so se 21. 10. 1851 dogovorili Štúr, Hurban, Hodža, Palárik, Radlinský, Závodník in Hattala.

3.4.1 Kodifikacija pravopisa in glasoslovja

Podoba nove knjižne slovaščine je bila pravopisno bolj podobna drugim slovanskim jezikom kot prejšnja. Spet so uvedli razlikovanje trdega y in mehkega i (y – i, ý – í), mehki ľ, grafem ä, dolgi é in dvoglasnik iu. Dvoglasnike so zapisali z ia, ie, iu in ó (pozneje ô). Zaradi trdega y se je zmanjšalo označevanje mehкости v skupinah di, ti, ni, li de, te, ne, le, saj i in e mehčata soglasnik.

3.4.2 Kodifikacija oblikoslovja

V rodilniku množine samostalnikov moškega spola se je kodificirala končnica -ov (namesto prejšnje -ou): *synov*, *otcov*, *bratov*, v imenovalniku ednine samostalnikov srednjega spola pa končnica -ie (*zdravie*, prej *zdravia*). Pri sklanjanju pridevnikov so se uveljavile oblike s končnicami -é, -ého, -ému (*pekné*, *pekného*, *peknému* namesto *peknuo*, *peknjeho*, *peknjemu*). Pri deležnikih na -l je bil sprejet Hattalov predlog o zapisu z -l: *robil*, *volal*, *niesol*. V zvalniku srednjega spola tipa *rodičia* sta bili mogoči dve obliki: na prvem mestu je navedena oblika *rodičie*, na drugem pa *rodičia*. Zanimiva je uporaba dvojine pri samostalnikih, ki izražajo parne organe: *noha* – *nohú* – *nohama*, *ruce* – *rukú* – *rukama*. Pri samostalnikih srednjega spola se v imenovalniku množine uveljavlja kratka končnica (*krosna*).

3.4.3 Primer rabe reformirane štúrovščine

Sládkovič, ki je pisal v štúrovščini, je v *Detvanu* sprejel reformo te kodifikacije:

Stojí vysoká, divá Polana,
Ma' stará ohromných stínov,
Pod ňou dedina Detvou volaná,
Ma' bujná vysokých synov:
Či tých šarvancov Detvy ozrutných
Polana na tých prsiach mohútnych
Nenosí a nenadája?
Alebo aspoň na tie výšiny
Nehľadí céra tejto rodiny,
Keď má porodiť šuhaja? —

3.5 Matica slovaška (slš. »*Matica slovenská*«)

Prva institucija, ki je skrbela za knjižni jezik, njegovo razširitev, ustalitev in izpopolnjevanje, je bila Matica slovaška (Matica slovenská), ustanovljena l. 1863 v Martinu. Njeno delovanje je bilo nasilno prekinjeno l. 1875, znova je zaživela po prvi svetovni vojni (1919). Predsedovala sta ji Štefan Moyzes in Karol Kuzmány. Njena glavna naloga je bila kodifikacija slovaškega knjižnega jezika, kar se je uresničilo z izdajanjem normativnih priročnikov ter raziskovanjem slovaškega besedoslovja in pomenoslovja. Dela, pomembna za razvoj slovaškega knjižnega jezika, so bila slovnica *Mluvnica slovenského jazyka* (Hattala, 1864), skladnja *Skladba jazyka slovenského* (Hattala, 1865), slovnica slovaškega jezika v nemščini *Grammatik der slowakischen Sprache* (Viktorín, 1860, 1862, 1865), učbenik za šolsko rabo *Slovenská mluvnica pre gymnasia, reálky, praeparandia a vyššie oddelenie hlavných škôl* (Mráz, 1864, 1872). Strokovna terminologija se je oblikovala na področju praktično strokovne literature v *Letopisu Matice slovenske*, besedilih za gimnazije in drugih izobraževalnih člankih. Terminološka poimenovanja so pogosto izhajala iz neslovaških jezikov, predvsem iz latinščine, nemščine, ruščine in poljščine, ali pa so se termini tvorili s pomočjo slovaških besedotvornih postopkov.

Uporabljala se je reformirana podoba slovaškega knjižnega jezika, a se je jezik z razvojem spremenil in so zastarele oblike zamenjale novejšje, žive (v rodilniku ednine samostalnikov moškega spola s končnico v imenovalniku -a: *od gazdy* > *od gazdu*, imenovalnik množine samostalnikov srednjega spola *koryta* > *korytá*, orodnik množine samostalnikov moškega spola *otroky* > *s otrokmi*). Matica slovaška je zaradi ogrske politike prenehala delovati, kar je prekinilo raziskovanje besedoslovja knjižne slovaščine. Zbrano gradivo je uporabil Kott za slovar češčine (*Slovník českého jazyka*).

3.6 Martin – središče slovaške kulture v 2. polovici 19. stoletja

Čeprav je l. 1875 Matica prekinila delovanje, je Martin ostal središče slovaškega kulturnega življenja, saj je v tem mestu izhajalo več časopisov (*Slovenské pohľady*, *Národný hlásnik*, *Orol*, *Živena*, *Zborník muzeálnej spoločnosti*), ki so uporabljali slovaški knjižni jezik. Za razvoj knjižne slovaščine in normiranje so bile najpomembnejše *Slovenské pohľady*, (njihov urednik je bil Škultéty) in *Slovenské národné noviny*. Merilo pri normiranju je postalo uporabljanje jezikovnih sredstev v praksi, torej v časopisih in leposlovju (zborniki, almanahi). Oblikoval se je t. i. martinski uzus, ki je bil v rabi tudi v 20. stoletju v medvojnem obdobju. V martinskem uzusu se je kodificiral martinski govor 60. in 70. let 19. stoletja. Ta govor je prvi opisal Samuel Czambel v članku *Príspevky k dejinám jazyka slovenského* (1887) in njegovem normativnem delu *Rukoväť spisovnej reči slovenskej* (1902). Pri kodifikaciji se je opiral na jezik, kot se je oblikoval v govorni in pisni praksi. Popravil je arhaizme iz Hattalove kodifikacije (*na ruce* > *na ruke*, *neseš* > *nesieš*). Poleg omenjenih del je napisal tudi jezikoslovni deli *Slováci a ich reč* (1903) in *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov* (1906). Pri drugi in tretji izdaji *Rukováti* (1915 in 1919) je urednikoval Škultéty, ki je v uvodih predstavil svoje videnje slovaškega knjižnega jezika. Uvedel je nekaj sprememb:

- dvoglasnike: *venec* > *veniec*, *sedet'* > *sediet'*, *vedet'* > *vediet'*;
- uporabo mehkega l' v besedah tipa *strel'ba*;
- obliko *čo* v pomenu *ktorý*;
- vezavo predloga *mimo* samo z rodilnikom;
- izogibanje vezav iz tujih jezikov: *k dostaniu* > *dostať* idr.

3.7 Slovaški knjižni jezik v 20. stoletju

Leta 1919 je v prvi češkoslovaški državi (1918) znova začela delovati Matica slovaška. Po čehoslovakistični ideologiji je v novonastali državi obstajal en narod z enim knjižnim jezikom v dveh različicah. Proti tej miselnosti se je uprla slovaška inteligenca, ki je nadaljevala tradicijo martinskega uzusa z navezavo na Škultetyjevo izdajo Czambelovega dela *Rukováti*. Obstoj dveh narodov, slovaškega in češkega, je z jezikoslovnimi razlogi utemeljeval Novák. Čehoslovakizem je skrbel za promocijo v šolstvu z izdajo učbenikov, kakršna je bila *Slovaška slovnica s posebnim ozirom na pravopis* (*Slovenská mluvnica so zvláštnym zreteľom na pravopis*) Jána Damborskega (1920), ki je uveljavljal češke oblike (kratke oblike pri glagolih tipa *treš* – *trem*, *trpeť*, besedah tipa *konec*, *venec*; uvajanje pisave *f* za [v] v določenih položajih: *krf*, *slifka*). Slabosti pedagoškega procesa, kjer so poučevali češki učitelji, se je zavedal uredniški odbor revije *Slovenska reč*: »Nezadovoljivo je stanje slovaščine na šolah, kjer ne uči Slovak – strokovnjak. Če namesto njega

uči nekdo drug, ne skrbi za njeno čistost, prej nasprotno: zavedno trosi vanjo nove besede, nedomače, in tako nastaja čudna knjižna slovaščina, ki se preveč razlikuje od srednje in dozdejšnje dobre knjižne slovaščine» (nav. po Krajčovič, Žigo: 220). Čehoslovakizem je bil zavrnjen v uvodu k izdaji prvih *Pravil slovaškega pravopisa* (1931, *Pravidlá slovenského pravopisu*), ki pa niso bila splošno sprejeta. Izdala jih je komisija jezikovnega odbora Matice slovaške in so bila po obsegu in popravkih podobna češkim, čeprav so avtorji v uvodu zatrjevali, da se navezujejo na slovaško tradicijo. Leksika in skladnja nista ustrezala merilom knjižnosti, v *Pravilih* ni bilo strokovne terminologije, kar je bila že v dvajsetih letih utemeljitev, da bi jezik znanosti morala biti češčina. Pozitivno se je na *Pravila* odzvala češka inteligenca na Slovaškem – predvsem učitelji. Bartek, ki je postal zagovornik *dobre slovaščine*, je kritiziral dvojnice, zanemarjanje pravila o ritmičnem krajšanju (češčina tega ne upošteva), kljub temu so *Pravila* rešila nekaj težav: »dosledno fonetično pisanje pogostejših predpon s in z, opuščanje izjem, kakršno je bilo pisanje besed ztrata, zkúška /.../, prav tako je popravljeno tudi pisanje besed tipa alsaský z enim s, sem spada tudi sať namesto etimološkega ssat', in števnikov dvacat', tricat' (čeprav bi v besedi preca⁶ lahko ostalo -ds-)« (Bartek 1931: 579–580). Na zboru Matice slovaške 12. maja 1932 je bil za vodjo odbora, ki bo popravil *Pravila*, izbran Škultéty. Istega leta je začela izhajati revija *Slovenska reč*, katere urednik je bil Bartek, pomemben tudi pri pripravi predloga novih *Pravil*, a ga je ministrstvo za šolstvo zavrnilo zaradi pretiranega purizma. Besedilo je popravil Baník, nova *Pravila* so izšla l. 1940.

V predlogu *Pravil slovaškega jezika* se deležnike na -l v množini piše z -li ne glede na spol, v izdaji pa je upoštevano pravilo iz l. 1931: -li za moški spol s podkategorijo živosti in -ly za vse drugo (*chlapí robili, ženy robily*). Tudi pri pisanju predloga s/z se je v predlaganih *Pravilih* ponovilo pravilo, ki so ga navedli že l. 1931 (pisanje po zvanečnosti), zapletenejšo razlago pa so ponudili v novi izdaji: v pomenu 'dol' in 'skupaj' se je pisal predlog s, (*svrhnutí, shodit', sblížít sa, složit', slepit', sohnat'*), v pomenih 'ločiti se', 'postati' pa z (*zbehnút', zriect'*); obe predponi pa sta se uporabljali pri dovršnih glagolih (*schudnutí, skrátit', skalit', – zbit', zbeliet', zborit', zobracat', zohriat', zomriet'*). Predponi s in z sta pri nekaterih besedah ločili pomen: *sbeh* ('srečanje', 'zbor ljudi') – *zbeh* ('pobeg iz vojske'), *sblíjat'* ('dati skupaj') – *zbíjat'* ('tepsti', 'ubijati'), *snášat'* ('znositi') – *znášat', znášat' sa* (prevzeti krivdo). Predloga sta se drugače definirala v rodilniku in orodniku: predlagano je bilo pisanje predloga z (zo) v rodilniku in s (so) v orodniku; kodificirano pa tako: če se je na vprašanje *kam?* v tožilniku odgovorilo z na + samostalnik v tožilniku, se je v rodilniku

⁶ V današnji kodifikaciji je v tem izrazu normiran -ds-: *preca* > *predsa* ('vendar').

pisalo s (*s poľa, s vrchu, s nebies*); če pa se je na to vprašanje odgovorilo z do + rodilnik, se je v rodilniku uporabljal predlog z (*z izby, z domu, z komory*).

Slovaško jezikoslovno društvo (slš. »*Slovenská jazykovedná spoločnosť*«) je začelo delovati l. 1941 in je združevalo jezikoslovce z različnim metodološkim pristopom. Istega leta je nastala Slovaška akademija znanosti in umetnosti (slš. »*Slovenská akadémia vied a umení*«). 12. 12. 1945 je pod vplivom češkega strukturalizma začel delovati Bratislavski lingvistični krožek (slš. »*Bratislavský lingvistický krúžok*«), v okviru katerega je izšel zbornik *Recueil linguistique de Bratislava*⁷ (ur. Isačenko). Iz tega krožka je l. 1947 izšla tudi revija *Slovo a tvar* (ur. Pauliny) s prispevki iz (strukturalnega) jezikoslovja in literature. Krožek in revija sta propadla zaradi političnih sprememb po l. 1948.

Po letu 1945 se je znova pojavila potreba po novi kodifikaciji, saj *Pravila* iz l. 1940 niso bila praktična, in po novi slovnici, ki sta jo izdala Orlovský in Aranyag (*Gramatika jazyka slovenského*, 1946). Nova *Pravila* naj bi uveljavila Novákov fonemski sistem. V knjižici *O reformi slovaškega pravopisa* (slš. »*O reforme slovenského pravopisu*«) sta Horecký in Pauliny l. 1948 objavila pravopisno reformo, ki pa zaradi ideoloških razlogov ni bila sprejeta. *Pravila slovaškega pravopisa* je (hkrati z raziskavo leksike knjižne slovaščine) pripravil Ústav slovenského jazyka SAVU (od l. 1961 Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV) in jih izdal l. 1953. Izenačila so deležniško končnico -li za vse spole, kot je že v reviji *Slovenska reč* predlagal Bartek. Predponi s in z sta se po novi kodifikaciji zapisovali po zvonečnosti (*zbor, zjazd, zväz, správa*), določeno je bilo tudi ujemanje s sklonom: s, so se uporabljata pri orodniku, z, zo pa pri rodilniku. Ta pravila so pripomogla k ustaljenosti slovaškega knjižnega jezika in so dokazala, da je nesprejet predlog *Pravil* l. 1939 temeljil na funkcijskosti in razumljivosti, očitan purizem je bil viden le v leksiki in frazeologiji, a je glede na medvojno situacijo razumljen kot narodnoreprezentativen in narodnozdrževalen dejavnik (Žigo 2006); razvoj jezika je pokazal, da so bila zavrnjena pravila boljša od izdaje l. 1940. V uvodu *Pravil slovaškega jezika* iz l. 1991 je bil Bartkov predlog pozitivno ovrednoten.

Slovar slovaškega jezika (slš. »*Slovník slovenského jazyka*« 1959–1968) v šestih knjigah je vseboval slovaško leksiko 20. stoletja, upoštevana je bila slogovna diferenciacija. Že l. 1987 je izšel obsežnejši slovar *Krátky slovník slovenského jazyka* (2. izdaja 1989, dopolnjeni izdaji 1997 in 2003; v nadaljevanju KSSJ). Pravkar Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV pripravlja *Slovar sodobnega slovaškega jezika* (slš. »*Slovník súčasného slovenského jazyka*«), ki slovaško leksiko opisuje, ne pa predpisuje, zato ga normativisti ne podpirajo (gl. poglavje 7), l. 2006 je izšel prvi

⁷ Podoben zbornik je izšel tudi v Praškem lingvističnem krožku – *Travaux du Cercle linguistique de Prag*.

del (od A do G), l. 2011 pa drugi (od H do L). Zgodovinska leksika od prvih pisnih virov do 19. stoletja je zajeta v *Zgodovinskem slovarju slovaškega jezika* (1991; slš. »*Historický slovník slovenského jazyka*«).

O slovaški izgovarjavi je bilo napisanih veliko člankov, prvi pa jo je kodificiral Bartek l. 1944 z delom *Pravilna slovaška izgovarjava* (slš. »*Správná výslovnost' slovenská*«). Naslednje obsežnejše delo – *Priročni slovar slovaške izgovarjave* (slš. »*Príručný slovník slovenskej výslovnosti*«) – je izšlo l. 1979. Najnovejši normativni priročnik govorne podobe slovaškega jezika so *Pravila slovaške izgovarjave* (slš. »*Pravidlá slovenskej výslovnosti*«; 1984, 1988, 1996).

4 Nastanek in razvoj slovenskega knjižnega jezika

Slovenski jezik se je zapisoval že v 10. stoletju v Brižinskih spomenikih, vendar govorimo o knjižnem jeziku šele od l. 1550, ko je Primož Trubar izdal *Katekizem* in *Abecednik*. Takrat se je začelo kontinuirano zapisovanje slovenščine in tudi normiranje knjižnega jezika. Leta 1584 je izšla prva slovenska slovnica Adama Bohoriča *Arcticae horulae succisivae*, vendar je v njej avtor zaradi pretiranega zgleda po Melanctonovi nemški slovnici zanemaril posebnosti slovenščine. Protestantski pisci so se pri pisanju lahko zanašali samo na lasten jezikovni čut in medsebojni dialog (npr. revizijska komisija prevoda Dalmatinove Biblije, 1584) ter se tako odločali za spremembe: opuščali so narečne prvine in germanizme. Njihov jezik še ni bil enoten, kljub slovnici in Megiserjevemu nemško-latinsko-italijansko-slovenskem slovarju (1592), saj je manjkala predvsem promocija jezika. Protestanti so natisnili veliko knjig, vendar je bila primarna beseda še vedno govorna (Pogorelec 2001), kar je vplivalo na nastanek več pokrajinskih različic knjižnega jezika: prekmurska (Štefan Kuzmič: *Nouvi Zákon*, 1771), štajerska (Jurij Zelenko: *Slovennska Grammatika oder Georg Sellenko's Wendische Sprachlehre*, 1791), koroška (Ožbalt Gutsman: *Windische Sprachlehre*, 1777) in ljubljanska (Marko Pohlin: *Kranyska gramatika*, 1768). V 19. stoletju je znova prišlo do pojava purizma (prvič že v 16. stoletju). Kopitar je videl v »ljudskem«, tj. preprostem, kmečkem jeziku čisto slovenščino v nasprotju z meščanskim potujčenim jezikom, ki je bil poln tujih prvin. Čop in Prešeren⁸ sta zagovarjala trditev, da stiki med kulturami jezik bogatijo in ga razvijajo, »čisti« jezik, omejen na izražanje preprostega kmeta, pa ni primeren za rabo v višjih slojih in znanosti, zato se ne more imenovati »omikani jezik« (Čop 1983: 115). Tako bi se lahko glede na merilo čistosti jezika imenoval tudi jezik divjakov (prav tam). Čeprav se Kopitarjev nazor o jeziku ni uveljavil, je ostalo nezaupanje do meščanskega jezika in tujih prvin. »Pojmovanje 'ljudskega' /.../ kot idealnega nasproti 'skvarjenemu' mestnemu je odnos do norme in knjižnega jezika kot jezika institucije in kulture tudi v veliki meri manipuliral«

⁸ Čop je nasprotovanje Kopitarju pojasnil v pismih (Čop 1983), Prešeren pa v satiri *Nova pisarija*.

(Pogorelec 2001). Nasprotja med ljudskim in mestnim jezikom Vidovič Muha (1996) ne povezuje z družbenim slojem, temveč z nasprotjem med naravnim in izumetničenim. Po Kopitarjevem načelu »en glas – ena črka« sta nastali pisavi metelčica in dajničica, a sta bili kmalu prepovedani. V 19. stoletju se je pojavila celo ideja po opustitvi slovenščine in prevzemu t. i. ilirskega jezika za zahtevnejše kulturne potrebe. Ta teorija je imela malo privrženecv (npr. Vraz). Drugačen pogled na jezik je imel Levstik, ki se je opiral na zgodovinskost (to merilo so na Slovaškem uveljavljali puristi; gl. poglavje 7.2.1), kar pomeni, da je uveljavljal etimološko izpričane oblike. Knjižni jezik je z etimologiziranjem postal zahtevnejši in se je oddaljil od splošne rabe.

Zaradi uporabe slovenščine v kranjskem deželnem zboru po marčni revoluciji leta 1848 se je slovenščina slogovno razširila. V različnih društvih in čitalnicah se je v drugi polovici 19. stoletja povečala časnikarska produkcija, slovenščina je postala učni jezik v gimnazijah, kar je zahtevalo novo kodifikacijo. Knjižni jezik se je z novimi oblikami približal drugim narečjem (prej je norma izhajala samo iz osrednjeslovenskega, kranjskega narečja). Prvi jih je uporabil Svetec (1850) v listu *Slovenija*, l. 1854 pa jih je v svoji slovnici kodificiral Janežič. Pri tem je šlo predvsem za glasoslovne spremembe: veznik *de* > *da*, *š* > *šč*, sklanjatvena končnica *-am* > *-om*, pridevniška končnica *-iga*, *-imu* > *-ega*, *-emu* idr. (Svetec 1850: 8) idr.

Z izidom Pleteršnikovega slovensko-nemškega slovarja (1894–95) se je slovenski jezik ustalil. »[S]lovar pomeni dokončno uveljavitev spoznanja o samozadostnosti slovenskega jezika v smislu sposobnosti izražanja vseh civilizacijskih dosežkov« (Vidovič Muha 1996: 21). Za izhodišče je bilo prvič vzeto slovensko izrazje z normativno obliko. Razpoznavne lastnosti slovenščine ne izvirajo več iz primerjave z nemščino, temveč iz slovenščine same. Pleteršnik je v svoj slovar sprejel različne funkcijske zvrsti, na kar kažejo ustrezni kvalifikatorji. Iz zasnove Pleteršnikovega slovarja se je oblikoval prvi Slovenski pravopis (Levec, 1899), delno pa je slovar vplival tudi na pravopise iz let 1920 (Breznik), 1935 (Breznik-Ramovš), 1950 (SAZU), 1962 (SAZU). Velik vpliv na slovar sta imela s svojim jezikoslovnim delom Miklošič in Levstik (Vidovič Muha 1996).

Leta 1919 je bila ustanovljena Univerza v Ljubljani s slovenskim učnim jezikom, l. 1938 pa Slovenska akademija znanosti in umetnosti (SAZU; pri njem je bil l. 1945 ustanovljen Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša); s čimer se je raba slovenskega jezika razširila na različna področja znanosti; širjenje rabe je pospešilo razvijanje šolstva, kulturnih ustanov in medijev. Normiranje slovenskega knjižnega jezika je postalo strožje, izšlo je šest pravopisov in veliko drugih normativnih priročnikov. Za obdobje tik po vojni pa je značilno oženje funkcijskih področij, npr. v vojski, po radiu, v raznih navodilih (Vidovič Muha 1996).

4.1 Strukturalizem

4.1.1 Ženevski strukturalizem

Začetnik strukturalizma je švicarski jezikoslovec Frédéric de Saussure, ki je zavračal zanimanje za umetno ustvarjen knjižni jezik in jezikoslovca kot popravljavca predmeta svojega raziskovanja; jezikoslovec mora dejanski jezik samo opisovati, ne predpisovati⁹. Po de Saussurjevem mnenju ne obstaja absolutno merilo za jezikovno pravilnost, saj ima vsaka jezikovna zvrst svoja pravila. Predmet jezikoslovčevega raziskovanja je jezikovni sistem (*langue*), ki ga noben posameznik popolnoma ne obvlada, ne ustvarja in ne spreminja, ker je jezikovni sistem družbeni pojav, torej zunaj posameznika. Jezikovni sistem je »idealizacija« (Skubic 2005: 38), praktična realizacija pa je govor (*parole*). Pri tem pa de Saussure poudarja, da je knjižni jezik le eden izmed narečij, ki je vedno bolj mešan, saj sprejema razne narečne prvine in neupravičeno daje prednost pisavi. Opisati je mogoče jezikovni sistem katere koli zvrsti, ne le sistema knjižnega jezika, za vsakega pa je nujna določena stopnja idealizacije (prim. poglavje 9).

4.1.2 Praški strukturalizem

Praški strukturalizem je uveljavil funkcijski vidik. Glavni teoretik praškega lingvističnega krožka Havránek je funkcijsko razčlenitev jezika razložil kot »*tradicionalno razločevanje po osnovnih, kompleksnih nalogah, funkcijah ali vlogah knjižnega jezika*« (Havránek 1969: 201). Tradicionalna norma je še vedno osnova knjižne norme, vendar je knjižni jezik predstavljen kot večfunkcijska tvorba, kar omogoča variantnost jezikovnih sredstev. Upošteva se raba (*uzus*); živ jezik postane del knjižne norme (Jedlička 1965), ki pa še ni kodifikacija. »*Uzus odloča o normi ljudskega jezika, o pravilnem izboru jezikovnih sredstev: torej velja tudi za knjižni jezik /.../, da sodi v normo knjižnega jezika predvsem to, kar je v sodobnem knjižnem uzusu: to je v bistvu Ertlov dober avtor.*« (Havranek 1963: 31). Češko jezikoslovje se je ukvarjalo z normiranjem jezika za vse namene. »*Vsaka besedilna vrsta ima namreč svoje norme, tudi pesniška oziroma zaznamovano v eni vrsti je nezaznamovano v drugi.*« (Jakobson, 1989: 161). Jezik je diasistem, sestavljen iz več podjezikov, kar izhaja iz dveh osi. Prvo tvorijo jezikovne oblike (slš. »*jazykové útvary*«); to so narečja, nadnarečja in sredotežen (kodificiran) sistem knjižni jezik. Druga os so funkcijski jeziki, ki se najprej delijo na umetnostni in neumetnostni jezik, pri čemer je za umetnostni jezik značilna *aktualizacija*, za neumetnostnega pa različna stopnja *avtomatizacije*. Pri umetnostnem jeziku oblika vzbuja pozornost, ker je nenavadna. Najvišjo stopnjo avtomatizacije in s tem objektivnost izraza imata znanstveni in praktičnostrokovni jezik; razgovorni jezik (v sodobni zvrstnosti ga imenujemo praktičnosporazumevalni) pa je med aktualizacijo in avtomatizacijo (Skubic 2005).

⁹ Prav tako meni slovaški jezikoslovec Pauliny: »*Normo knjižnega jezika oblikujejo uporabniki knjižnega jezika. Jezikoslovci jo pomagajo soustvarjati*« (2000: 37).

4.1.3 Strukturalizem v slovenskem jezikoslovju

Na slovenski jezikoslovni prostor je imel največji vpliv praški strukturalizem, saj je nastal v podobnih okoliščinah, kot so bile pri nas. Istega leta, ko je izšel zbornik *Spisovná čeština a jazyková kultura* (Havránek, Weingart 1932), je o njem v *Jutru* poročal Borko, ki je ideje strukturalizma sprejel že v tridesetih letih. Vpliv praškega in ženevskega strukturalizma je izražen tudi v članku *Za preureditev nazora o jeziku* (1933), v katerem je Vodušek razmišljal o jeziku kot sistemu, prepoznal je tudi zvrstno delitev jezika, saj loči knjižni in ljudski jezik ter jezik različnih stanov, glede na glagolskost in samostalniškost pa je razdelil znanstveni (z večjo samostalniškostjo) in umetnostni (z večjo glagolskostjo) jezik. Neknjižne socialne zvrsti so zaradi odsotnosti znanstvenega jezika manj abstraktne, zato je pri npr. narečjih poudarjena glagolskost.

O nastanku *SP* iz l. 1935 (Breznik-Ramovš) je Breznik zapisal, da sta se z Ramovšem pri dvojnicah odločala glede na pogostejšo rabo, pri tujkah pa je slovenski izraz samo kot možnost razvoja jezika, ne pravilo (Kalin Golob 1996). Upoštevala sta torej rabo in dopuščala razvoj jezika, kar sta tudi načeli praškega strukturalizma. V kritiki tega pravopisa Kolarič ugotavlja, da se uporabniki jezika redko držijo pravopisnih načel, zato je gotovo nekaj narobe s predpisovalci kodifikacije. Če so uporabniki neko obliko uzavestili, »to ni več napaka, ampak pravilo« (Kalin Golob 1996: 78). Podobno se je v okviru funkcijskih jezikov razpravljalo tudi l. 1936 na sestanku Odseka Slavističnega društva za negovanje knjižne slovenščine.

Tudi Isačenko (1939) je predstavil češki strukturalizem v delu *Narečje vasi Sele na Rožu*, Mikuš pa se je osredotočil na ženevski strukturalizem, vendar so te razprave ostale brez odmeva. Strukturalistično razmišljanje o jeziku se je uveljavilo šele v šestdesetih letih, predvsem v kritikah *SP* 1962 (Vidovič Muha 1996). Na praški strukturalizem se je oprl Urbančič (1960, 1961, 1962; 1972), ki je v *Jeziku in slovstvu* razpravljal o merilih knjižne pravilnosti in pri tem zavrnil zgodovinskost, logicizem, purizem (upošteval ni niti zmerne purizma, ki je bil za slovensko situacijo nujen, zato je bil poimenovan za »protipurista«) in ljudski jezik, zavzel pa se je za uveljavitev načela splošne rabe, prožno ustaljenost in primernost. Za razvoj jezikovne kulture je poudaril pomen šolstva in jezikovnih priročnikov. Praško teorijo je sprejel brez prilagoditve slovenskim razmeram (Kalin Golob 1996).

Evropski razvoj jezikoslovja (tudi strukturalizem) je bil obširno opisan v prevodu članka Milewskega *Razvoj jezikoslovja v 20. stoletju* (1965), s katerim so bili predstavljeni »temeljni pojmi aktualnega evropskega jezikoslovja« (Vidovič Muha 1996: 31). Neposreden vpliv sta prinesla Jedlička (1965) s člankom o Praškem lingvističnem krožku in Havránek s predavanjem na ljubljanski filozofski fakulteti (1968, objava 1969). Raba jezika v praksi je bila prvič upoštevana pri nastajanju poskusnega snopiča *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (poskusni snopič 1964,

knjige 1970, 1975, 1979, 1985, 1991; v nadaljevanju *SSKJ*). Mlajši slavisti, ki so sodelovali pri nastajanju *SSKJ* so odšli na podiplomski študij na praško slavistiko, kjer so obiskovali tudi Havránek seminar, izkušnje in znanje za izdelavo slovarja so si nabirali na Ústavu pro jazyk český (ČSAV), ki je istočasno pripravljaval slovar češkega knjižnega jezika (Vidovič Muha 1996). Iz izkušenj ob pripravi prve knjige *SSKJ* je nastalo več člankov Toma Korošca, Jakoba Müllerja, Ade Vidovič Muhe idr.

4.2 Govorna norma

V drugi polovici 19. stoletja se je izoblikovala govorna norma, ustalila pa se je na podlagi Škrabčevih spoznanj o knjižni izreki. Ob tem velja omeniti Cegnarjevo izreko po črki, ki naj bi jezik približala uporabnikom, vendar se je pojavilo t. i. elkanje, to je izreka fonema [l] tudi v primerih, ko naravni govorec slovenščine ta fonem izgovarja kot dvoustnični [u] (šel, jedel). Elkanje je bilo opisano v Sketovi izdaji Janežičeve slovnice (1899), opuščeno pa je bilo po prvi svetovni vojni. Pravopis iz l. 1962 je normiral zapis za vršilca dejanja z *-vec* namesto že uveljavljenega *-lec*, da bi tako prispeval k odpravi elkanja, kar je sprožilo kritike in razmišljanje o govorni normi knjižnega jezika. Glede na rabo govorjene slovenščine loči Pogorelec (1965) splošno visoko in nižjo plast ter narečno visoko in nižjo plast govorjenega jezika. Pri govorjenem jeziku ugotavlja drugačno stavčno zgradbo, kot je zapisana. To je potrdila Galuničeva (Galunič 1995) raziskava knjižnega govornega jezika televizijskih govorcev, pri kateri je bilo ugotovljeno, da je stavčna zgradba povedi pri govorjenem jeziku manj zapletena kot pri pisanem, saj v govorjenem knjižnem jeziku prevladujejo enostavne povedi.

Govorna norma se je širila najprej samo v gledališču, pozneje pa so to vlogo prevzeli govorjeni mediji. Leta 1928 je začel oddajati Radio Ljubljana, konec šestdesetih let pa se je na televiziji začela dnevno-informativna oddaja TV-dnevnik in s tem razvoj ter vpliv govorjenih medijev (Tivadar 2006). Prvo slovensko pravorečje je nastalo šele po drugi svetovni vojni (Rupel 1946). Zaradi razširjenosti govornega nastopanja je govorna norma izpostavljena večjim vplivom pokrajinskih razlik kot pri zapisanih besedilih (Jedlička 1965), na kar vpliva narava govorjenega jezika, saj so pogovori v radijskih in televizijskih oddajah sproščeni, nepripravljeni, pogosta je tudi dvogovernost. Tradicionalna norma zapisanih besedil je trdnejša in manj izpostavljena različnim vplivom kot govorna norma, v katero spontano vdirajo nove prvine, tudi narečne, predvsem tiste, ki so bolj razširjene in težijo k temu, da postanejo del knjižne norme (prav tam). Pogosto pa naj bi šlo le za individualno (ali modno) uporabo pokrajinske oblike v knjižnem (pogovornem) govoru.

5 Odzivi na Slovenski pravopis iz leta 2001

Šesti slovenski pravopis (letnice prejšnjih: 1899, 1920, 1935, 1937, 1950, 1962) je izšel kar 39 let po prejšnjem, Bajčevem. Jezik se je od l. 1967 tako spremenil, da je bilo »*nasprotje med normo in predpisom ter med živo govorico in rabo*« (Dobrovoljc 2004: 87) že zelo očitno, spremenilo pa se je tudi jezikoslovje; *SP* 1967 namreč še ne upošteva strukturalizma, kar je kritiziral Toporišič. Prav on je v Slavističnem društvu Slovenije l. 1971 predlagal izdajo novega pravopisa, nato pa je Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU imenoval Komisijo za pravopis, pravorečje in gramatiko, v kateri so bili Bajec, Rigler in Toporišič. Priprave so sprožile velik odziv javnosti¹⁰, zlasti po izdaji *Načrta za novi slovenski pravopis* (1981). V spremni besedi so sestavljavci opisali svoje delo, pri katerem so se naslonili na *SS* iz l. 1976, vendar je zaradi upoštevanja javne rabe v *Načrtu* veliko variant, kar normo slabi, zato so pozvali javnost, da bi jih usmerila. Najobsežnejša se razpisala Urbančič, ki se je zavzel za tradicionalne rešitve, in Majdič, katerega predlog o skrajšanju teoretičnega dela, ki ga obravnava že *SS* 1967, je bil sprejet, krčitev slovarskega dela pa ne. Poleg pisnih izdaj je bilo organiziranih več okroglih miz, tudi na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani (*Spoznanja in javne razprave o Načrtu pravil za novi slovenski pravopis* 1982), kjer so se udeleženci zavzeli za praktična, manj obsežna pravila, saj ob sodobnem slovarju (*SSKJ*) in slovnici (*SS* 1976) obsežna pravila naj ne bi bila potrebna (Kržišnik 1982, nav. po Dobrovoljc 2004: 90). Književniki so ob Delovi okrogli mizi *O zakonih in zakonodajalcih* potrebo po novem pravopisu celo zavrnili (izjema je bil Menart). Na drugi Delovi obravnavi se je pokazala razlika med starejšo (Liška, Urbančič) in mlajšo (Rigler, Gjurin, Dular) generacijo: mlajši so zagovarjali moderen pristop in sistemskost pravil, zaradi katere so pravila pregledna in razumljiva; starejši pa so »*nastopili proti modernemu izrazju*« (Dobrovoljc 2004) in menili, da je sistemskosti v pravilih preveč, zato so ta premalo praktična. Komisija je predloge sprememb pregledala in l. 1990 izdala *Slovenski pravopis 1 – Pravila (SP1P)*. V uredniškem odboru so bili Toporišič, Jakopin, Menart, Moder, Suhadolnik, Dular, Pogorelec, Gantar in Ahlin. V *Pravilih* so zapisali, da so jih prilagodili »*jezikovni zavesti srednje izobraženega uporabnika*« (*SP1P*: 6), zato je »*razlaga pravil bolj podrobna, dodanega je več ponazarjalnega gradiva, dodana pa sta tudi slovarček manj znanih jezikoslovnih izrazov in nadrobno razčlenjeno kazalo*« (Dobrovoljc 2004: 93). Slavistično društvo Slovenije jih je takoj sprejelo in pozvalo javnost, naj stori enako. Prvi kritični odzivi so prišli iz tržaškega zamejstva (Jevnikar 1990, Milič 1990, nav. po Dobrovoljc 2004: 94) in so se nanašali na branjenje tradicionalno pojmovanega pravopisa – novi se jim je namreč zdel preveč znanstven, kritizirali pa so tudi nekatere pravopisne rešitve (npr. zapis praznikov). Veliko člankov je nastalo

¹⁰ Objavljenih kritik novega pravopisa je bilo ogromno, zato bomo tu navedli le nekatere. Bibliografija (večine) člankov o *SP* 2001 je objavljena na spletni strani <http://www.pravopis.si/Objave/tabid/83/Default.aspx>.

ob ugotovitvah med uporabo novega pravopisa; takšna so bila *Pravopisna premišljevanja* v listu *Slava* (1992–1996). Ob novem pravopisu so izšli tudi enostavnejši priročniki za šolsko rabo oz. za nezahtevnega uporabnika (npr. Kocjan Barle 1992: *Abeceda pravopisa*, Skaza 1994: *Pravopis*, Cedilnik 1995: *Cikcak po pravopisu*, Sršen 1992: *Jezik naš vsakdanji* itd.). Poleg tega so se jezikovna vprašanja reševala v jezikovnih kotičkih, v katerih sta sodelovala tudi Toporišič v časopisu *7D* (1990–1991) in Dular v *Sobotnih branjih*, prilogi časopisa *Slovenec* (1993–1994). Leta 2001 je izšel *SP* s popravljenimi pravili in slovarskim delom, l. 2003 pa še t. i. *Delova izdaja pravopisa* in *SP* 2001 na CD-ROM (Dobrovoljc 2004), *SP* 2001 je na spletu dostopen od l. 2010. Glede na Delove ankete »med jezikovnimi uporabniki, kompetentnimi za knjižni jezik« (Dobrovoljc 2004: 102), kodificirana norma ni usklajena z rabo (Gorjanc), saj je bila normativno merilo akademijska avtoriteta (Vidovič Muha). Podobno je Stabej v intervjuju za *Mladino* kritiziral *SP*, ki »se zdi še bolj normativen, kot bi moral biti« in »ne zajema dovolj množično iz trenutnega stanja v pisnih besedilih« (2001: 32). Tudi on mu očita avtoritativnost in izraža bojazen, da ga bodo lektorji preveč »striktno normativno upoštevali« ter dvomi, »da bo funkcioniral pozitivno, ker je v marsičem oddaljen od trenutne jezikovne scene¹¹ in je bolj ali manj le spomenik samemu sebi«. Na odklon od žive rabe se je sicer navezovalo več avtorjev; npr. Lešnik (2002) se ukvarja z nepojasnenim razmerjem med prevzetimi besedami in njihovimi domačimi ustreznici tipa *avtsajder* (*obstranec*)¹². Pogosta tema v kritikah *SP* je bila njegova obvestilnost; Nežmah (2001) meni, da je ta previsoka, ker vsebuje tudi osebna in krajevna imena, zato je po Bajtovem (2002) mnenju priročnik nepregleden (o nepriročnosti pravopisa gl. tudi Kocjan Barle 2002). Kritiziral je še, da želi priročnik normirati tudi neknjižne zvrsti¹³ in podomačenje že uveljavljenih strokovnih izrazov.

O pravorečni problematiki so spregovorili na Radiu Slovenija (Šeruga Prek 2002), kjer so razpravljali o variantah fonema [l] (pri izgovoru besede *pol*: *pol treh*), naglaševanju t. i. najstnic (števila od 11 do 19; gl. poglavje 2.1), o naglaševanju lastnih imen in priimkov, pridevnika *književen*, izgovarjavi tujih imen ipd. Na njihove ugovore je odgovoril Toporišič (2002b).

¹¹ Iz izkušenj pri lektoriranju sem spoznala, da se odmik od rabe kaže ob uporabi *SP*, ko je avtor oz. lektor v dvomih, ali naj upošteva *SP* ali dejansko rabo.

¹² Izraz v okroglem oklepaju »zaznamuje bolj ali manj enakovredno domačo vzporednico prevzeti besedi« (*SP* 2001: 7).

¹³ Na to je opozorila že Vidovič Muha: »Na mešanje meril zvrstnih (pod)sistemov kažejo primeri, ko se besedam iz neknjižnih zvrsti predpisuje knjižnojezičkovno vedenje, npr. nekñj. ljud. gazda – gazdov, •gazdin; sleng. mačo, mača, °mačota, mačov (verjetno mišljeno mačev), °mačotov; šol. žarg. brucevati, °brucovati, brucevaje, °brucovaje, brucevanje, °brucovanje; pokr. prim. nono -a, °nonota, nonov, °nonotov; pokr. vzh. kruc, kručev, °krucov.« (Vidovič Muha 2003: 119). Črna pika zaznamuje prepovedano, krožec pa nepravilno v knjižnem jeziku (*SP* 2001).

Slovenistika se je novemu pravopisu posvetila na omizju *Kaj je novega v slovenskem jeziku?* – *Ob izidu Slovenskega pravopisa*, (objava v zbornikih *SSJLK* 2002 in *SR* 2003). Udeleženci¹⁴ so se ukvarjali z vprašanji glede pravopisnega gradiva, namena pravopisa in raznih tematskih področij (npr. računalniško izrazje, sleng, polcitatna imena, govorjeni jezik, frazeologija itd.). Od devetih člankov sta samo dva (napisala sta ju Janez Dular in Jerca Snoj, ki sta sodelovala pri nastajanju *SP*) pozitivno kritiška, drugi pa pravopis negativno vrednotijo; Vidovič Muha ga je označila za neverodostojnega: »*Slovenski pravopis s svojim slovarjem, ki želi prevzeti vlogo tudi zakonsko veljavnega (uzakonjenega) normativnega in stilističnega priročnika, je za sodobni, izjemno občutljiv čas, s svojim gradivom obrnjen nazaj, v zasnovi pa s predpisovalno ambicijo brez lastne gradivne podlage neverodostojen*« (2003: 122).¹⁵ Namesto aktualnega gradiva iz žive rabe, ki je ob računalniškem napredku lažje dosegljivo, je v *SP* le »'popravljen'« *SSKJ* in *brušena slovenščina iz srede 20. stoletja*« (Vidovič Muha 2003: 117).

Svojo okroglo mizo je organiziralo tudi Slavistično društvo l. 2003 (*Aktualna vprašanja ob novem slovenskem pravopisu*), kjer so bili predstavljeni trije kritični pogledi: neustrezne slovarske oznake (Kramberger), neusklajene slovarske rešitve – t. i. krožno priporočanje¹⁶ (Weis) ter problematika lastnih imen in prevzemanja izrazov (Lenarčič).

6 Zvrstnost oz. stratifikacija jezika

6.1 Slovenska zvrstnost

Izraz *zvrst* je uvedel Toporišič v *Jezikovnih pogovorih* (1967), prej pa so se uporabljali izrazi *vrsta* (npr. Breznik 1967, Pleteršnik 1894/95), *plasti* in *stili* (Urbančič 1965), *vrste jezika* (Pogorelec 1977). Toporišič *zvrst* razume kot vrsto »*jezika glede na družbenost, funkcije, prenosnika, metrum in časovnost*« (*SP* 2001: 208). Izraz *stil* za *zvrst* je kritiziral že Havránek, saj je *stil* zanj le »*individualizacijska (samosvoja) organizacija jezikovne strukturne celote, kakršna je vsaka /.../ govorna raba*« (Havránek 1963, nav. po Skubic 2005: 41). Toporišič ga zavrača zaradi njegove »*pomenske preobremenjenosti*« (2008: 206); *stil* namreč razume kot »*način izražanja z besedo. Tako kot se kdo izraža, kakor piše, tak je njegov stil*« (2008: 22).

¹⁴ Okroglo mizo je vodila Vidovič Muha, udeležili pa so se je še Dular, član uredniškega odbora novega *SP*, Snoj, ena izmed urednic novega *SP*, Gorjanc, Logar in Arhar s Filozofske fakultete v Ljubljani, Žele z Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, Verovnik s Fakultete za družbene vede, z Mladinske knjige v Ljubljani pa Kocjan Barle (povzeto po Toporišič 2003).

¹⁵ V Slavistični reviji (let. 51/2003, št. 2 in let. 52/2004, št. 2.) je na kritiške odzive slovenistov odgovoril Toporišič, ki je odgovarjal tudi na vprašanja in pripombe uporabnikov v elektronskem poštnem predalu na spletni strani ZRC SAZU, kjer so ti odgovori tudi objavljeni (gl. pripombo št. 9) (Toporišič 2002a).

¹⁶ Krožno priporočanje pomeni, da je pri nekem geslu priporočena uporaba drugega leksema z istim pomenom, geslo za priporočen lekssem pa nas napoti nazaj na prvotno iskano geslo.

Že Pleteršnik je v svoj slovar sprejel leksiko različnih strok, na kar kažejo ustrezni kvalifikatorji. O razširitvi vpliva jezika je razmišljal tudi Tominšek v delu *Antibarbarus* (1910), ki se je osredotočil na uradniški jezik, za merilo pravilnosti pa je poudaril uporabnost, povezano z obvestilnostjo. Zanimarjanje različnih socialnih zvrsti je kritiziral Vodušek (1933), ko je zagovarjal tezo, da si mora vsaka skupina govorcev izoblikovati svoj jezik, ki ne izhaja samo iz razuma, temveč tudi iz čustev, saj mora ustrezati določenemu socialnemu okolju. V kritiki *SP* iz l. 1950 je zahteval jasne razlage, ki bi pojasnile razliko med knjižnimi in neknjižnimi besedami (Vidovič Muha 1996).

Prvi, ki je znanstveno opisal govore višjih družbenih slojev, je bil Breznik. Ugotovil je, da so izrazi in tropi (metafore, metonimije) drugačni kot pri nižjih slojih, kmetih, saj meščani uporabljajo več mednarodnih izrazov (Breznik 1944). V članku *O časnikarski slovenščini* (1933) je ločil *časnikarski* (danes publicistični) jezik, poln srbohrvatizmov in romanizmov, in umetniški jezik, kjer se uporablja domač izraz. V *Novejših napakah slovenskega sloga* (1918) je opisal *časnikarsko*, znanstveno in poljudnoznanstveno vrsto jezika.

Prizadevanja za zvrstno razumevanje jezika so bila najmočnejša v šestdesetih letih 20. stoletja. V slovenskem jezikoslovju se teorija praške zvrstnosti prvič pojavi pri Urbančiču v radijskih jezikovnih pogovorih (1965), kjer loči umetniški, znanstveni, poslovni, publicistični in konverzacijski *stil*. Toporišič je v srednješolskem učbeniku *Slovenski knjižni jezik 1* (1965) predstavil socialno, v *Slovenskem knjižnem jeziku 3* (1967) pa funkcijsko zvrstnost, kjer je Urbančičeva izraza *poslovni* in *konverzacijski stil* zamenjal za praktičnostrokovni oz. praktičnosporazumevalni jezik. Zvrstnost je bila sprejeta v *SSKJ*, v *SS* je obravnavana od l. 1976, v *SP* pa šele l. 2001.

V *SS* (2000: 13) je navedena tipologija zvrsti slovenskega jezika, pri čemer Toporišič poudarja, da gre za »številsko nezaključeno vrsto« (Toporišič 1991: 421), najpomembnejše skupine zvrsti so socialne, funkcijske, prenosniški (govorjeni in zapisani jezik), časovne (jezik preteklosti in jezik sodobnosti) in mernostni (vezani in nevezani jezik).

6.1.1 Funkcijska in socialna zvrstnost

Poimenovanja iz Praškega lingvističnega krožka, funkcijski jeziki in jezikovne oblike, je slovensko jezikoslovje prevzelo kot funkcijsko (nastala je kot odgovor na purizem) in socialno zvrstnost.

6.1.2 Knjižne socialne zvrsti slovenskega jezika

Skubic (2005), pred njim pa že Gruden (1976) in Kržišnik (1998), kritizirajo pojem *socialen*, saj naj bi ta zavajal nepoučenega bralca, ki bi ta pojem povezal s socialnim stanjem govorcev. Toporišič izraz razlaga v pomenu 'družben' (Toporišič, 1991).

Socialne zvrsti jezika (SP 2001) so knjižne in neknjižne. Knjižni sta dve: knjižna zborna zvrst in knjižna pogovorna zvrst; neknjižne pa so pogovorni jezik, pokrajinske narečne skupine, narečja in mestne govorice. Med socialne podzvrsti Toporišič našteva interesne govorice: to so sleng, žargon in latovščina.

V Enciklopediji slovenskega jezika je knjižni jezik opredeljen kot »(naj)višja socialna zvrst kakega jezika« (Toporišič 1992: 83), podobno pa je tudi v SP iz l. 2001: »Knjižni jezik je najvišja in najbolj uzaveščena zvrst slovenskega jezika« (SP 2001: 126). Tudi v sodobnosti je torej knjižni jezik ohranil svojo prestižno kulturno vlogo. Kot vseslovenski, narodnozdrževalen in narodnoreprezentativen je za vse govorce slovenskega jezika enak, vsi ga razumemo in se ga moramo (na)učiti, saj je »vsenarodno sredstvo sporočanja« (SP 2001: 126). Uporablja se v vseh funkcijskih zvrsteh (prav tam), a je v umetnostnem jeziku mogoča raba tudi neknjižnih socialnih zvrsti oz. prepletanje knjižnih in neknjižnih. Stroga, tj. zborna knjižna zvrst je običajna v tiskanih besedilih in javnih nastopih (slovesen govor, recitacije ipd.). Manj stroga je knjižna pogovorna zvrst, v katero vdirajo značilnosti pogovornega jezika (prav tam). Knjižna pogovorna zvrst pa se uporablja na predavanjih, sestankih, konferencah, v intervjujih, medijih, filmih ipd.

Havranek (1969: 197) je na predavanju 16. 5. 1969 na Filozofski fakulteti v Ljubljani opisal značilnosti knjižnega jezika. Najprej je navedel njegovo avtonomnost v primerjavi z drugimi zvrstmi. Funkcionalna razčlenjenost mu omogoča izpolnjevanje vsestranskih vlog. Razmerje do norme knjižnega jezika je zavestno in bolj obvezujoče, saj gre za sporazumevanje s celotno skupnostjo določenega naroda, knjižni jezik torej opravlja narodno predstavniško vlogo. Termin *knjižni jezik* izhaja iz leposlovja, jezik književnosti. V češkem (in tudi slovaškem) terminu *spisovný jazyk* pa je zajeta pisna podoba jezika, ena od temeljnih oblik knjižnega jezika. S kontinuiranim zapisovanjem jezika je njegova norma postala bolj obvladljiva. V 20. stoletju je postala govorna podoba knjižnega jezika pomembnejša zaradi govornih medijev.

Prva **funkcijska zvrstnost** oz. razčlenitev knjižnega jezika je bila predstavljena v *Jezikovnih pogovorih* (Toporišič 1967), kjer so našteje znanstvena, poljudnoznanstvena, publicistična, uradniška, trgovska, leposlovna, svetopisemska, pridigarska, časopisna, aktivistična itd. zvrst. V *Slovenskem knjižnem jeziku 3* (1972) Toporišič med proznimi zvrstmi jezika (brez izraza *funkcijskost*) navaja neumetnostni in umetnostni prozni jezik. Pri neumetnostnem opiše praktičnosporazumevalni, praktičnostrokovni, znanstveni (s podzvrstjo poljudnoznanstvenega jezika) in publicistični jezik. SS 2001 pri funkcijski zvrstnosti slovenščine navaja jezik praktičnega sporazumevanja, strokovni jezik raznih vrst, publicistični in umetnostni jezik.

6.2 Stratifikacija slovaškega jezika

To, kar se v slovenščini imenuje zvrstnost, je v slovaškem jezikoslovju členitev oz. stratifikacija (slš. »*stratifikácia*«) jezika. Izraz izvira iz sociologije, a se je s sociolingvističnim raziskovanjem prenesel tudi v jezikoslovje. Kočiš (1984) je stratifikacijo enačil s stilistično¹⁷ razvrstitvijo, kar pa Bosák (1997) zavrača z utemeljitvijo, da sta v stratifikaciji jezika zajeta stilistična in socialna členitev jezika. V teoriji se uporablja tudi pojem *stratifikacijski model jezika* (Bosák 1997).

Vpliv praškega strukturalizma je viden v izrazu za jezikovne oblike – *jazykové útvary* (Ondruš, Sabol 1984), poleg tega sta v rabi še *formy*¹⁸, tj. 'oblike' (Horecký 1979, Bosák 1990), in *variety*, tj. 'variante' (Slančová, Sokolová 1994, 1995, 1997, 2011).

Prvo stratifikacijo slovaškega jezika je l. 1938 v reviji *Slovenská reč* objavil Michál (1938), ki je ločil tri oblike jezika: ljudsko, splošno in knjižno kot nadgradnjo prvih dveh. K ljudski obliki spadajo mestne govorice in socialna narečja, k splošni pa jezik, nastal z mešanjem narečij in knjižnega jezika. Novo stratifikacijo je predstavil v reviji *Slovo a tvar* Uhlár (1950). Konverzijski stil (prim. Urbančič 1965) je postavil nasproti knjižnim, ki so nabožni, znanstveni, govorniški, administrativnopravni in pesniški stil.

Jezik, iz katerega izhaja stratifikacija slovaškega jezika, je slovaški *narodni* jezik, saj zajema vsa družbena področja slovaškega naroda. Iz narodnega jezika je prvi izhajal Horecký (1979), ko je na konferenci v Smolenicah l. 1976 predstavil novo teorijo. Poleg knjižne oblike je ločil še standardno, substandardno, nadnarečno (v poznejših delih jo je opuščal) in narečno obliko (Slika 2). Posebej pa je obravnaval še umetniški jezik, v katerem se uporabljajo vsa jezikovna sredstva narodnega jezika.

¹⁷ V slovaški stilistiki se členitev jezika imenuje funkcijska stratifikacija narodnega jezika (slš. »*funkčná stratifikácia národného jazyka*«), ki obravnava knjižni jezik, zemljepisno narečje, interdialekt in socialna narečja – to so sleng, argo in profesionalizmi (Findra 2004).

¹⁸ Ružička (1967), Pauliny (1979) in Kočiš (1984) uporabljajo izraza *útvary* in *formy*.

narodni jezik					
umetniški jezik	knjižna oblika	standardna oblika	substandardna oblika	nadnarečna oblika	narečna oblika
oblike celotnega narodnega jezika					

Slika 2: Stratifikacija slovaškega narodnega jezika Horeckega (1979)

Meje med oblikami niso strogo določene, so prestopne, saj jezikovna sredstva med knjižno, standardno in substandardno obliko prehajajo in jih tako spreminjajo. Knjižna oblika je kodificirana in se uporablja v javnem sporazumevanju, literaturi, znanosti, publicistiki in tudi v vseh izobraževalnih institucijah (šolstvo). Standardna oblika je manj stroga kot knjižna glede izgovarjave, skladnje, leksike (bohemizmi, neknjižne besede) ipd. Prevladuje govorjena podoba v vsakdanjih pogovorih, zato je to najbolj razširjena oblika sporazumevanja. V substandardni obliki se pojavljajo narečna jezikovna sredstva. Meja med substandardno in nadnarečno obliko je bila zelo težko določljiva, zato je avtor nadnarečno obliko opustil. Sičáková (2002: 22) je razlike med oblikami ponazorila z enobesedenjem in izgovarjavo:

- *nákladné auto, diplomová práca, čelit'* [čel'it'] = knjižna oblika;
- *nákladiak, diplomovka, čelit'* [čel'it'] = standardna oblika;
- *náklad'ák, diplomka, čelit'* [čelit'] = substandardna oblika.

Na stratifikacijo Horeckega sta se naslonili Slančová in Sokolová (1994), ki v članku *Variety hovorenej podoby slovenčiny* naštevata knjižno, standardno (splošno), substandardno obliko in narečne oblike. Knjižna oblika je vsenarodna, kodificirana in prestižna, medtem ko substandardna ni kodificirana in se geografsko loči na zahodnoslovaško, srednjeslovaško in vzhodnoslovaško standardno obliko. Regionalna različnost je večja v substandardnih oblikah. Pri narečnih oblikah pa se te skupine delijo še na manjše (narečja), so normirane in se uporabljajo samo zasebno. Slančová in Sokolová sta dodali socialne poloblike (slš. »semivariety«, iz češkega jezikoslovja znane kot »poloútvary«), med katerimi so sleng, argo, govor poklicev in žargon.¹⁹

Drugačna poimenovanja je pri stratifikaciji uporabil Ripka (1980): narodni jezik je razčlenil na knjižni, knjižni pogovorni (standardni), splošni knjižni, splošni pogovorni jezik (substandard – neknjižni), interdialekt in zemljepisno narečje.

Veliko se je ukvarjal s pogovorno slovaščino Bosák (1995), ki jo je uvrstil med knjižnim jezikom in neknjižnimi oblikami. Definiral jo je kot knjižno, nekodificirano obliko z nevtralno

¹⁹ Žargon je v slovaškem jezikoslovju drugače razumljen kot v slovenskem: Gjurin ga je definiral kot »poseben, od sprejetega različen strokoven slovar, ki ga uporablja kaka skupina, združena v skupnem poklicu, konjičku, delu, udejstvovanju ipd. /.../ Žargonizmi so neuradni strokovni termini« (Gjurin 1974: 66). Mistrík pa zabrisuje meje med slengom, žargonom in argojem: »Žargon je skupina pogosto neknjižnih poimenovanj, ki se uporabljajo pri medsebojnem sporazumevanju ljudi določene socialnega ali interesnega področja, da bi skrili vsebino informacije pred tistimi udeleženci pogovora, ki v to področje ne spadajo, in da bi hkrati izrazili odstop od njih, celo družbeno nadrejenost« (Mistrík 1984: 104).

izgovarjavo, preprosto skladnjo, oblikoslovnimi variantami in posebno leksiko (neologizmi, slengizmi, profesionalizmi, ekspresivni izrazi). Pri raziskovanju pogovornega jezika je spoznaval vedno rahlejšo mejo med knjižnostjo in neknjižnostjo (Bosák 1997). Dolník (2009), ki za neknjižne oblike uporablja pojem substandardne oblike (slš. »*útvary*«), je predlagal, da se izraza knjižni in standardni jezik ne bi izenačevala. Knjižni jezik v ožjem smislu razume kot nadgradnjo jezika, standardni pa kot knjižni jezik v širšem smislu (prim. poglavje 2 o standardizaciji slovenskega jezika).

7 Spori v slovaškem jezikoslovju

V slovaškem jezikoslovju obstajata dva nazora; najpogosteje sta poimenovana kot normativistični in sociolingvistični. Druga poimenovanja so predstavljena v Tabeli 1.

Tabela 1: Poimenovanje nazorov v slovaškem jezikoslovju

normativistični nazor	sociolingvistični nazor
puristični pristop	funkcijski pristop
sistemska-apodiktčni koncept	komunikacijsko-pragmatični koncept
analogistični nazor	anomalistični nazor
konservativni nazor	liberalni nazor
idealistična predstava jezika	realistična predstava jezika

Predstavniki normativističnega nazora se imenujejo normativisti oz. »ružičkovci« (po Ružičku), predstavniki sociolingvističnega nazora pa sociolingvisti oz. »paulinyjci« (po Paulinyju).

- Ondrejovič je slovaške jezikoslovce razdelil v tri skupine:
- skupina sociolingvistov, ki uporabljajo sociolingvistične metode pri kodifikaciji;
- skupina jezikoslovcev, ki se prišteva k sociolingvistom samo deklarativno; poudarjajo potrebo po stiku z družbeno prakso in vzdrževanje neprestanega dialoga z uporabniki jezika, vendar tega ne upoštevajo pri kodifikaciji;
- skupina normativistov, ki dvomi o smislu in uspešnosti raziskav za normativne namene in se držijo načela, »*da norme ni treba ugotavljati na ulici, zajemajo jo normativni priročniki*« (Ondrejovič 1997: 55).

7.1 Sociolingvistični nazor

Sociolingvisti opazujejo jezik takšen, kakršnega izražajo uporabniki, torej naraven, spontan govor. Prednost dajejo potrebam udeležencev v resničnem sporazumevanju, tudi v neuradnih govornih položajih, v katerih raziskujejo odstopne od norme, variante, tuje prvine, skratka vse mogoče izraze, ki se pojavljajo v sporazumevanju ne glede na sistemskost, saj menijo, da so vse prvine del naravnega jezika. Najpomembnejše merilo je funkcionalnost jezikovnih sredstev, kar pomeni, da zagovorniki tega nazora dopuščajo izraze, ki so funkcionalni, razširjeni in ustaljeni. Jezikovna sredstva se vrednotijo glede na njihov namen in funkcionalnost v praksi. »*Jezik se v luči socialnih sprememb vedno bolj razume instrumentalistično, torej kot sredstvo njihove realizacije in odraz v svoji kompleksnosti in naravnosti*« (Wachtarczyková 2000: 13). Zgodovinskost in čistost jezika je v ozadju, kot zgled uspešnega, a »*zmešanega*«, jezika pa navajajo angleščino (Dolník 2007: 13). Pri definiranju norme je poudarjena raba in stalna spremenljivost jezika, to je prožna stabilnost norme. Ustaljenost je predpisana pri kodifikaciji, ki temelji na jezikovni rabi. Če jezikoslovci kodificirajo sistemsko pravilno obliko, ki ni potrjena v praksi, se uvede novotvorba, ta pa bi rušila ustaljeno normo. Porušena ustaljena norma povzroča negotovost pri uporabnikih.

Sociolingvisti upoštevajo sporazumevalne okoliščine, zato je pomembno, v kakšnem sobesedilu se izraz pojavi: knjižni jezik je slogovno raznolik; neka tujka je lahko sprejeta npr. v strokovnem besedilu, ni pa v skladu z merili jezikovne kulture slogovno drugačnega besedila. Normo oblikujejo uporabniki, jezikoslovec jo le ugotavlja, raziskuje in usmerja tam, kjer ni enotna, torej »*slovaška inteligenca pri ukvarjanju s svojim knjižnim jezikom ne potrebuje avtoritativnega vodenja, temveč nujno potrebuje kazalce poti*« (Pauliny 1947: 3). Pri kodifikaciji lahko predpisovalec norme v rabo posega le toliko, da ne poruši stabilnosti knjižnega jezika, ki jo je v sodobnosti težje vzdrževati zaradi velike razširjenosti knjižnega jezika. Močna podpora rabi je hkrati zavračanje sistemskosti, če ta ni izkazana v praksi.

Sociolingvisti raziskujejo razvoj jezika v praksi in svoje ugotovitve objavljajo v raznih člankih in zbornikih; takšen je zbornik *Sociologica Slovaca*, v katerem sociolingvisti objavljajo predvsem izsledke različnih raziskav na Slovaškem in drugod, kjer živijo slovaške skupnosti. Med obsežnejšimi raziskavami je raziskava slovaške leksike, obširne analize so bile objavljene v knjigi *Dinamika besednega zaklada sodobne slovaščine (Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny)* iz l. 1989.

7.2 Normativistični nazor

Normativistični pristop temelji na sistemskosti v jeziku, pravilnosti glede na normo, in tradicionalnosti, poudarja se reprezentativna funkcija jezika, variantnost pa se čim bolj reducira. Posledica tega je uveljavljanje oblik, ki ustrezajo zakonitostim jezika kot edinih pravilnih v vseh javnih govornih položajih. Normativisti intenzivno branijo normativne priročnike, saj ti predpisujejo pravilno uporabo jezika. Poleg tega celo predlagajo svoja merila, po katerih naj bi se oblikovala norma, da bi bil jezik kot sistem brez odklonov in variant. Pomembni merili sta *dober avtor* in zgodovinskost.

7.2.1 Purizem

Pri tem nazoru se pogosto pojavljajo puristične ideje, normativisti so še posebej kritični do bohemizmov in anglicizmov, zato Dolník in Ondrejovič ta nazor imenujeta kar purizem. Dolník je svojo izbiro izraza pojasnil takole: »*Ker se pri izrazu purist praviloma pojavlja pejorativni pomenski predznak, je treba takoj povedati, da je pojem purizem normalen jezikovni pojem, s katerim je treba operirati brez negativne nastrojenosti*« (Dolník 2007: 10).

Purizem temelji na merilu zgodovinskosti in čistosti (Ondrejovič 1997). Pri merilu zgodovinskosti se daje prednost tistim izrazom, ki so zgodovinsko izvorni, kar pomeni, da so v jeziku dalj časa kot drugi. To izvira iz prepričanja, da je prvotni jezik prava osnova, še »neomadeževan«, brez tistih prvin, ki bi ga kazili in destabilizirali sistem, zato so spremembe v jeziku namenoma spregledane, saj naj bi sistem rušile. Podobno je merilo čistosti, le da tu ne gre za izvirnost, ampak za čistost jezika brez tujih prvin, sprejema pa se vse tisto, kar je posebno za določen narod, narodno samosvoje. Najbolj izrazito je to opazno v boju proti tujim besedam. Poleg teh dveh obstaja še merilo estetskosti, ki daje prednost lepšemu izražanju, kar pa je lahko zelo subjektivno merilo.

Cilj puristov je absolutno čist in lep jezik, ki je ohranil svoje prvotno bistvo. Seveda je to ideal, ki obstaja samo v teoriji, saj nihče ne sprejema takšne predstave o jeziku, vendar se pri puristih izkazuje določena mera naštetih meril.

Purizem v slovaškem jezikoslovju je bil najmočnejši v tridesetih letih 20. stoletja, sprožila ga je izdaja *Pravil slovaškega pravopisa* (*Pravidlá slovenského pravopisu*) l. 1931, ki so kodificirala čehizirano slovaščino. V prvi Češkoslovaški republiki (1918–1939) se je slovaščina približala češčini predvsem zvočno in leksikalno. Privržencev ideje, da je slovaščina le veja češčine in so torej Čehi in Slovaki en – češkoslovaški – narod, to stanje ni motilo. Slovaki, ki se te ideje niso oprijeli in so zagovarjali samobiten slovaški narod in samostojen slovaški jezik, drugačen od češkega, so začeli odstranjevati iz slovaškega jezika vse češke in domnevno češke primesi ter se vračali k narečnim oblikam. »*Predvsem njihova zasluga je – k temu so v veliki meri prispevale*

tudi politične in kulturne razmere na Slovaškem –, da so se ustalili odkloni v glasoslovni in pravopisni normi knjižne slovaščine, v marsičem se je ustalil tudi slovar» (Pauliny 1947: 1). Kljub tem besedam Pauliny pojmuje puristične ukrepe negativno. Jezik se tako ni kultiviral, saj narečne prvine ne morejo kultivirati knjižnega jezika. Puristi so uvedli v jezikoslovje pojme čistosti, svojskosti in izvornosti. Vendar pa so bile njihove razlage, ki naj bi prepričale uporabnika, da je naveden izraz boljši od nekega drugega, zelo skope ali pa jih sploh ni bilo. Svoje rešitve so predstavljali kot edine pravilne, brez dokazov, le s svojo avtoriteto in prepričanjem, da delujejo za samostojen slovaški narod. Čeprav njihove utemeljitve niso imele strokovne podlage, ampak le subjektivno razmišljanje, se je njihovo zavzemanje za čistejši slovaški knjižni jezik in zavračanje *Pravil slovaškega jezika* razširilo med vsemi, ki so zavračali češkoslovaški narod in so podpirali slovaško samostojnost. Po izdaji novih *Pravil* l. 1940, v katerih so se izpolnile zahteve puristov, je njihov vpliv začel upadati, vendar ni izginil. Puristi niso sistematično poučevali slovaškega knjižnega jezika, temveč z zapovedmi in prepovedmi ukazovali, kako naj se piše in govori. Tako so se Slovaki navadili na to, da so kot uporabniki nepomembni, saj jim puristi zapovedujejo svoje videnje jezika, ki so ga le še trpno sprejemali. »*Današnji povprečen slovaški izobraženec, ki hoče skrbeti za raven svojega jezika, živi v nenehnem strahu, da piše in govori nepravilno*« (Pauliny 1947: 2). Pauliny je privrženec sociolingvističnega nazora, zato obravnava uporabnika jezika kot soustvarjalca knjižne norme in sooblikovalca knjižnega jezika. Na purističen način – z odstranjevanjem vseh tujih ali domnevno tujih prvin in njihovo zamenjavo z narečnim izrazjem – se jezik ni mogel razvijati in kultivirati, ampak se je osiromašil in postajal primitiven.

Leta 1932 je Matica slovaška začela izdajati revijo *Slovenska reč*. To je prva slovaška jezikovna revija, njen urednik je bil Bartek. Utemeljitev za izdajanje revije so bili nizka raven jezikovne kulture, prizadevanje za čisti jezik ter ohranjanje matične in martinske tradicije (tj. delo Czambela in Škultetyja). V uvodu k prvi številki revije je poudarjeno, da je revija namenjena praktičnim potrebam, kar pomeni, da naj bi v njej predstavljali »*dober knjižni uzus*«; v praksi je to pomenilo opozarjanje na napake²⁰ (po mnenju piscev prispevkov): fonetični, grafični popravki, izboljševanje govora, popravljanje napačnih oblik, besed, vezav, besednega reda ... Avtorji člankov so dajali prednost domačim izrazom pred bohemizmi in arhaizmi in se ukvarjali s stanjem, ki je nastalo v slovaškem jezikoslovju po izdaji *Pravil slovaškega jezika*.

²⁰ Za primerjavo naj navedem poslanstvo slovenske revije *Jezik in slovstvo*. Ob prvi številki revije l. 1955 je Bajec v uvodu zapisal, da bo revija skrbela za jezikovno kulturo, usmerjala normiranje slovenščine, opozarjala na jezikovne napake v javnosti in svarila pred »*škodljivimi ali nepotrebnimi tujimi primesmi*« (Bajec 1955: 1).

7.2.2 Primeri zelenega in dejanskega stanja

Prvi primer:

Cirkel či kružidlo? Zdomácnené slovo cirkel, ktoré bolo bežné v slovenských školách predprevratových, nahradzujú novým slovom kružidlo, kružítko. Pravidlá majú aj cirkel, preto ním nepohrďať, ale vedome užívať toto napoly zabudnuté slovo. Kto je vonkoncom proti slovu cirkel, nech aspoň nepíše kružítko, ale kružidlo!

Jánošík (1932: 218) je kritiziral, da se je domač slovaški izraz »*cirkel*« ('šestilo') nadomestil z izrazom »*kružidlo*« oz. »*kružitko*«, ki je zanj še manj sprejemljiv. V tem primeru je šlo za načelo zgodovinskosti, vendar se danes uporablja izraz *kružidlo*, torej normativistom ni uspelo prepričati uporabnikov, da bi uporabljali starejši izraz. Pod geslom *cirkel* je ta izraz v slovaškem slovarju *Slovník slovenského jazyka* (1959–1968) označen kot zastarel, *KSSJ* (2003) pa ima le geslo *kružidlo*.

Drugi primer: Škultetý je predlagal, da bi namesto izraza *zahájit'* v besedni zvezi *zahájit' zhromaždenie*, ('začeti sestanek') morali uporabljati izraz *otvorit'*, saj naj bi izraz *zahájit'* ne imel pomena 'začeti, odpreti, otvoriti'. *KSSJ* pri geslu *zahájit'* navaja ta pomen pod 2, a kot pravilen izraz predlaga *začat'*, *otvorit'* ('začeti', 'odpreti', 'otvoriti'). Enako je v *Slovníku slovenského jazyka*, vendar je pri slednjem kvalifikator »*lepšie*« ('boljše'). Medtem ko je izraz *cirkel* zastaral, je v tem primeru izraz *zahájit'* še vedno v rabi, čeprav ga normativni priročniki ne priporočajo.

Tretji primer: Napaka pri vikanju: *Čo ste robila?* ('Kaj ste delala?') Pravilno: *Čo ste robili?* ('Kaj ste delali?') Ta način vikanja se še vedno obravnava kot nepravilen in nesistemski.

Primeri dokazujejo, da se kljub dolgoletnemu ukvarjanju s prvinami v jeziku, ki niso ali naj ne bi bile pravilne, uporabniki ne odločijo spremeniti svojega izražanja. V prvem primeru se je nov izraz uveljavil, starejši pa je zastarel. V drugem in tretjem primeru pa uporabniki kodifikacije niso popolnoma sprejeli, saj se nepravilen izraz in nesistemska napaka še vedno ponavljata. Uporabnikov ni mogoče prisiliti v določeno izražanje, ki naj bi bilo edino pravilno, saj se jezik nenehno razvija in šele po daljšem časovnem obdobju ugotovimo, ali so uporabniki določen izraz sprejeli ali ne. Če so ga, gotovo opravlja svojo funkcijo.

Povezavo med predstavo knjižnega jezika in resnično jezikovno podobo iščejo sociolingvisti pri t. i. »dobrih avtorjih« oz. elitnih literatih, normativisti pa v starejših besedilih. Praški lingvistični krožek je poudaril jezikovni uzus, njegovi nosilci naj bi bili dobri pisatelji. Vendar se morajo ista jezikovna sredstva pojaviti pri več avtorjih, da lahko govorimo o njihovi razširjenosti. V sedanjosti se je uporaba knjižnega jezika razširila na novinarje, igralce, politike, učitelje ..., po drugi strani pa se je razširila tudi skupina uporabnikov, ki se izražajo z jezikovnimi sredstvi različnih socialnih zvrsti jezika. Posledica razširjenosti določenega izraza je njegova uporaba tudi na področju knjižnega jezika. Tu pridemo do ključnega vprašanja, kako naj bi se ta jezikovna

sredstva vrednotila. Na eni strani normativisti ne priznavajo uporabnikov jezika kot nosilcev jezika, ki se razvija, po drugi strani pa sociolingviste zanima prav jezik, kot se odseva pri uporabniku. Z mešanjem različnih socialnih zvrsti jezika se določena jezikovna sredstva razširijo in imajo možnost, da bi bila sprejeta v normo, vendar se to ne bo vedno zgodilo. O tem se dogovorijo izdelovalci predpisa.

8 Spori v jezikovni kritiki in uporabniki jezika

8.1 Merila jezikovne kritike

Vsaka kritika mora svoje trditve utemeljiti, to pa lahko naredi le, če se ravna po določenih merilih. Jezikovni kritiki izhajajo iz kodifikacije, normativna merila pa so hkrati tudi merila jezikovne kritike. To so: sistemskost, ustaljenost in funkcionalnost. Spori se pojavijo zaradi različne hierarhije teh meril in različnih predstav o njih. Nekateri nesistemski izrazi (prevzete besede) so kodificirani, saj so ustaljeni in razširjeni, kar pomeni, da so jih sprejeli tako uporabniki kot tudi kodifikatorji (jezikoslovci). Obstajajo pa tudi nesistemski in nekodificirani izrazi, ki so splošno sprejeti v družbi in jih jezikovni kritiki niso mogli izkoreniniti iz narodnega jezika (npr. *doporučit'*, pravilno *odporučit'*, 'priporočiti'; *kl'ud*, pravilno *pokoj*, 'mir'; *za prvé*, pravilno *po prvé*, 'prvič'; *kvôli chorobe*, pravilno *pre chorobu*, 'zaradi bolezni'). Naslednja težava je lahko relativnost sistemskosti: neki jezikoslovec lahko neko prvine označi kot pravilno, drugi pa kot nepravilno. Oba dobro utemeljujeta svoje trditve, vendar vsak na svoj način. Včasih se sistemskost skuša dokazati tudi tam, kjer je to skoraj nemogoče: pomanjševalnice se v slovaščini najpogosteje tvorijo s pripono -ček (*domček*, 'hišica'; *strojček*, *stromček*, 'drevček') ali -ok (ta pripona se izgublja), vendar nekatera živila, ki so po obliki pomanjševalnice, v jezikovni zavesti uporabnika to niso: tako *rožok* ni majhen *roh* ('rog'), ampak oblika kruha, katere pomanjševalnica je *rožik*; tudi *párok* ('hrenovka') ni majhen *pár* (oblika zanj je *párik*; 'par – parček'), temveč mesni izdelek, ki se po navadi kupuje v paru. Glede na te primere je pojasnjen tudi izraz *hranolky* ('ocvrt krompir'), katerega oblika je nastala po analogiji *rožky* in *párky*; skupno jim je to, da označujejo vrsto živila, ki ga poimenujemo v množini, zato tudi izraz *hranolky* lahko obravnavamo kot sistemskega, čeprav ga normativni priročniki obravnavajo kot *hranolčsky* (Dolník 1997).

Omenjene razlike so očitne v jezikovni kritiki, ki se ukvarja predvsem z uporabniki jezika. Dolník (2007) loči dve vrsti jezikovne kritike: idealistično ali razsvetljensko in realistično ali demokratično kritiko. Idealističen pristop k jezikovni kritiki temelji na sistemskosti, zato kritizira tiste prvine, ki destabilizirajo jezikovni sistem. Uporabniki, ki takšne prvine uporabljajo, so obravnavani kot premalo narodno zavedni, obtoženi so, da jim je vseeno za materni jezik, ki ga nimajo za kulturno vrednoto in ga zato tudi ne spoštujejo. Med negativni lastnostmi uporabnika so

tudi nevednost, namerna ignoranca in celo preračunljivo prizadevanje za razpad knjižnega jezika (prav tam). Skratka, za idealiste uporabniki ne morejo biti merilo kultiviranega jezika, temveč o tem lahko govorijo le izobraženi skrbniki jezika, torej jezikoslovci. Ti naj bi svoje idealistične nazore približali uporabnikom in tako spremenili njihovo izražanje. Nesistemske prvine se morajo odstraniti in nadomestiti s takšnimi, ki ustrezajo predstavi idealnega jezika. Najpomembnejše merilo idealistične predstave je sistemskost. Realističen pristop pa temelji na rezultatih sociolingvističnih raziskav; torej upošteva rabo, najpomembnejše merilo je funkcionalnost. Nesistemske prvine, ki pa so funkcionalne in razširjene, skušajo razložiti, razumeti jezikovni čut uporabnikov in tako ugotavljajo njihovo kompetentnost. Če jih ne morejo sistematizirati, predlagajo kodifikacijo z določeno stilistično klasifikacijo. Realisti ne podcenjujejo uporabnikov, a ločijo jezikovno kompetentne uporabnike od jezikovno nekompetentnih in ne sprejmejo vseh uporabnikovih nesistemskih prvin, ampak samo tiste, ki bogatijo jezik, so splošno sprejete in izpolnjujejo vse jezikovne potrebe uporabnikov. Med najmanj zaželene (nesistemske) prvine spadajo tuja izrazna sredstva.

Idealna predstava jezika je čim bolj pravilen in čist jezik, ki dobro izpolnjuje svoje funkcije. Kritiki vrednotijo javne govorne položaje in se ukvarjajo s tistimi prvinami, ki ne dosegajo načela sistemskosti, čistosti in pravilnosti. *»[R]ezultat je po navadi nezadovoljnost z ravniyo kultiviranosti, celo zgroženost nad katastrofalno situacijo«* (Dolník 1997: 29). Dolník kritizira jezikovno kritiko z vidika sociolingvista. Jezikovni kritik je v sredini med jezikovno teorijo in realnim jezikom, torej med normo in rabo. Jezikovna teorija naj bi bila merilo dobrega knjižnega jezika, ki ga kritik pričakuje tudi v realnosti. To pa se ne zgodi vedno, saj se jezik hitro razvija. Za realno stanje, ki ni v skladu s teoretičnim stanjem, so krivi jezikovna vzgoja in uporabniki. Jezikovni kritik bi se po Dolníkovem mnenju moral zamisliti nad seboj in vplivati na teorijo, da bi se razkol med realnim uporabnikom in abstraktno teorijo zmanjšal.

Čeprav so te ideje tipične za sociolingvista, Dolník zavrača mnenje, da se jezikovna kritika preveč opira na sistemskost, temveč ji očita *»nefleksibilno dojetje jezikovnega sistema in sistemskosti«* in *»podcenjevanje uporabnikov jezika z vidika njihove zmožnosti, da bi si primerno zadovoljili določene enostavne potrebe izražanja in da bi vzdrževali jezikovni sistem v takšnem stanju, kot jim ustreza«* (Dolník 1997: 30). Kritik ne bi smel nesistemskih prvin prehitro označiti kot nepravilne, temveč bi jih moral poskušati razumeti in jih na podlagi tega sprejeti kot morebitne mogoče. Njihova kodifikacija sicer ni sprejemljiva takoj, ko se prvina pojavi. Šele po določenem daljšem časovnem obdobju se izkaže, ali so uporabniki izraz sprejeli ali ne.

9 Idealna predstava slovaškega in slovenskega knjižnega jezika

Sociolingvistični in normativistični nazor se zelo razlikujeta, zato vsak, ki v slovaškem prostoru obravnava knjižni jezik, čuti dolžnost izraziti, za kateri nazor se zavzema. Jezikoslovci pa svoje nazore obravnavajo različno intenzivno; npr. Horecký je tolerantnejši, Dolník pa strožji. Knjižni jezik je po mnenju sociolingvistov kultiviran, če njegova jezikovna sredstva izpolnjujejo vse sporazumevalne potrebe, ki jih zahtevajo uporabniki. Idealna predstava normativistov pa je estetska podoba knjižnega jezika brez tujih, neslovaških prvin. Torej, navidezno različna nazora. Obstajajo pa prvine, ki dobro opravljajo svojo funkcijo in hkrati ustrezajo merilu čistosti.

Podobna nasprotja so bila tudi v slovenskem jezikoslovju, kar se je izrazilo v tridesetih letih 20. stoletja, še prej pa v 19. stoletju, ko se je pojavilo vprašanje o razvoju jezika. Čop in Prešeren sta se zavzemala za razvoj jezika tudi na višji ravni, ne le v preprosti različici slovenskega kmečkega izražanja. V 20. stoletju je nastal spor med tradicionalnim romantičnim in praškim realističnim pojmovanjem jezika. Slovenski jezik je bil pred novimi nalogami v novi državni tvorbi, zato se je moral v teh družbenih okoliščinah prilagoditi za znanstveno, upravno idr. rabo. Ob tem je bilo treba zamejiti prevzemanje tujih prvin s purističnim pristopom. Nasprotja so se pokazala l. 1936 na sestanku Odseka Slavističnega društva za negovanje knjižne slovenščine, o katerem poroča Debeljak (1936: 127). Jezikoslovci so trdili, da je treba pustiti jeziku, da se razvija sam, brez avtoritativnih posegov; za podlago knjižnega jezika pa so predlagali »*splošno rabljeni povprečni jezik*« (prav tam). Kulturni delavci so temu ugovarjali z očitki, da jezik v splošni rabi ni tak, kot bi moral biti in ne more biti edino merilo knjižnega jezika; treba bi ga bilo očistiti tistih »*peg*« in »*uši*« (prav tam), ki ne smejo biti v nobeni funkcijski zvrsti jezika. Z istimi utemeljitvami, kot jih izražajo normativisti v slovaškem jezikoslovju, so merilo rabe ne glede na sistemskost zavračali slovenski kulturniki: uporabniki ne znajo jezika, zato so v splošni rabi izrazi, ki ne spadajo v »*lepo knjižno slovenščino*« (prav tam). Za razvoj jezika brez pretiranega purizma se je zavzemal tudi Bunc (1937) na podlagi novinarske zvrsti, ki se mora po njegovem mnenju za svoje potrebe razvijati. Podobnost s slovaškim jezikoslovjem ponuja tudi poimenovanje nasprotij: po Dolníkovem mnenju imajo normativisti romantično predstavo o jeziku, saj je odtrgana od resničnosti, sociolingvistična pa je realistična. Prav tako je Borko obravnaval slovenske jezikoslovce v začetku 20. stoletja. Smer, ki upošteva zgodovinskost in se vrača k ljudskemu jeziku (tudi narečju), zato ne odobrava tujk v jeziku, je poimenoval romantična smer; realističen odnos do jezika, ki sprejema socialno diferenciacijo, pa realistična smer. Knjižni jezik izhaja iz kultiviranega jezika, ta pa iz narečja, vendar se jezik skupaj s svojimi nosilci spreminja in razvija, a razvoj ne temelji samo na splošni rabi, temveč tudi na delu pisateljev in znanstvenikov. Borko,

ki se zavzema za »upoštevanje najvažnejših argumentov jezikovnih romantikov in realistov« (Borko 1945: 85), kar bo ohranilo »slovenščini gibčnost in lepoto« (prav tam), stoji med obema smerema: še vedno meni, da mora knjižni jezik temeljiti na izvornem narečnem govoru, vendar se ne sme pozabiti na njegov razvoj. Udomačeni izrazi so nujni zaradi pomenske razločevalnosti (npr. vojna : vojska), čeprav jih ljudski jezik ne pozna (Borko 1945). Ta srednja smer je bila prilagojena slovenski družbeni situaciji (drugačne zgodovinske razmere, občutek ogroženosti), še preden je prilagajanje praškega strukturalizma jezikovni skupnosti zagovarjal Jedlička (1979).

V 60. letih 20. stoletja sta se smeri v slovenskem jezikoslovju imenovali puristična in protipuristična²¹ (Kalin Golob 1996) in sta temeljili na upoštevanju oz. neupoštevanju funkcijskega strukturalizma. Puristična smer je bila v slovenski jezikovni situaciji (majhen, ogrožen narod) nujna, izhajala je iz leposlovja, vendar je bil z novimi nalogami, pred katerimi je bila slovenščina v 20. stoletju, nujen tudi razvoj. V novi miselnosti so puristi videli razkroj slovenščine, ki so jo hoteli ohraniti čisto, zato je bil nastop protipuristične smeri pričakovan, a preveč skrajšen, saj ni upošteval slovenske situacije. V slovaškem jezikoslovju so nasprotja še vedno precej velika, v slovenskem pa so se sčasoma umirila in večina se je istovetila s tretjo smerjo, ki jo je predlagal že Borko. Nekoliko jo je zaznati tudi pri nekaterih tolerantnejših slovaških jezikoslovcih, vendar se še vedno dovolj jasno opredeljujejo za določen nazor (sociolingvistični ali normativistični). Kljub omenjenim skupnim poimenovanjem v slovaškem in slovenskem prostoru ima izraz purizem v slovaškem jezikoslovju tako močan negativen predznak, da ga za sodobno jezikovno situacijo uporabljajo le redki sociolingvisti. Dokaz za to je dejstvo, da Ondrejovič (1997) v članku *Sociolingvističský vs. »normativističský« pohľad na jazyk*, ki predstavlja obravnavane nazore, izrazov purizem, purističen ipd. nikoli ne uporabi; drugače pa je pri obravnavi purizma iz tridesetih let 19. stoletja (Ondrejovič 2008). Ob tem poimenovanju se kaže različno dojemanje takratnega in sodobnega purizma. Če govorimo o jezikovni situaciji na koncu 20. in v začetku 21. stoletja, se izraz purizem redno pojavlja pri Dolníku, drugi pa večinoma govorijo o normativizmu. Slovaščina je bila v prvi Češkoslovaški republiki uradni jezik, vendar skupaj s češčino, podobno, kot je bila slovenščina v Jugoslaviji le ena izmed uradnih jezikov, zato je purizem tridesetih let prejšnjega stoletja hotel postaviti jasno mejo med obema jezikoma; češke prvine v slovaščini torej niso mogle biti zaželenne.

Slovaki so s Čehi še zdaj bolj povezani kot Slovenci z narodi bivše Jugoslavije in mogoče se zato še niso povsem znebili občutka zapostavljenosti, saj so prav češke prvine v jeziku najbolj kritizirane. Pri kodifikaciji slovenskega knjižnega jezika ni bilo nasprotij slovensko :

²¹ Müller ju je imenoval tudi vrednostna in resničnostna (Kalin Golob 1996).

(srbo)hrvaško, izbrana podlaga knjižnega jezika je temeljila na kulturni osrednji slovenščini, ne pa na tem, kakšna je podobnost z drugimi slovanskimi jeziki, kot je bilo pri kodifikaciji slovaškega knjižnega jezika, ki je morala svoj jezik čim bolj ločiti od češčine. Slovaščina in češčina sta si bolj podobni kot slovenščina in hrvaščina, zato je bilo nujno treba potegniti ločnico med njima, česar kulturna zahodnoslovaščina ni mogla storiti tako učinkovito kot kulturna srednjeslovaščina. O tem, ali nek izraz izvira iz češčine ali ga oba jezika uporabljata, ker sta pač oba zahodnoslovanska, še vedno potekajo razprave v zbornikih²² in revijah. Opozarjanje na hrvatizme pri nas ni tako močno, razen pri lektoriranju, medtem ko večina uporabnikov niti ne ve, da določen izraz izvira iz hrvaščine, kar se je potrdilo tudi v naši anketi.

10 Anketa o odnosu do jezika

10.1 Namen raziskave

Z raziskavo smo želeli ugotoviti, kakšni so odnos anketirancev do (knjižnega) jezika, njihovo delovanje v jezikovni skupnosti in njihova jezikovna zavest. Z anketo nismo nameravali ugotavljati dejanskega stanja v praksi, temveč le odnos (teoretično spoznavanje), ki ga izkazujejo anketiranci do (knjižnega) jezika. Vprašanja so se navezovala na sporazumevalno zmožnost anketirancev in na njihovo vrednotenje lastne jezikovne zavesti. Rezultatov ankete ni mogoče posploševati, saj obstaja možnost nasprotja med realnim mnenjem anketiranca in njegovim odgovorom (Slančová 1990a). Ne moremo tudi zagotovo vedeti, ali so anketiranci odgovarjali po svojih prepričanjih, po katerih dejansko tudi ravnajo, ali so svoje odgovore prilagodili splošnemu veljavnemu vzorcu obnašanja in razmišljanja v družbi. Kljub temu imajo nekateri rezultati (vsaj pri anketi, izvedeni na Slovaškem, zaradi manjšega vzorca v Sloveniji je to težje) splošno veljavnost.

10.1.1 Jezikovna zavest

Nemški jezikoslovci so jezikovno zavest definirali kot *»bolj ali manj razvito zmožnost razmišljati o jeziku«* ter *»zavedno uporabljati in vrednotiti jezikovna izrazna sredstva«* (Techtmeier idr. 1987: 9). Razmišljanje o jeziku pomeni razmišljanje o resničnem jezikovnem sporazumevanju, jezikovnih pojavih in razvoju ali vrednotenju jezika. Sporazumevalna zmožnost je védenje, ki pri tvorjenju oz. razumevanju jezikovnih sporočil vpliva na tvorce in naslovnike; torej je jezikovna zavest *»zavedna sporazumevalna zmožnost«* (prav tam). Na nemško jezikoslovje se je navezoval Abel Král', ki je opisal vplive na jezikovno zavest: to so jezik kot *»družbeni pojav, ki obstaja neodvisno od subjekta«* (1988: 8), sporazumevalna zmožnost uporabnikov jezika v

²²S stikom češčine in slovaščine se največ ukvarjata Buzáássyová in Nábělková.

nekih sporazumevalnih okoliščinah in kulturna raven družbe. Človek v prvih letih življenja usvaja jezik, sporazumevalna zmožnost pa se razvija šele z uporabo jezika, najprej spontano v družinskem okolju, pozneje organizirano v vzgojno-izobraževalnih ustanovah, kjer nastajajo temelji za abstraktno razmišljanje.

10.2 Analiza anketne raziskave o odnosu do jezika v slovaškem mestu Prešov²³

10.2.1 Metoda

Anketa je bila izvedena leta 1990, ko so anketiranci po navadni pošti prejeli anketo s 50 vprašanji (gl. Prilogo 3), ki so se nanašala na:

- demografske podatke,
- podatke o sporazumevanju anketiranca v različnih govornih položajih,
- podatke o lastnem vrednotenju odnosa do jezika,
- podatke o izpopolnjevanju znanja knjižnega jezika,
- kvantitativne podatke o sporazumevalni aktivnosti,
- podatke o ravni zemljepisno omejene uporabe jezika in na
- podatke o odnosu do uporabe knjižnega jezika v različnih govornih položajih.

Vprašanja so bila večinoma zaprtega tipa, izjema so vprašanja št. 5, 6, 8, 9, 11, 16, 19, 48 in 49, pri katerih so raziskovalci odgovore oblikovali pri analizi ankete (glede na odgovore anketirancev). Pri zadnji nalogi so anketiranci prepoznavali neprimerne izraze v sobesedilu in jih podčrtati. Uporabljeni izrazi so večkrat obravnavani v jezikovnih rubrikah in med šolanjem (Slančová 1990b).

10.2.2 Vzorec

Raziskava o odnosu prebivalcev vzhodnoslovaškega mesta Prešov do jezika je potekala v omenjenem mestu,²⁴ ki je po številu prebivalcev tretje največje mesto na Slovaškem (za glavnim mestom Bratislavo na zahodu in Košicami na vzhodu). Izpolnjenih vprašalnikov je bilo 269 (vseh razposlanih pa 290), kar je po mnenju raziskovalcev reprezentativen vzorec glede na število vseh Prešovčanov (po podatkih z dne 1. 7. 1987 jih je bilo 84.899). Anketiranci so imeli različno izobrazbo, starost, socialni izvor, narodnost in spol, kar ustreza osnovnim demografskim statističnim podatkom o sestavi prebivalstva v Prešovu.

²³ Poglavje je povzeto po Slančová 1990a in Slančová 1990b.

²⁴ Nikjer ni bilo navedeno, kdo je sodeloval pri raziskavi in koliko raziskovalcev je bilo. Upravičeno lahko domnevam, da so bili to jezikoslovci s Filozofske fakultete Prešovske univerze v Prešovu, ker je avtorica obeh člankov o analizi raziskave prof. PhDr. Daniela Slančová, CSc vodja znanstveno-pedagoškega inštituta na omenjeni fakulteti.

Stalno bivališče v Prešovu je imelo 216 anketirancev (80,2 odstotka), več kot 60 odstotkov jih je bilo starih od 21 do 40 let, najmanj pa jih je bilo starejših od 60 let. Žensk je bilo malce več kot moških (za 13,6 odstotka). Med anketiranci je bila večina Slovakov, le trinajst anketirancev druge narodnosti (med njimi štirje Čehi in devet anketirancev drugega izvora). Med poklici so bili približno enako zastopani tehniki, uradniki, študenti, učitelji, delavci in zdravniki. Od tega je bilo 79 (29,3 odstotka) delovodij. Polovica je bila delavskega izvora in desetina kmečkega.

10.2.3 Analiza

10.2.3.1 Odnos anketirancev do različnih socialnih zvrsti slovaškega jezika

Raziskava je potrdila povezanost med nekaterimi demografskimi podatki in odnosom anketirancev do določenih socialnih zvrsti jezika. Na to so se navezovala vprašanja od št. 20 do št. 28, kjer so anketiranci odgovarjali, katere zvrsti slovaškega jezika uporabljajo v različnih govornih položajih. Prestižnost knjižnega jezika se je pokazala pri mlajši generaciji, kar bi lahko pomenilo, da na jezikovno zavest vpliva šola. Pri anketirancih srednjih let je razmerje med knjižnim in neknjižnim jezikom približno enako, torej je jezikovna zavest še vedno ohranjena. Največja razlika je pri vprašanju o sporazumevanju v zasebnem stiku. S starši se večina pogovarja v narečju, izjema so anketiranci med 15 in 20 letom, kjer prevladuje knjižni jezik, v stiku z mlajšimi pa je najpogostejši knjižni jezik, saj s svojimi otroki govorijo v knjižnem jeziku tudi tisti, ki v pogovoru s starejšimi izberejo narečje. Pri najmlajših anketirancih je največ tistih, ki s prijatelji govorijo v knjižni zvrsti jezika, pri starejših od 51 let in dvajsetletnikih pa sporazumevanje v tem govornem položaju poteka v neknjižnih zvrsteh. Anketiranci s poklicno izobrazbo neknjižne zvrsti največ uporabljajo v zasebnih pogovorih in javnih nastopih. Prednost knjižnega jezika je najbolj vidna pri učiteljih, in to kar v vseh govornih položajih. Sledijo jim študenti in zdravniki, za njimi so delavci²⁵ (prevladuje narečje) in tehniki (najpogostejši odgovor mešano). Delovodje se zavedajo družbene pomembnosti knjižnega jezika, saj z nadrejenimi skoraj izključno uporabljajo knjižni jezik, malce manj jih to zvrst uporablja v javnih nastopih; najmanj pa v zasebnih in poluradnih sporazumevalnih govornih položajih, kar potrjuje njihovo vrednotenje knjižnega jezika.

Tudi pri narodnosti so se pokazale razlike. Anketiranci češke narodnosti se nagibajo h knjižnemu jeziku, odgovori pri drugih²⁶ narodnostih so različni. Vsi se s starši pogovarjajo v tujem jeziku, s svojimi otroki pa v knjižni slovaščini. Anketiranci delavskega in kmečkega izvora dajejo prednost neknjižnim zvrstem jezika.

²⁵ Izraz *delavec* je tu rabljen takó, kot je predstavljen v prvem pomenu v SSKJ: *delavec* -vca m (é) 1. »kdor poklicno opravlja kako fizično delo«.

²⁶ Med drugimi narodnostmi je omenjena samo ukrajinska narodnost.

Delež uporabe neknjižnih zvrsti je najvišji pri anketirancih iz vzhodne Slovaške, te zvrsti so zanje tudi najbolj naravne. Sledijo jim anketiranci iz srednje Slovaške. Iste rezultate so ugotovili raziskovalci, ko so primerjali regijo, v kateri so anketiranci preživeli otroštvo ali/in obiskovali osnovno in srednjo šolo. Razlike se pojavijo šele pri obiskovanju fakultete, kar pa raziskovalci povezujejo s stopnjo izobrazbe. Prednost neknjižnih zvrsti na vzhodnem Slovaškem je veliko večja kot pri anketirancih iz drugih dveh slovaških regij tudi zato, ker je bilo anketirancev iz vzhodnega dela Slovaške veliko več kot anketirancev iz drugih krajev.

Anketa je pokazala, da dajejo veliko večji pomen knjižnemu jeziku ženske, moški pa se najbolj nagibajo k narečju. Samo pri pogovoru s svojimi otroki pri obeh spolih prevladuje knjižni jezik.

Tabela 2: Uporaba socialnih zvrsti slovaškega jezika v različnih govornih položajih

odgovori so v %	javni nastopi	sodelavci zasebno	sodelavci na del. mestu	prijatelji	starši	otroci	nadrejeni	neznanci
knjižni jezik	49	23,7	41,26	22,3	24,1	49,4	75,4	75
pretežno knj. jezik	30,8	36,8	32,34	30,8	16,7	16,7	20	17,1
mešano, različne zvrsti	14,12	26,3	19,6	28,2	12,25	4,82	2,96	6,31
narečje, pretežno narečje	1,48	12,63	6,68	18,11	41,18	6,68	1,48	1,48
tuji jezik²⁷		1,11	0,74	1,49	3,71	1,11		

Iz Tabele 2 je razvidna prestižnost knjižnega jezika, saj ta prevladuje v večini govornih položajev. Neknjižne zvrsti se najpogosteje pojavljajo pri stiku s starši, pa tudi s prijatelji in sodelavci v zasebnih pogovorih. Odgovor tuji jezik se pojavi le pri vprašanjih o pogovoru s starši (3,71 odstotka), svojimi otroki (1,11 odstotka), prijatelji (1,49 odstotka) in sodelavci, torej pretežno v zasebnih okoliščinah in v stiku s sodelavci, pri čemer je večji odstotek uporabe tujega jezika v zasebnem pogovoru (zasebno: 1,11 odstotka; na delovnem mestu: 0,74 odstotka).

²⁷ V slovaški anketi je zadnji odgovor *iný jazyk*, tj. 'drugi jezik', iz sobesedila pa je mogoče razbrati, da gre za tuji jezik. Omenjeni sta bili češčina in ukrajinščina, sicer uradna jezika Češke in Ukrajine, ki mejita s Slovaško.

10.2.3.2 Funkcionalnost slovaščine v različnih govornih položajih

Pri vprašanju št. 43 (gl. Prilogo 3) so anketiranci določevali, koliko, če sploh, slovaščina izpolnjuje sporazumevalne potrebe v različnih govornih položajih. Ti odgovori so bili analizirani glede na stopnjo pridobljene izobrazbe, poklic in delovno mesto.

Na splošno slovaščina izpolnjuje največ potreb izražanja v publicistiki, uradnem in zasebnem stiku ter na delovnem mestu, malo manj v umetniškem izražanju, manj kot polovica pritrdilnih odgovorov pa je bila v znanstveni stroki, pri kateri je bilo tudi največ nikalnih odgovorov. Zanimiv je tudi odgovor ne vem, kar pomeni, da anketiranci niso znali določiti funkcionalnosti slovaščine. Največ negotovosti je bilo v znanstvenem in umetniškem izražanju. Po mnenju uradnikov in učiteljev slovaščina izpolnjuje sporazumevalne potrebe, za sporazumevanje v zasebnem stiku ne zadostuje delavcem, najbolj pa so o funkcionalnosti slovaščine dvomili tehniki, predvsem pri strokovnem izražanju (znanost in delovno mesto). Kljub temu v povprečju anketiranci menijo, da slovaščina izpolnjuje potrebe udeležencev v pogovoru na vseh področjih sporazumevanja. Manj kot polovica pozitivnih odgovorov je bila v znanosti.

Anketiranci s fakultetno izobrazbo humanistične smeri so potrdili, da slovaščina večinoma izpolnjuje sporazumevalne potrebe, nasprotno pa je bilo pri tehničnih smereh s fakultetno izobrazbo. Za delovodje slovaščina zadostuje v uradnih govornih položajih, manj na delovnem mestu, najmanj pa v znanstvenem izražanju.

Tabela 3: Izpolnjevanje sporazumevalnih potreb slovaškega jezika

odgovori so v %	da	delno	ne	ne vem
v zasebnem stiku	69,1	18,9	4,08	7,8
na delovnem mestu	67,2	24,1	2,6	5,94
v uradnem stiku	72,1	20,0	0,74	6,31
v publicistiki	75	17,8	1,85	4,46
v znanstvenem izražanju	43,6	31,2	8,55	15,9
v umetniškem izražanju	62,4	21,5	1,48	13,7

10.2.3.3 Vrednotenje slovaščine in lastnega obvladanja jezika

O tem, kako Prešovčani vrednotijo slovaščino in lastno obvladanje jezika, lahko sklepamo glede na odgovore na vprašanja od št. 29 do 33, 41, od 44 do 46 in 49. Analiza odgovorov je potekala glede na starost, spol, narodnost, socialni izvor, poklic, zaposlitev, izobrazbo in obvladanje tujih jezikov.

Anketirance zelo motijo napake v javnih nastopih (tako ni odgovorilo le 6,68 odstotka vprašanih) in pri svojih otrocih (katerih napake tudi popravljajo), saj je le 4,08 odstotka anketiranih odgovorilo nikalno. Čeprav ne moremo predvideti, kako dobro znajo anketiranci prepoznati in popraviti napake, ti rezultati potrjujejo visoko vrednotenje knjižnega jezika. Svoje znanje slovaščine najvišje vrednotijo učitelji in študenti, učitelje in zdravnike najbolj motijo napake v javnih nastopih, prav ti pa tudi najbolj cenijo jezik kot vrednoto.

Kar 89,4 odstotka vseh odgovorov se nanaša na dobro znanje slovaškega knjižnega jezika (med njimi 13,7 odstotka odlično; 40,1 odstotka zelo dobro; 35,6 odstotka dobro). Te rezultate lahko primerjamo z odgovori na zadnje vprašanje, pri katerem so anketiranci morali podčrtati izraze, ki so se jim zdeli neprimerni v danem sobesedilu. Pravilno so odgovorili le štirje učitelji slovaščine, kar dokazuje »*nizko zavest leksikalne in slogovne norme knjižnega jezika*« (Slančová 1990a: 4). Precenjenost znanja slovaškega knjižnega jezika potrjujejo tudi napake, ki so jih anketiranci naredili med odgovarjanjem. Slančová (1990b) poudarja, da bi bilo treba poznavanje jezikovne norme raziskovati na zahtevnejši način.

Na vprašanje o jeziku kot vrednoti (št. 49) je pritrdilno odgovorilo kar 74,3 odstotka anketirancev, med njimi je bilo najmanj tehnikov in delavcev. Raziskovalci navajajo tudi odziv anketirancev: 64 odstotkov jih je odgovor komentiralo, pri večini je bil opazen čustven odnos do jezika. »*Za večino vprašanih predstavlja slovaščina vrednoto kot narodno-identifikacijska prвина in del gojenja občutka narodnega ponosa in domoljubja ter kot duhovna in kulturna vrednota, ki izhaja iz zgodovine naroda*« (Slančová 1990a: 4). Tisti, ki so pokazali razumski odnos do jezika, so govorili o svojem maternem jeziku kot sredstvu, s katerim se sporazumevajo, z njim pridejo do različnih podatkov, dojemajo leposlovje, nekateri ga cenijo kot sredstvo za razmišljanje in spoznavanje ter tudi kot sredstvo za učenje tujih jezikov. Jezik najbolj cenijo anketiranci z drugim socialnim izvorom (ne delavskim ali kmečkim), ki hkrati svoje znanje knjižne slovaščine visoko vrednotijo in jih zelo motijo jezikovne napake svojih otrok in javnih govorcev. Anketiranci z delavskim izvorom se z napakami manj obremenjujejo.

Povezanosti med razmišljanjem in izražanjem se zaveda večina (44,6 odstotka) anketirancev, ki je odgovorila na vprašanje št. 46, nikalno pa jih je odgovorilo 17,84 odstotka. Tega se najbolj zavedajo učitelji, najmanj pa tehniki in študenti. Vrednotenje lastne ravni obvladanja jezika,

razmišljanje o jeziku kot o vrednoti in zavest o povezavi med mišljenjem in izražanjem se z leti spreminja, in sicer: starejši so bolj kritični do obvladanja slovaščine kot mlajši anketiranci, ki manj razmišljajo o jeziku, se manj zavedajo povezanosti med razmišljanjem in izražanjem, a menijo, da je slovaščina težek jezik. Kar tri četrtine delovodij meni, da sta mišljenje in izražanje povezana. Glede na izobrazbo in poklic tako meni največ fakultetno izobraženih anketirancev humanistične smeri, najmanj pa anketiranci z enako stopnjo izobrazbe tehnične smeri in zdravniki. Tudi zavest o jeziku kot vrednoti je odvisna od izobrazbe: materni jezik imajo za vrednoto fakultetno izobraženi humanisti in srednješolci iste smeri, najmanj pa ga vrednotijo anketiranci z najnižjo stopnjo izobrazbe (poklicna in osnovna šola). Nasprotni vrstni red je pri vprašanju o težavnosti slovaškega jezika: ta je najtežji za anketirance z osnovnošolsko izobrazbo, najlažji pa za srednješolsko in fakultetno izobražene humaniste. Prav ti najvišje vrednotijo svoje znanje slovaščine, najnižje pa fakultetno izobraženi tehniki ter osnovnošolsko in poklicno izobraženi. Slovaščino imajo za težek jezik anketiranci tujih narodnosti, med katerimi Čehi menijo, da je to lep jezik, drugi pa se s tem manj strinjajo.

Večina, to je 35,4 odstotka anketirancev, meni, da je raven uporabe slovaščine na splošno nizka, 27,8 odstotka pa jo ima za visoko. Še slabše mnenje imajo o ravni slovaščine v Prešovu: največ (42,3 odstotka) jih predvideva, da je raven nizka; 21,9 odstotka jih je obkrožilo odgovor zelo nizka, za odgovora dobra in odlična se je odločilo le 13,3 odstotka anketirancev. Na to se navezuje tudi vprašanje št. 47, saj kar 60,2 odstotka anketirancev meni, da tujec v Prešovu ne bi usvojil dobre podobe slovaščine, nasprotno je prepričanih le dobrih pet odstotkov. Po mnenju večine anketirancev (89,9 odstotka) se slovaščino najbolje lahko naučimo v srednjem delu Slovaške. Gotovo je pri tem odgovoru vplivalo to, da je bilo srednjeslovaško narečje osnova za sodobno knjižno slovaščino. Nekateri anketiranci so omenili, da zemljepisni dejavnik ni ključen, pomembnejše je socialno okolje.

Najmlajši anketiranci se popolnoma strinjajo, da je slovaščina težek jezik. Moški so na to vprašanje večkrat odgovorili pritrdilno kot ženske. Prav tako so moški tisti, ki so bolj prepričani o povezavi med izražanjem in mišljenjem, se bolj zavedajo vrednote jezika in so bolj kritični do svojega znanja slovaščine, vendar napake svojih otrok večkrat opažajo in popravljajo ženske.

Raziskovalci so ugotovili, da je odnos do jezika povezan z znanjem tujih jezikov.

»Anketiranci, ki aktivno ali pasivno znajo tuje jezike, so v primerjavi z anketiranci, ki tujih jezikov ne znajo, občutljivejši na napake v javnih nastopih, višje vrednotijo svojo jezikovno raven in se v višji meri zavedajo jezika kot vrednote« (Slančová 1990a: 8). Menijo tudi, da je slovaščina težka.

10.2.3.4 Izpopolnjevanje znanja slovaščine

Z vprašanji od št. 34 do št. 40 so raziskovalci želeli ugotoviti, ali anketiranci izpopolnjujejo svoje znanje knjižnega jezika in kako to počnejo.

Več kot polovica (55,3 odstotka) izpopolnjuje svoje znanje, tretjina uporablja jezikovne priročnike, malce manj pa se jih zadovolji s šolskim znanjem ali spremlja radijske jezikovne oddaje. Dobra četrtina je odgovorila, da se knjižne slovaščine uči naključno. Samo 4,09 odstotka vprašanih za jezikovna vprašanja nima zanimanja. Najmanj se samoizobražujejo mlajši anketiranci, predvsem študenti. Če uporabljajo jezikovne priročnike, jih anketiranci, starejši od 20 let, uporabljajo zaradi negotovosti pri pisanju, mlajše pa zanimajo vprašanja o izgovarjavi.

Oddaje o jezikovnih vprašanjih po televiziji in radiu se zdijo anketirancem primerne, manj privlačne pa se jim zdijo rubrike v tiskanih medijih. Za starejše anketirance (od 51 do 60 let) so jezikovne rubrike v časopisih in po radiu nepriljubljene, nasprotno pa menijo najmlajši anketiranci, med njimi še posebej študenti. »Starejše starostne skupine brez 'obveznega' zanimanja za jezik je treba bolj pritegniti« (Slančová 1990a: 8) k jezikovnim vprašanjem.

Med spoloma so razlike redke: moški manjkrat uporabljajo jezikovne priročnike kot ženske, vendar več spremljajo jezikovne rubrike v časopisu in po radiu. Svoje znanje slovaščine izpopolnjujejo največ učitelji in zdravniki, in sicer: učitelji uporabljajo jezikovne priročnike in berejo jezikovne rubrike v časopisih, zdravniki pa se zanašajo na radijske jezikovne oddaje. Najmanjkrat uporabljajo jezikovne priročnike tehniki in delavci. Za študente, uradnike in delavce zadostuje znanje iz šole. Učiteljem se zdijo jezikovne oddaje na radiu zelo privlačne, pritegnile so tudi študente in uradnike, s tem pa se manj strinjajo zdravniki in tehniki.

Med jezikovnimi priročniki so največkrat uporabljena *Pravila slovaškega pravopisa* (66,17 odstotka) in *Slovar tujk* (47,58 odstotka). Zelo redko jih uporabljajo osnovnošolsko in poklicno izobraženi, največ pa po njih segajo anketiranci s srednješolsko izobrazbo humanistične smeri (med njimi je največ uradnikov). Na privlačnost jezikovnih rubrik ne vpliva izobrazba, saj so vsi največkrat odgovorili, da se jim zdijo primerni. Presenetljiv pa je podatek, da veliko anketirancev na to vprašanje ni odgovorilo, med njimi je več kot polovica fakultetno izobraženih diplomantov tehnične smeri, skoraj polovica poklicno in osnovnošolsko izobraženih anketirancev, več kot 30 odstotkov srednješolsko izobraženih in skoraj četrtina humanistov.

Anketiranci, ki redko ali nikoli ne berejo, menijo, da slovaščina ni lep jezik. Pri pisanju pa se je pokazala povezava z mnenjem o težavnosti jezika in izpopolnjevanjem znanja: tisti, ki veliko pišejo, menijo, da je slovaščina težek jezik in se je želi dobro naučiti.

10.2.4 Sklep analize ankete o odnosu do jezika v Prešovu

Anketa dokazuje prestižnost knjižne slovaščine v vseh sporazumevalnih položajih v Prešovu, a je Slančová (1990b) v opombi navedla, da nekatere druge ankete (brez navedbe virov) tega vedno ne potrjujejo. Anketiranci so visoko postavili tudi narečje, predvsem v zasebnih pogovorih in v stiku s starejšimi. Glede jezikovne zavesti ne moremo posploševati pri mlajši in srednji generaciji (od 20 do 40 let), saj so njihovi odgovori različni. O jezikovni zavesti pa lahko govorimo pri najmlajših in najstarejših. Pri tem se je kot pomembno merilo pokazala izobrazba, vključno s smerjo (tehnična oz. humanistična). Osnove za oblikovanje jezikovne zavesti nastajajo že v otroštvu, saj je kraj, kjer so anketiranci preživeli otroštvo, odločilen pri starejši generaciji; manj pomembno pa je to pri višje izobraženih. *»Rezultati raziskave so pokazali tudi izrazito odvisnost med znanjem tujih jezikov in oblikovanjem odnosa do jezika, na koncu pa tudi precej visoko mero zavedanja ne samo instrumentalne, ampak tudi emocionalno-estetske kakovosti jezika«* (Slančová 1990a: 9).

10.3 Analiza ankete o odnosu občanov Mestne občine Nova Gorica do slovenščine

10.3.1 Hipoteza in raziskovalna vprašanja

Pred anketno raziskavo sem si postavila hipotezo in oblikovala raziskovalna vprašanja. Izhajala sem iz hipoteze, da večino jezikovne napake ne bodo motile (motile naj bi humaniste in delavce v šolstvu) in da jezikovne priročnike uporabljajo samo včasih, več jih bodo uporabljali starejši kot anketiranci, stari do 30 let. Svojega znanja slovenščine ne bodo izpopolnjevali dijaki, saj se bodo zadovoljili z znanjem iz šole, zato bodo jezikovne priročnike uporabljali le izjemoma. Jezikovne napake v javnosti bodo motile predvsem ženske in visokošolsko oz. univerzitetno izobražene. Menim tudi, da razlike med mestom in vasjo še vedno obstajajo, čeprav so gotovo manjše kot v preteklosti.

10.3.2 Vzorec

Na spletni aplikaciji *Google Docs* je anketo rešilo 59 anketirancev, v razredu Gimnazije Nova Gorica pa sem anketirala 23 dijakov, skupaj je torej sodelovalo 82 anketirancev. Dobra tretjina (28 anketirancev) ima stalno prebivališče v Novi Gorici, malce več kot polovica (44) jih živi zunaj mesta, 12 odstotkov (10 dijakov) pa jih ne prebiva v novogoriški mestni občini. Po starosti prevladujejo mladi med 21 in 30 letom (42,68 odstotka), skoraj tretjina je mlajših, 20 odstotkov je anketirancev v tridesetih letih, šest anketirancev pa je starejših od 40 let (med 40 in 60 letom). Žensk je več kot moških (52 oz. 63,41 odstotka žensk, 30 moških). Samo ena anketiranka je madžarske narodnosti, drugi pa so Slovenci. Anketiranih je bilo 24 dijakov in 12 študentov (obe skupini sem obravnavala med »poklici«). Osem anketirancev je navedlo poklice, ki se uvrščajo v ekonomijo, prav toliko je bilo zdravstvenih delavcev in delavcev v šolstvu, trije pa so bili

zaposleni v računalništvu. Drugi poklici so se pojavljali le enkrat ali dvakrat. Samo trije anketiranci so bili delovodje. Večina jih je izhajala iz delavske družine (81,71 odstotka), pet jih je bilo kmečkega izvora, preostali (deset) pa drugega. Zaradi majhnega števila kmečkega in drugega izvora tega merila pri analizi nisem upoštevala. Osnovnošolsko izobraženih je bilo 24 anketirancev, poklicno šolanje je dokončal en anketiranec, deset je bilo gimnazijskih maturantov, osem pa jih je končalo tehnično srednjo šolo. Anketirancev z visokošolsko izobrazbo je bilo deset, po starem univerzitetnem programu je doštudiralo 24 vprašanih, po bolonjskem pa trije. Dva sta magistrirala (znanstveni magisterij). Kot smer je šest anketirancev navedlo medicino in tehniko, štirje so študirali humanistiko, dva naravoslovje, kar štirinajst anketirancev je bilo iz družboslovne smeri, dopisali pa so šport, umetnost in razredni pouk (vsi po en odgovor).

Skoraj vsi so se rodili, živeli in obiskovali osnovno ter srednjo šolo na Primorskem. Odstotek je malce manjši (92,68 odstotka) le pri regiji rojstva. Druge regije so zelo malo zastopane. Anketiranka madžarske narodnosti se je rodila zunaj Slovenije. V Ljubljani se je fakultetno izobraževala polovica anketirancev, deset jih je nadaljevalo šolanje na Primorskem, dva pa na Štajerskem. Vsi anketiranci znajo (oz. se učijo) tuje jezike. Kar 55 jih je navedlo tako angleščino kot tudi italijanščino, poleg teh jezikov pa so bili pogosti tudi francoščina, španščina, nemščina, hrvaščina, srbohrvaščina, ruščina in srbščina. Drugi jeziki so se pojavili samo enkrat.

Pri analizi sem upoštevala stalno prebivališče, starost, poklic (za analizo so bili dovolj številčno zastopani študenti, ekonomisti, zdravstveni delavci in delavci v šolstvu, dijaki so obravnavani v poglavju 10.4), izobrazbo (upoštevane so gimnazija, tehnična srednja šola, visokošolska in univerzitetna izobrazba po starem programu) in smer študija (humanistika, družboslovje, tehnika in medicina). Izjemoma sem vključila tudi tista merila, ki jih sicer nisem upoštevala, če je bilo smiselno.

10.3.3 Metoda

Vsa vprašanja so bila prevedena iz slovaškega jezika (gl. Prilogo 3) in prilagojena za slovenske razmere (regije, izobrazba, smer izobrazbe, jezikovni priročniki, zadnja naloga). Večinoma so bila zaprtega tipa (gl. Prilogo 1). Anketiranci so odgovarjali nanje na spletni anketi, narejeni s pomočjo programske opreme *Google Docs*. Vsak izmed njih je prejel elektronsko pošto s povezavo, na kateri je lahko anketo rešil, in z opisom vsebine in namena ankete. Odgovori so se shranjevali v tabeli *Google Docsa*, po končanem zbiranju pa so se prenesli v programsko opremo *Microsoft Excel*, s pomočjo katere je bila narejena analiza rezultatov. Spletno zbiranje odgovorov je potekalo od 28. januarja 2011 do 10. februarja 2011.

Pri tej analizi so upoštevani tudi odgovori novogoriških gimnazijcev, ki sem jih sicer podrobneje analizirala v poglavju 10.4. Tudi te rezultate sem prenesla v *Microsoft Excel* zaradi lažje analize podatkov.

10.3.4 Analiza

10.3.4.1 Odnos anketirancev do socialnih zvrsti slovenskega jezika

Anketiranci so odgovarjali na vprašanja, katero socialno zvrst uporabljajo v različnih govornih položajih; lahko so označili več odgovorov. Iz Tabele 4 vidimo, da so se anketiranci največkrat odločili za pretežno knjižni jezik, takoj za njim pa je največ odgovorov prejelo pretežno narečje; vendar s pomembno razliko: v javnosti, pogovorih z nadrejenimi, neznanci in sodelavci na delovnem mestu večina uporablja pretežno knjižni jezik, v zasebnih pogovorih s sodelavci, prijatelji, starši in svojimi otroki pa pretežno narečje, iz česar je očitno, da se anketiranci zavedajo posebnosti govornega položaja, kar izrazijo z izbiro socialne zvrsti. V zasebnih pogovorih prevladuje narečje, v (pol)uradnih pa knjižni jezik. Anketiranci pogosto tudi prepletajo zvrsti (odgovor mešano). Neknjižne zvrsti so pogostejše izbrali mlajši anketiranci (do 30 let).

Tabela 4: Uporaba socialnih zvrsti slovenskega jezika v različnih govornih položajih

	jezik v javnosti	sodelavci zasebno	sodelavci na del. mestu	prijatelji	starši	otroci	nadrejeni	neznanci	vsota
knjižni jezik	16	2	3	0	0	1	10	6	38
pretežno knjižni jezik	51	14	21	4	4	6	51	44	195
pretežno narečje	1	26	13	52	58	10	8	6	174
občasno narečje	5	9	11	6	5	1	3	5	45
mešano	5	17	13	26	19	9	11	14	114
različno glede na situacijo	25	14	11	11	4	8	13	22	108

Za najbolj naravno socialno zvrst se je izkazalo narečje (51,22 odstotka), 36,59 odstotka anketirancev pa je izbralo odgovor mešano. Drugi odgovori so se pojavili le redko: za sedem anketirancev je najbolj naravna socialna zvrst knjižni jezik. Dva dijaka sta dodala sleng, ena anketiranka (profesorica družboslovne smeri) pa splošno pogovorni jezik. Ta v javnih nastopih v

pogovorih z neznanci govori pretežno knjižni jezik, drugače pa je izbrala prepletanje zvrsti. Podobno sta se odločila tudi omenjena dijaka.

Za večino anketirancev med 21 in 30 letom je najbolj naravna socialna zvrst narečje, za najmlajše in za starostno skupino med 31 in 40 letom pa prepletanje zvrsti, takoj za njim je narečje. Najstarejši anketiranci so odgovarjali različno (knjižni jezik, narečje in mešano). Knjižnemu jeziku presenetljivo dajejo prednost bolj moški kot ženske in anketiranci, ki nimajo stalnega prebivališča v mestu. Narečje imajo za naravno zvrst predvsem študenti (kar 91,67 odstotka) in gimnazijski maturanti (70 odstotkov), pa tudi srednješolsko tehnično in univerzitetno izobraženi, medtem ko so anketiranci z visokošolsko izobrazbo in delavci v šolstvu izbrali prepletanje zvrsti.

Poblje si bomo ogledali anketirance (teh je sedem), ki so kot svojo naravno zvrst izbrali knjižni jezik. Pričakovali bi, da dajejo prednost knjižnemu jeziku družboslovci in humanisti, saj so s slovenskim knjižnim jezikom več v stiku kot druge smeri, vendar so knjižni jezik označili predstavniki različnih strok: tehnika (programer in strojnik), naravoslovje, družboslovje (pravnik), zdravstvo (medicinska sestra) in dva gimnazijca. Štirje izmed njih, ki so starejši od 31 let, prav v vseh govornih položajih uporabljajo (pretežno) knjižni jezik, preostali pa se samo v stiku s starši in prijatelji odločijo za narečje. Vsi imajo stalno prebivališče v MONG, a samo eden v mestu. Po izobrazbi so zelo različni: od osnovnošolske izobrazbe do znanstvenega magisterija. Tisti, ki so fakultetno izobraženi, so študirali v Ljubljani. Večina ne nastopa redno ali se s tem ukvarja samo 1–5 ur tedensko, piše vsaj 1–5 ur tedensko, dva celo več kot 20 ur, samo ena izmed njih ne piše redno in samo pri njej je delež pisnih besedil manjši kot govornih. Motijo jih napake v javnosti (oba dijaka samo včasih, preostale pa zelo). Tisti, ki imajo otroke, jih moti, ko ti delajo jezikovne napake, zato jih tudi popravljajo. Svoje znanje jih je pet anketirancev označilo kot dobro, ena anketiranka zelo dobro, ena pa celo z odlično. Samo dva izmed njih uporabljata jezikovne priročnike (drugi jih samo včasih ali izjemoma); en dijak se izpopolnjuje iz drugih virov (poleg šole, seveda), drugim pa zadostuje samo znanje iz šole. Med temi, ki jim je knjižni jezik najbolj naravna zvrst, ne moremo posploševati po izobrazbi ali poklicu, glede na druge lastnosti pa lahko sklepamo, da cenijo jezik kot vrednoto, ga pogosto aktivno uporabljajo in menijo, da se jezikovne napake v javnosti ne bi smele pojavljati.

10.3.4.2 Funkcionalnost slovenščine v različnih govornih položajih

Slovenščina je po mnenju anketirancev najbolj funkcionalna v uradnem stiku, najmanj pa v umetniškem izražanju, kot lahko vidimo v Tabeli 5. Največ anketirancev je namreč odgovorilo pritrdilno pri uradnem stiku, v tem govornem položaju je bilo tudi najmanj nikalnih odgovorov. Obratno pa je bilo pri umetniškem izražanju, kjer slovenščina po mnenju anketirancev izpolnjuje svoje naloge le delno, skoraj deset odstotkov anketirancev pa funkcionalnosti slovenščine v umetnosti ni ocenilo. Opazne so razlike med funkcionalnostjo v zasebnem in uradnem stiku, na delovnem mestu in v publicistiki na eni strani ter v znanstvenem in umetniškem izražanju na drugi. Za zadnja dva anketiranci večinoma menijo, da ne izpolnjujeta vseh potreb pri izražanju v slovenščini, pri preostalih pa so prevladovali večinoma pritrdilni odgovori.

Tabela 5: Funkcionalnost slovenščine v različnih govornih položajih

	da		delno		ne		ne vem	
		%		%		%		%
v zasebnem stiku	47	57,32	23	28,05	7	8,54	4	4,88
na delovnem mestu	47	57,32	28	34,15	4	4,88	2	2,44
v uradnem stiku	54	65,85	22	26,83	3	3,66	2	2,44
v publicistiki	50	60,98	27	32,93	3	3,66	1	1,22
v znanstvenem izražanju	35	42,68	26	31,71	13	15,85	7	8,54
v umetniškem izražanju	30	36,59	29	35,37	13	15,85	8	9,76

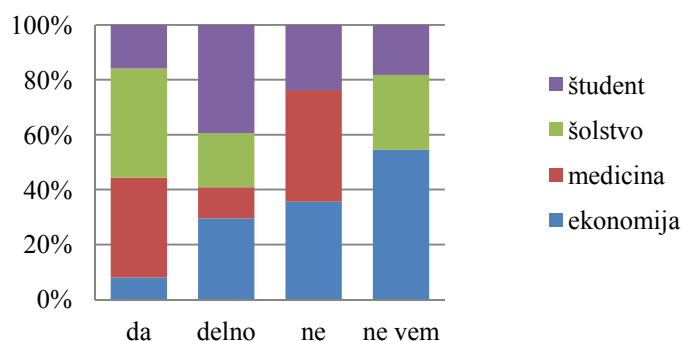
Glede na stalno prebivališče ni večjih posebnosti. Pri znanstvenem izražanju je večina anketirancev (39,53 odstotka), ki prebiva zunaj Nove Gorice, največkrat odgovorila z delno, dobra polovica (53,57 odstotka) Novogoričanov pa o funkcionalnosti slovenščine v tem položaju ne dvomi, pri njih je bilo tudi najmanj nikalnih odgovorov.

O funkcionalnosti slovenščine v zasebnem in uradnem stiku ter na delovnem mestu so nikalno odgovorili le anketiranci, mlajši od 30 let. Pri anketirancih, starejših od 41 let, so v vseh govornih položajih prevladovali pritrdilni odgovori, nihče izmed teh ni nikoli odgovoril nikalno ali označil odgovora ne vem; tako so bili pri vprašanju o funkcionalnosti slovenščine v umetniškem izražanju celo edini, ki so funkcionalnost potrdili. Po mnenju večine anketirancev med 31 in 40 letom slovenščina izpolnjuje potrebe v znanstvenem izražanju le delno, pri drugih starostnih skupinah pa je bilo najmanj 42 odstotkov odgovorov pritrdilnih. Da je slovenščina funkcionalna v umetniškem izražanju, menijo vsi starejši od 41 let, zanika pa petina anketirancev, ki so mlajši od 30 let.

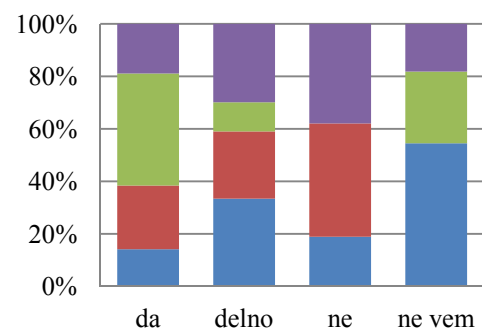
Glede na spol so razlike majhne. Ženske so večkrat odgovorile nikalno pri zasebnem stiku, moški pa dvomijo o funkcionalnosti slovenščine na delovnem mestu in v uradnem stiku, pri katerih več anketirank ni znalo določiti funkcionalnosti. Večina anketirank (58,82 odstotka) meni, da slovenščina izpolnjuje vse potrebe v publicistiki, vendar je bil velik odstotek tudi nikalnih odgovorov (11,76 odstotka anketirank), tri anketiranke pa funkcionalnosti niso znale določiti. Pri moškem spolu se je večina odločila za pritrdilen odgovor (56,67) ali za delno (36,67) funkcionalnost slovenščine v publicistiki. Po mnenju moških slovenščina ne izpolnjuje vseh potreb v znanstvenem (moški: 26,67 odstotka, ženske: 9,8 odstotka nikalnih odgovorov) in umetniškem (moški: 27,59 odstotka, ženske: 9,8 odstotka nikalnih odgovorov) izražanju. Manjši je tudi odstotek pritrdilnih odgovorov anketirancev moškega spola (znanstveno izražanje: 40 odstotkov pri moških, 45,10 odstotka pri ženskah; umetniško izražanje: 34,48 odstotka pri moških in 39,22 odstotka pri ženskah). Moški so le izjemoma označili odgovor ne vem, pri ženskah pa se je povsod, razen v publicistiki (samo enkrat) pojavil najmanj dvakrat, pri znanstvenem in umetniškem izražanju funkcionalnosti ni določilo šest anketirank.

Tudi pri analizi glede na poklic anketirancev sta bila najbolj zanimiva znanstveno in umetniško izražanje, kar je prikazano na Grafu 1 in Grafu 2. Funkcionalnost pri teh govornih položajih so potrdili delavci v šolstvu (75 odstotkov oz. 62,50 odstotka pritrdilnih odgovorov in nobenega nikalnega) in zdravstvu (43 odstotkov oz. 57,14 odstotka pritrdilnih, a obakrat tudi največ nikalnih odgovorov: 28,57 odstotka oz. 29 odstotkov). Pri študentih so bili odstotki v znanstvenem izražanju za odgovora da in delno enaki (33 odstotkov), v umetniškem izražanju pa polovica študentov meni, da slovenščina izpolnjuje sporazumevalne potrebe samo delno. Najmanj pritrdilnih odgovorov je bilo obakrat pri ekonomistih, ki tudi največkrat niso znali določiti funkcionalnosti.

Graf 1: Funkcionalnost slovenščine v umetniškem izražanju (glede na poklic)

Graf 2: Funkcionalnost slovenščine v znanstvenem izražanju (glede na poklic)

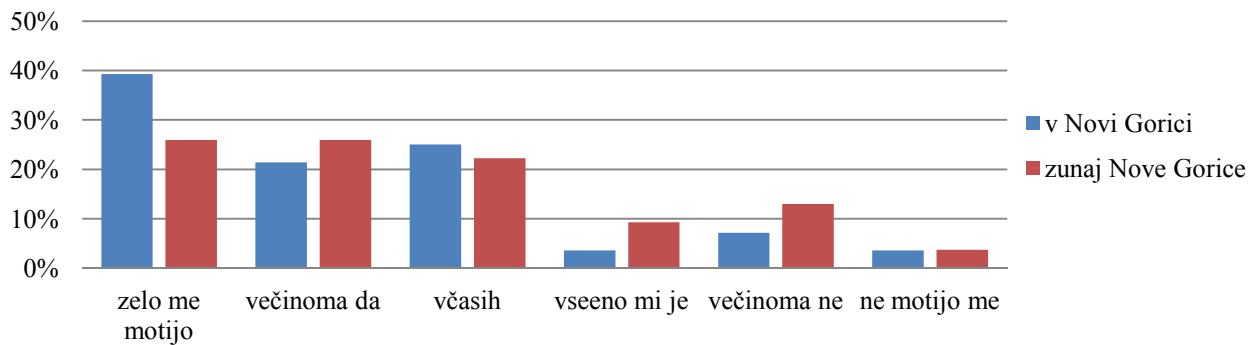
Pri analizi glede na izobrazbo ni bilo posebnosti. O funkcionalnosti v zasebnem stiku in na delovnem mestu najbolj dvomijo humanisti, najmanj pa družboslovci. Na vprašanje o funkcionalnosti slovenščine na delovnem mestu so tehniki in humanisti odgovorili z delno večkrat kot pritrdilno. Pri medicinski in družboslovni smeri krepko prevladujejo pritrdilni odgovori. Humanisti so tudi edini, ki pretežno menijo, da slovenščina v uradnem stiku in publicistiki le delno izpolnjuje potrebe, obakrat je enak odstotek tehnikov odgovoril z da in delno. Anketiranci medicinske smeri so imeli enak odstotek pri odgovorih da, delno in ne, dva nikalna odgovora sta bila tudi pri tehnikih. O funkcionalnosti slovenščine v umetniškem izražanju je prepričana polovica anketirancev medicinske smeri; večina družboslovcev (42,86 odstotka) in polovica humanistov se z njimi strinja le delno. Da slovenščina ne izpolnjuje sporazumevalnih potreb v umetniškem izražanju, meni kar polovica tehnikov in tretjina medicinske stroke, a noben humanist.

10.3.4.3 Vrednotenje slovenščine in lastnega obvladanja jezika

Skoraj tretjino anketirancev (30,49 odstotka) zelo motijo jezikovne napake v javnosti, 24,39 odstotka jih motijo večinoma, približno toliko (23,17 odstotka) pa samo včasih. Med tistimi, ki jim je za napake v javnosti vseeno oz. jih (večinoma) ne motijo (21,95 odstotka), je enajst dijakov, dva ekonomista, dva študenta in en strojnik, vsi so mlajši od trideset let. Skupno jim je tudi to, da berejo največ 5 ur na teden (razen ene izjeme), kot najbolj naravno socialno zvrst ni nihče izbral knjižnega jezika, zadovoljijo se z znanjem iz šole, svoje znanje slovenščine pa so večinoma ocenili kot dobro ali zadovoljivo. Torej, anketirance, ki se za jezikovne napake v javnosti ne zmenijo, knjižni jezik tudi sicer ne zanima.

Jezikovne napake v javnosti najbolj motijo anketirance, starejše od trideset let (anketiranci, stari od 31 do 40 let 62,50 odstotka oz. nad 41 let 66,67 odstotka). Skoraj četrtina najmlajših anketirancev se z jezikovnimi napakami v javnosti večinoma ne obremenjuje, prav toliko (24 odstotkov) jih motijo včasih. Anketirance med 21 in 30 letom jezikovne napake v javnosti večinoma motijo, dobro četrtino zelo, prav toliko pa samo včasih. Novogoričani napake opažajo bolj kot drugi anketiranci, čeprav razlika ni velika (gl. Graf 3): če primerjamo odgovora da, zelo in večinoma da, ugotovimo, da je tako odgovorilo 8,86 odstotka več Novogoričanov; odgovore vseeno mi je, večinoma ne in ne moti me pa je označilo za 11,64 odstotka več tistih anketirancev, ki nimajo stalnega prebivališča v Novi Gorici.

Graf 3: Jezikovne napake v javnosti (glede na stalno prebivališče)

Ženske jezikovne napake motijo bolj kot moške, ki se za jezikovne nepravilnosti zmenijo le včasih. Med poklici so najbolj občutljivi za jezikovne napake delavci v medicini in šolstvu, študente napake v javnosti večinoma motijo, najmanj pa se z njimi obremenjujejo ekonomisti. Jezikovno pravilnost v javnosti zahtevajo visokošolsko izobraženi (da, zelo: 60 odstotkov), sledijo jim gimnazijski maturanti in tudi veliko univerzitetno izobraženih. Kar četrtna anketirancev z doseženo srednješolsko tehnično izobrazbo pa je odgovorila, da se za jezikovne nepravilnosti v javnosti sploh ne zmenijo. Napake so nesprejemljive za tri četrtine humanistov, polovico medicinske smeri in tehnikov. Jezikovna pravilnost je manj pomembna za družboslovce.

Skoraj polovica (47,22 odstotka) anketirancev, ki so odgovorili na vprašanje, ali jih motijo napake njihovih otrok, je odgovorila pritrdilno (da, zelo; večinoma da; včasih), skoraj tretjino (30,56 odstotka) pa napake (večinoma) ne motijo. Jezikovna pravilnost pri svojih otrocih je pomembnejša Novogoričanom kot prebivalcem drugih krajev, saj je pritrdilno (da, zelo; večinoma da) odgovorilo 36,36 odstotka Novogoričanov in samo 12 odstotkov drugih. Jezikovne napake svojih otrok opaza le 18,18 odstotka anketirancev iz mesta in 36 odstotkov anketirancev, ki imajo stalno prebivališče v drugih krajih. Z leti se delež tistih, ki jih napake otrok motijo, povečuje. Tako se starši med 21 in 30 letom za napake otrok zmenijo le včasih ali pa sploh ne, pri starostni skupini med 31 in 40 letom je pritrdilnih odgovorov več (polovico napake motijo, četrtno pa včasih), polovica najstarejših se z napakami otrok večinoma obremenjuje, drugi pa samo včasih. Tretjino moških (noben moški ni odgovoril z da, zelo) in četrtno žensk napake otrok motijo včasih; 8,33 odstotka žensk pa zelo. Sicer je nikalnih odgovorov več pri ženskah (16,67 : 37,50 odstotka). Z jezikovnimi nepravilnostmi otrok se delavci v medicini in šolstvu najbolj obremenjujejo, najmanj pa ekonomisti. Visokošolsko izobražene jezikovne napake pri svojih otrocih motijo, univerzitetno izobražene pa večinoma včasih. Če anketiranci jezikovne napake otrok opazijo in jih motijo, jih tudi popravljajo (10 anketirancev oz. 28,57 odstotka pogosto, 14 oz. 40 odstotka včasih). Samo 8,57 odstotka anketirancev se z jezikovnimi napakami svojih otrok ne obremenjuje. Novogoričani popravljajo napake svojih otrok pogosto (36,36 odstotka), drugi pa včasih (45,83 odstotka).

Anketiranci, starejši od 31 let, učijo svoje otroke pravilne slovenščine pogosto oz. včasih, pri anketirancih med 21 in 30 letom prevladuje odgovor včasih (8 anketirancev oz. 36,36 odstotka). Svoje otroke pogosteje učijo slovenskega jezika ženske kot moški.

Skoraj polovica (48,78) je svoje znanje knjižne slovenščine ocenila kot dobro, slabše se je ocenilo le 6,10 odstotka anketirancev, veliko (40,24 odstotka) jih meni, da slovenščino obvladajo zelo dobro, z odlično pa so se ovrednotili štirje anketiranci (4,88 odstotka). Polovica Novogoričanov je svoje znanje označila za zelo dobro, dobra polovica prebivalcev zunaj mesta pa za dobro. Najbolje so se ocenili anketiranci med 31 in 40 letom, med katerimi polovica meni, da obvlada knjižno slovenščino zelo dobro, en anketiranec celo odlično, drugi pa dobro. Polovica najstarejših anketirancev se je ocenila z zelo dobro, drugi pa z dobro. Najbolj kritični do svojega znanja so bili anketiranci, stari od 21 do 30 let, čeprav sta se dva ocenila z najboljšo oceno, vendar so si kar štirje dodelili zadovoljivo oceno, največ anketirancev pa dobro. Bolje so se ocenjevale ženske, saj skoraj polovica meni, da slovenščino obvlada zelo dobro, 5,77 odstotka pa odlično (3 anketiranke), pri moških pa se jih je 56,67 odločilo za dobro oceno, en anketiranec za odlično, štirje pa za zadovoljivo. Glede na poklic so se najbolje ocenili delavci v zdravstvu, tik za njimi so delavci v šolstvu (pri obojih prevladuje zelo dobra ocena in so brez odgovora zadovoljivo), sledijo študenti, najslabši pa so bili ekonomisti, saj se ni nihče ocenil z odlično, samo četrtnina z dobro, zadovoljivo znanje pa naj bi imelo 12,50 odstotka ekonomistov. Univerzitetno izobraženi menijo, da najbolje obvladajo slovenščino, saj ni nihče odgovoril z zadovoljivo, dva pa sta se ocenila z najvišjo oceno. Zelo dobro so se ocenjevali tudi gimnazijski maturanti (tri petine zelo dobro, petina dobro, po deset odstotkov odlično in zadovoljivo) in visokošolsko izobraženi (brez najboljših ocen). Večina anketirancev s srednješolsko tehnično izobrazbo meni, da zna knjižno slovenščino dobro, kar četrtnina pa zadovoljivo. Med smermi študija so se najbolje ocenili medicinska stroka in humanisti, pri družboslovcih prevladuje dobra ocena, pri tehnikih so tako odgovorili skoraj vsi, razen enega anketiranca (zelo dobro).

Zadnjo nalogo (iskanje neprimernih izrazov v knjižnem jeziku) je rešilo 74 anketirancev. Vseh pet neustreznih izrazov v knjižnem jeziku je navedlo 37 (45,12 odstotka) anketirancev, a jih je šest napisalo še kakšen nevtralen izraz. Štiri neprimerne izraze je našlo 23 anketirancev (28,05 odstotka). Največ anketirancev je kot neprimeren izraz prepoznalo slengizem *fen* (73 oz. 89,02 odstotka), najmanj pa hrvatizem *smatrati* (63,41 odstotka) in žargonski izraz *nočna* (67,07 odstotka). Med tistimi, ki so navedli od enega do treh pravih izrazov, so vsi navedli *fene*, približno polovica *pogrunati* in *sprintati*, samo eden pa *smatrati*. 22 anketirancev je poleg neprimernih izrazov navedlo še dodaten komentar; enemu anketirancu se za izraz *smatrati* zdi, da »ni zelo zastrašujoče, če ga uporabimo«, nekdo pa je zapisal, da je izraz *sprintati* »delno«

pravilen, a tega ni obrazložil. Nekateri so nalogo razumeli kot lektoriranje: ena anketiranka bi spremenila strukturo povedi, tri anketirance je motil zapis s številko (1.), štirje pa so navedli primernejše izraze: za *smatrati* sta dva anketiranca predlagala »meniti« oz. »sklepati«; namesto *fenov* bi uporabili »oboževalci«, »ljubitelji«, »pristaši«; pri *nočni* so bili navedeni izrazi »nočna izmena«, »nočna smena«, »ponoči«; *pogrunati* bi nadomestili z »ugotoviti«, »razvozlati«, »predvideti«, »dognati« in »spoznati«. Poleg izraza *nočna* je osem anketirancev označilo, da nekaj manjka (dodali so vprašaj, črto oz. vprašalnico *kaj*). Namesto neprimernih izrazov pa je en anketiranec navedel problematiko neprimernosti:

Kaj pravzaprav definira neprimernost? Po mojem mnenju je to odvisno od situacije v kateri se nahajam/o. Ali je to pogovor med dvema najstnikoma, ali je to pogovor med dvema profesorjema... Je poved morda iz članka v časopisu ali strokovni reviji? Zato se mi zdijo sprejemljive vse povedi in hkrati nobena.

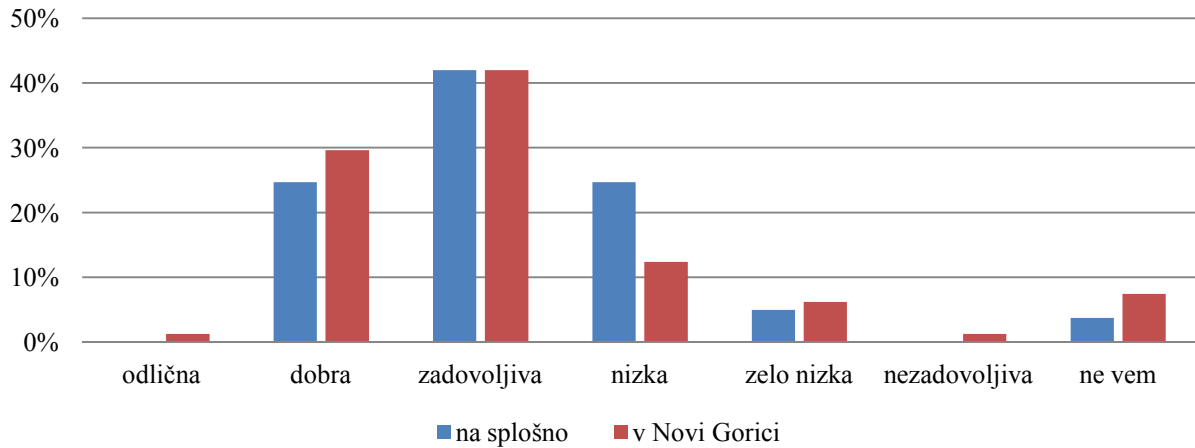
Med izrazi, ki niso bili predvideni kot neprimerni v knjižnem jeziku, a so jih nekateri anketiranci tako razumeli, so²⁸: *rokovski* (6), 1. (3), *taktika* (3), *razmere na trgu* (2), *že* (2), *morajo* (2), *zelo* (1), *zelo dobro* (1), *koncerten* (1) in *zdravstveni delavci* (1). K temu dodajam še dejstvo, da se je v anketi pojavilo veliko napak, predvsem tipkarskih, ponekod manjkajo vejice ali so te tudi desno stične ipd. Napake so tudi pri tistih, ki so svoje znanje ocenili kot odlično oz. zelo dobro. Anketiranci, ki menijo, da je njihovo znanje slovenščine zadovoljivo, so zadnjo nalogo precej dobro reševali: dva sta navedla vseh pet nepravilnih izrazov, dva štiri, eden pa naloge ni rešil.

Večina anketirancev meni, da je raven slovenščine na splošno v Sloveniji zadovoljiva (41,98 odstotka), 24,69 odstotka anketirancev pa se je odločilo za dobro in prav toliko za nizko raven. Najslabše (zelo nizka) jo je ocenilo 4,94 odstotka. Za 35,71 odstotka Novogoričanov je raven slovenščine na splošno nizka, nekoliko bolje (zadovoljivo) jo je ocenila skoraj polovica anketirancev iz drugih krajev. Najslabše so jo ocenili anketiranci med 21 in 40 letom starosti, mlajši in starejši so večinoma izbrali odgovor zadovoljiv. Spol ni bil statistično relevantno merilo. Delavci v šolstvu in ekonomisti večinoma (37,50 odstotka) menijo, da je raven slovenščine dobra, sicer je enak odstotek ekonomistov prepričan o zadovoljivi ravni. Pri študentih in delavcih v medicini prevladuje nizka ocena. Dobra polovica anketirancev s srednješolsko tehnično izobrazbo se je odločila, da je raven dobra, tako jo je ocenila tudi tretjina univerzitetno in petina visokošolsko izobraženih ter deset odstotkov gimnazijskih maturantov. Ti so sicer označili najslabše ocene, saj je kar polovica izbrala nizko oz. zelo nizko raven. Tako se je odločilo tudi 40 odstotkov visokošolsko izobraženih in tretjina tehnikov. Polovica tehnikov in humanistov je raven

²⁸ V oklepaju poleg izraza je navedeno število anketirancev, ki so ta izraz zapisali kot neprimeren v knjižnem jeziku.

označilo za zadovoljivo, noben humanist ni izbral najboljše ocene. To je označila dobra tretjina družboslovcev (najbolje od vseh obravnavanih smeri) in tretjina medicinske stroke; polovica teh pa meni, da je raven slovenščine na splošno nizka.

Graf 4: Raven slovenščine na splošno in v Novi Gorici

Na Grafu 4 je prikazana primerjava med oceno ravni v Sloveniji na splošno in v Novi Gorici. Pri obeh z enakim deležem (41,98 odstotka oz. 34 anketirancev) prevladuje zadovoljiva ocena; 22 anketirancev je tako ocenilo obe ravni. Zadovoljivi oceni ravni slovenščine v Novi Gorici sledi dobra (29,63 odstotka), ena dijakinja pa je ocenila, da je raven slovenščine na Primorskem odlična. Za slabše ocene se je odločilo le 19,75 odstotka, kar je manj kot pri splošni oceni ravni.

Anketiranci iz Nove Gorice niso odgovarjali bistveno drugače od anketirancev iz drugih krajev. Vse starostne skupine so se večinoma odločile za zadovoljivo raven, izjema so le anketiranci med 21 in 30 letom, ki so izbirali med dobro in zadovoljivo ravni (34,29 odstotka). Sicer so s slovenščino v Novi Gorici najbolj zadovoljni najstarejši in najmlajših anketiranci, pri drugih pa je delež dobre in zadovoljive ravni enak, a je pri obeh starostnih skupinah največji delež pri nizki oceni. Pri spolu ni bistvenih razlik. Najbolje so raven slovenščine ocenili delavci v zdravstvu (dobra: 42,86 odstotka, zadovoljiva: 57,14 odstotka). Polovica delavcev v šolstvu je raven v mestu označila za zadovoljivo, četrtnina pa za dobro. Večinoma so o dobri ravni v Novi Gorici prepričani tudi študenti. Ekonomisti menijo, da je zadovoljiva, četrtnina pa je slovenščino označila bolje, prav toliko pa je bilo takih ekonomistov, ki so izbrali nizko raven. Srednješolsko tehnično izobraženi so dobro ocenili slovenščino v Novi Gorici, najbolje pa so jo ocenili visokošolsko izobraženi, saj je za polovico teh raven zadovoljiva, skoraj tretjina pa meni, da je slovenščina v Novi Gorici dobra. Podobno so odgovorili univerzitetno izobraženi. Pri gimnazijskih maturantih je delež odgovorov zadovoljiva in nizka enak (30 odstotkov). Polovica medicinske smeri je prepričana o dobri slovenščini v Novi Gorici, druga polovica pa jo ima za zadovoljivo. Zadovoljivo so odgovorili

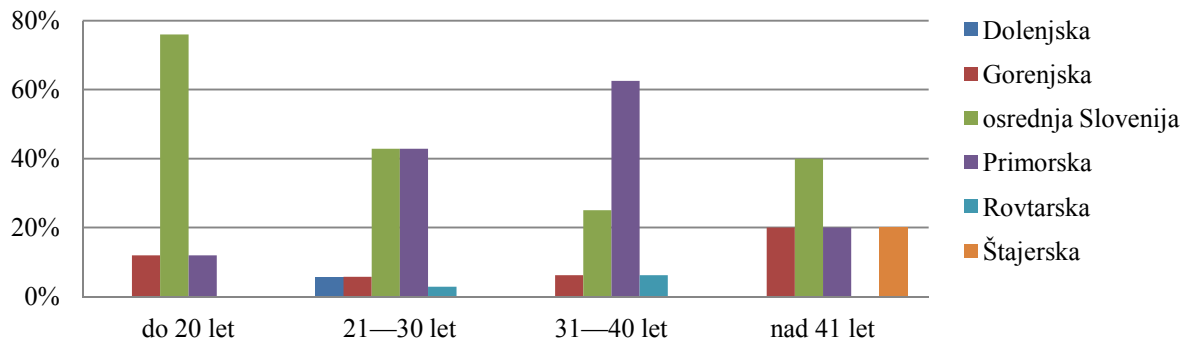
tudi večina družboslovcev (57,14 odstotka) in tri četrtine humanistov. Dve tretjini tehnikov sta se odločali med nizko in zadovoljivo ravni v mestu.

Vprašanje o ravni slovenščine je bilo povezano z vprašanjem, ali bi tujec v Novi Gorici usvojil dobro podobo²⁹ slovenščine. Dobra polovica (54,32 odstotka) se s tem delno strinja, 28,40 odstotka pa je o tem prepričanih. Nasprotno meni samo 9,88 odstotka. O podobi v Novi Gorici so anketiranci glede na stalno prebivališče enakega, pozitivnega mnenja. Petina najmlajših anketirancev je označila nikalen odgovor, o dobri podobi jezika v Novi Gorici pa so prepričani vsi najstarejši anketiranci. Med spoloma ni bilo bistvenih razlik. Vsi delavci v šolstvu ter tisti ekonomisti in anketiranci s poklicem zdravstvene stroke, ki so ocenili podobo jezika v mestu, menijo, da je dobra. To sta zanikala samo dva študenta s končano gimnazijo in pravnica z univerzitetno izobrazbo. O dobri podobi so prepričani vsi s srednješolsko tehnično izobrazbo, 70 odstotkov gimnazijskih maturantov in prav toliko visokošolsko izobraženih anketirancev ter vsi (razen omenjene pravnice) univerzitetno izobraženi, vendar je pri njih odstotek občutno večji pri odgovoru delno (66,67 odstotka : 29,17 odstotka). Negativno mnenje o jeziku v Novi Gorici ima ena družboslovka, polovica družboslovcev pa trdi, da bi tujec v Novi Gorici usvojil dobro podobo slovenščine. Vsi humanisti ter dve tretjini medicinske in tehnične stroke ocenjujejo podobo kot delno dobro.

Najboljša podoba slovenščine je sicer po mnenju polovice anketirancev v osrednjem delu Slovenije, veliko anketirancev (35,80 odstotka) pa je izbralo Primorsko. Vsi ti trdijo, da bi tujec v Novi Gorici pridobil dobro podobo slovenščine, skoraj polovica teh pa meni, da je raven slovenščine na splošno dobra ali zadovoljiva. Samo dobrih osem odstotkov anketirancev se je odločilo za Gorenjsko, označeni so bili še Dolenjska, Rovtarska (obe po dva anketiranca) in Štajerska (eden). Na te odgovore je gotovo vplivalo šolsko znanje o razvoju knjižne slovenščine in lokalpatriotizem (več o tem v poglavju 11.3). Tudi pri tem vprašanju se stalno prebivališče ni izkazalo kot pomembno merilo. Kar 76 odstotkov najmlajših anketirancev meni, da je najboljša podoba slovenščine v osrednjem delu Slovenije, pri malce starejših anketirancih (od 21 do 30 let) pa je bil odstotek pri odgovoru osrednja Slovenija (Ljubljana z okolico) in Primorska enak, in sicer 42,86 odstotka, medtem ko pri anketirancih med 31 in 40 letom prevladuje Primorska. Pri starejših so se razporedili različni odgovori, kot lahko vidimo na Grafu 5.

²⁹ Kot podobo slovenščine razumem jezik s svojo zvočno podobo, leksiko, skladnjo ipd., ne jezikovne pravilnosti.

Graf 5: Najboljša podoba slovenščine (glede na starost)

Osrednjo Slovenijo je izbralo več žensk (58,82 odstotka), moški so bolj prepričani o dobri podobi slovenščine na Primorskem (53,33 odstotka). Tako trdi tudi večina delavcev v medicini (71,43 odstotka) ter polovica ekonomistov. Polovica študentov je izbrala osrednjo Slovenijo, ta odgovor je prevladoval pri delavcih v šolstvu (62,50 odstotka.) Pri gimnazijskih maturantih so se odstotki obeh najpogostejših odgovorov enako porazdelili (50 : 50). Samo visokošolsko izobraženi so večinoma (70 odstotkov) izbrali Primorsko, pri drugih pa prevladuje osrednja Slovenija. Večina medicinske stroke (dve tretjini) in družboslovcev (35,71 odstotka) meni, da je najboljša podoba slovenščine na Primorskem, polovica humanistov je izbrala Gorenjsko, pri tehnikih pa je enak delež (tretjina) za osrednjo Slovenijo, Primorsko in Rovtarsko.

Anketiranci trdijo, da je slovenščina težek jezik, večina se je s tem sicer strinjala le delno, samo ena anketiranka je to odločno zanimala. Kraj ni bil statistično relevantno merilo. S težavnostjo slovenščine se najbolj strinjajo anketiranci med 21 in 30 letom starosti in najstarejši (več kot 41 let); popolnoma se strinja več žensk kot moških. Samo pri delavcih v medicini je delež pritrdilnih odgovorov večji od polovice. Ta odgovor je označila tudi polovica študentov; ekonomisti in delavci v šolstvu le delno menijo, da je slovenščina težek jezik. Prav tako meni 60 odstotkov gimnazijskih maturantov in polovica univerzitetno izobraženih. Popolnoma se s težavnostjo slovenščine strinja večina družboslovne in polovica anketirancev medicinske smeri.

Da je slovenščina lep jezik, meni kar 62,96 odstotka anketirancev, delno pa se strinja 27,16 odstotka. Delno se nista strinjala samo dva dijaka. Kraj se ni izkazal kot statistično pomembno merilo. O lepoti slovenščine se delno ne strinja osem odstotkov najmlajših anketirancev, najvišji odstotek pritrdilnih odgovorov pa so imeli najstarejši (80 odstotkov) in anketiranci med 31 in 40 letom. Med temi odgovori je več žensk. Popolnoma se strinjajo vsi delavci v šolstvu, 57,14 odstotka delavcev v medicini, polovica študentov in samo 37,50 odstotka ekonomistov, med katerimi četrtina ni vedela odgovoriti na to vprašanje. 70 odstotkov gimnazijskih maturantov in univerzitetno izobraženih anketirancev se popolnoma strinja, da je slovenščina lep jezik, najmanjši odstotek teh odgovorov je pri visoko izobraženih, kjer tako meni le polovica. Za vse humaniste in

naravoslovce je slovenščina lepa, večinoma se strinjajo tudi družboslovci in medicinska smer, najmanj pa tehniška (polovica).

S trditvijo, da jezikovne napake nastanejo zaradi površnosti, ker avtor meni, da jezikovno izražanje ni pomembno, se večina (38,75) delno strinja, popolnoma pa le deset odstotkov, kar 32,50 odstotka anketirancev pa na to vprašanje ni vedelo odgovoriti (vsi so mlajši od 40 let). Povezave med mišljenjem in izražanjem se ne zaveda 18,75 odstotka vprašanih; zaveda pa se je polovica Novogoričanov, 28,57 odstotka teh je označilo odgovor ne vem. Med prebivalci zunaj mesta pa je kar 20 odstotkov tistih, ki povezave med mišljenjem in izražanjem niso potrdili. Takšnih je tudi največ, kar četrtnina, med letoma 31 in 40, skoraj polovica izmed njih ni vedela odgovoriti. Za odgovor ne vem se je odločilo tudi 37,50 najmlajših anketirancev in kar 41,38 odstotka moških. Polovica žensk se je z obravnavano trditvijo strinjala. Med poklici je bilo največ pritrdilnih odgovorov pri delavcih v zdravstvu (brez nikalnih odgovorov) in študentih (dve tretjini se delno oz. popolnoma strinjata). Z mnenjem, da je površnost posledica avtorjevega prepričanja, da knjižno izražanje ni pomembno, se najbolj strinjajo visokošolsko izobraženi (70 odstotka), s 60 odstotki jim sledijo gimnazijsko izobraženi. Anketiranci z doseženo srednješolsko tehnično izobrazbo se strinjajo le delno (42,86 odstotka), prav toliko teh pa na vprašanje ni vedelo odgovoriti, drugi (14,29 odstotka) se delno niso strinjali. Podobno je bilo tudi pri univerzitetno izobraženih. Polovica delavcev v šolstvu se delno strinja, 12,50 odstotka pa sploh ne. Kar 62,50 odstotka ekonomistov na vprašanje ni znalo odgovoriti, drugi pa so se strinjali le delno. Povezave med mišljenjem in izražanjem se najbolj zavedata medicinska smer in polovica humanistov; večina tehnikov se ni znala opredeliti; edina smer, ki se z mnenjem, da je avtorjeva površnost posledica mišljenja, da knjižno izražanje ni pomembno, ne strinja, je družboslovje.

Za skoraj 70 odstotkov je materinščina vrednota, za enega anketiranca ni, 29,63 odstotka anketirancev pa še ni razmišljalo tem. 70 odstotkov tistih, za katere je jezik vrednota, je svoj nazor posebej utemeljilo. Odgovore dijakov obravnavam v poglavju 10.4.3.3, zato jih bom tu izpustila; torej bom analizirala 57 odstotkov pritrdilnih odgovorov in enega nikalnega.

Večina odgovorov³⁰ se je nanašala na slovenščino kot njihov prvi jezik, ki ima zgodovinsko vrednost, k temu so dodali še narodno zavest, identifikacijo in narodnoreprezentativno vlogo, kar so razlogi, da so na svoj jezik ponosni:

Ker je prvi jezik, ki se ga naučimo in s katerim osmišljamo svoj svet. Je jezik naših staršev in prednikov. Jezik, ki mu je bilo v zgodovini večkrat namenjeno, da izgine, vendar je kljub temu ostal.

Materni jezik je narodni simbol, za katerega so se naši predniki borili skozi stoletja, ga postavljali na enako raven ostalim evropskim jezikom, ga zapisovali in preučevali. V tem smislu ima nedvomno veliko vrednost, zato menim, da ga moramo tudi mi spoštovati in ceniti.

ker z njim izražam kdo sem, pomeni moje korenine, sem ponosna na pripadnost narodu

Pomembno je, da se vsak izmed nas zaveda svojega maternega jezika, saj nas jezik združuje in hkrati ločuje. Prav bi bilo, da bi vsak izmed nas imel širok in barvit besedni zaklad. Jezik nam da neko vrednost, kdor nima svojega maternega jezika, je po mojem mnenju, izgubljen, ne ve, kam oz. komu pripada.

Poleg tega je jezik za nekatere anketirance vrednota kot sredstvo sporazumevanja:

Z jezikom se lahko sporazumevaš soljudmi in tako rešuješ težave oz. se z ljudmi družiš.

to je moj prvi pravi (besedilni) sporazumevalni jezik, do njega gojim starševska čustva...

Zame je slovenščina vrednota ker je moj materni jezik in se lahko z njim sporazumevam...

Po mnenju anketirancev daje slovenščini vrednost tudi njena lepota in težavnost:

Ker je lep, smo ga veliko let oblikovali v to kar je sedaj, se zanj borili, je unikaten, malo ljudi ga govori, govorili so ga že moji predniki in želim, da ga govorijo moji nasledniki, majhen narod z bogato zgodovino jezika...

težko učljiva za tujce, zato le za prave slovence prava doktrina ;)

Nekaj anketirancev je jezik povezovalo s kulturo:

Je velik del slovenske kulture in kot tak pomemben v utrjevanju narodne zavesti in enotnosti.

V tem jeziku je bilo ustvarjenih veliko lepih in dobrih umetniških del, ki imajo tudi v svetovnem prostoru svoje mesto.

Nekateri anketiranci so omenjali ogroženost jezika, predvsem zaradi tujk, in poudarjali, da moramo jezik spoštovati in ohranjati:

Slovenija je majhna država, a kljub temu imamo svoj jezik. Nanj bi morali biti ponosni, vendar ga iz leta v leto Slovenci premalo cenimo.

Slaba demografska slika prebivalstva in povečano priseljevanje tujcev, ki slovenščine ne obvladajo, nakazujejo vse večji trend »vrivanja tujk« in prilagajanje slovenščine tem jezikom, namesto da bi se vztrajalo na ohranjanju slovenščine. Obstaja bojazen, da na tak način jezik ne bo preživel---

³⁰ Vsi citati so takšni, kot so jih zapisali anketiranci, nelektorirani.

Gre za dediščino, ki jo prejmemo od staršev in dedov, ki so se za njo tudi borili. Uporaba tujk in vključevanje tujih besednih zvez v vsakdanji jezik je popačenje in zanemarjanje slovenskega jezika, ki bo s takim načinom pocasi izgubil na pomenu in se potujcil.

Pozitiven (celo čustven) odnos do jezika je bil izražen tudi s posebno obliko:

Zaradi svoje težavnosti je njega obvladovanje ..cenjeno.

Menim, da bi moral biti materin jezik za vsakega vrednota.

To je jezik, ki smo ga prvič slišali,

to je jezik, ki smo ga prvič govorili,

to je jezik, ki se ga ne bi smeli nikoli sramovati,

to je jezik, ki ga nikoli ne bi smeli pozabiti.

Vedno sem in bom govoril Slovensko, otroke bom učil Slovensko, ne glede na to iz kje bo moja žena in kje bom živel!

Dva anketiranca nista podrobneje opisala svojega mišljenja o jeziku (*»V vseh pogledih«*; *»je«*), eden pa je izrazil precej drugačno mnenje od večine:

Da in ne, ker sem prišel do spoznanja, da ni toliko pomembno, kje živiš, kakšen jezik govoriš... če si le v družbi ljudi, s katerimi se najbolje počutiš in lahko z njimi odprto govoriš. Ker pa le živimo tukaj, je tudi pomembno vzgajati materni jezik in vso kulturo, ki je z njim povezana.

Podobno mnenje ima tudi anketiranec, za katerega materinščina ni vrednota:

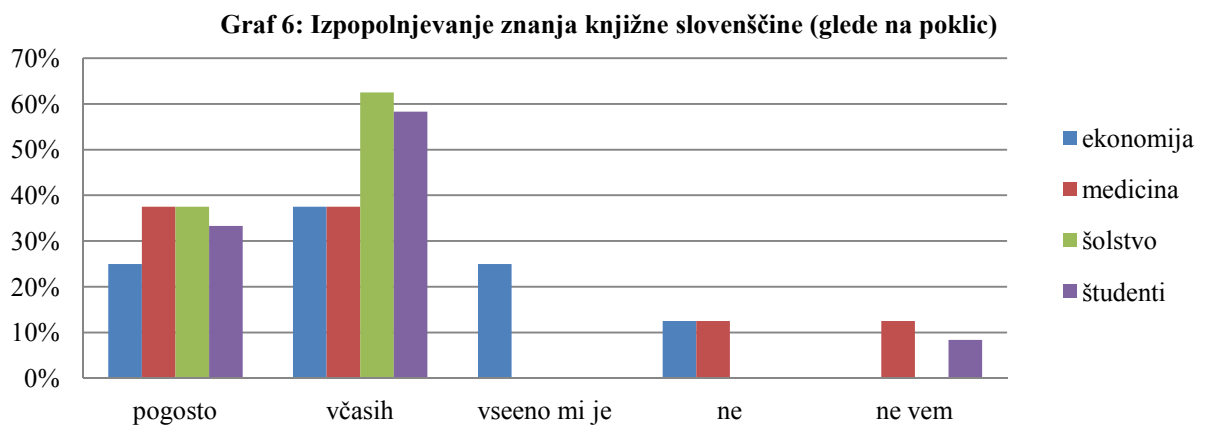
važno, da se lahko izražaš ... katerikoli jezik že to je

Pri tem vprašanju stalno prebivališče in spol nista bila pomembno merilo. Z leti pa se delež tistih, za katere je slovenščina vrednota, veča: tako so odgovorili vsi najstarejši anketiranci, najmlajši pa o tem večinoma (56 odstotkov) ne razmišljajo. Za vse delavce v medicini in za večino drugih poklicev je slovenščina vrednota, a je delež pritrdilnih odgovorov najmanjši v ekonomiji (62,50 odstotka), zato pa je pri njih največ nikalnih odgovorov (37,50 odstotka). Za kar 90 odstotkov gimnazijskih maturantov in visokošolsko izobraženih je slovenščina vrednota, pritrdilnih odgovorov je najmanj pri anketirancih s srednješolsko tehnično izobrazbo, a je tudi pri njih velika večina odgovorila pritrdilno (71,43 odstotka). O jeziku kot o vrednoti razmišljajo vsi humanisti, medicinska in tehniška stroka, a le 64,29 odstotka družboslovcev (vsi so univerzitetno izobraženi, med njimi sta dva ekonomista).

10.3.4.4 Izpopolnjevanje znanja slovenščine

Skoraj 30 odstotkov anketirancev pogosto izpopolnjuje znanje slovenščine (te motijo tudi napake v javnosti), včasih pa to počne 58,54 odstotka anketirancev. Štirje anketiranci svojega znanja materinščine ne izpopolnjujejo, trem pa je za znanje slovenščine vseeno. Vsi ti večinoma malo berejo in pišejo (pet jih bere in piše največ le 1–5 ur tedensko), torej knjižne slovenščine aktivno ne uporabljajo veliko, zato se tudi za izpopolnjevanje svojega znanja ne zanimajo. Najpogosteje se izpopolnjujejo najstarejši in najmlajši ter anketiranci med 31 in 40 letom starosti, najmanjkrat pa anketiranci v dvajsetih letih, pri katerih je tudi največ nikalnih odgovorov (enak

delež za odgovora vseeno mi je in ne: 8,75 odstotka). Ženske se večkrat izpopolnjujejo v materinščini, saj je nikalno odgovorila le ena predstavnica ženskega spola, med moškimi pa je bilo 20 odstotkov tistih, ki so izbrali odgovora vseeno mi je in ne. Za znanje slovenščine se najbolj zanimajo delavci v šolstvu, delavci v medicini in študenti (gl. Graf 6). Četrtni ekonomistov je za svoje vedenje o slovenščini vseeno, 12,50 odstotka (prav toliko jih je bilo tudi pri medicinskih poklicih) pa se sploh ne izobražuje. V knjižni slovenščini se izpopolnjuje kar 95,83 odstotka univerzitetno izobraženih, tretjina pogosto, sledijo gimnazijski maturanti in visokošolsko izobraženi, najmanj pa se zanimajo za slovenščino anketiranci z doseženo srednješolsko tehnično izobrazbo, saj se pogosto izpopolnjuje le 12,50 odstotka, četrtna pa včasih, kar 37,50 odstotka tem je vseeno.

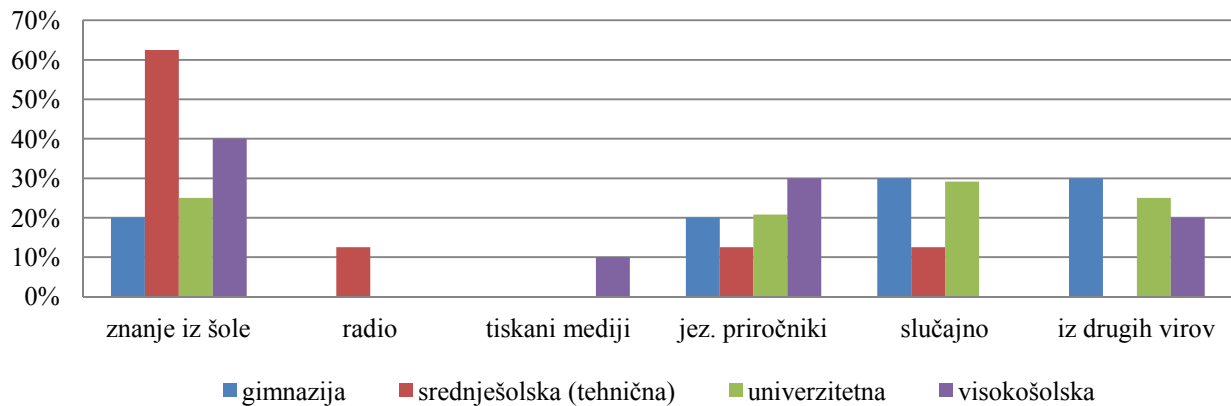

Vsi humanisti in tehniki izpopolnjujejo svoje znanje slovenščine (polovica oz. tretjina pogosto, polovica oz. dve tretjini včasih), pri družboslovcih prevladujejo tisti, ki se izpopolnjujejo včasih, eden pa tega nikoli ne počne, prav tako je en nikalen odgovor pri medicinski stroki, kjer se tretjina izpopolnjuje pogosto, enak delež pa včasih.

Večina (47,56 odstotka) anketirancev se zadovolji z znanjem iz šole, več kot pol manj (18,29 odstotka) jih uporablja jezikovne priročnike, 12 anketirancev svoje znanje slovenščine izpopolnjuje iz drugih virov, prav toliko pa slučajno. Dva spremljata jezikovne kotičke po radiu, eden jih spremlja v tiskanih medijih, eden pa se za vprašanja jezika ne zanima. Jezikovne priročnike uporablja več anketirancev, ki ne prebivajo v Novi Gorici, kot Novogoričani. Oboji pa se večinoma zadovoljijo z znanjem iz šole. Teh odgovorov pa je bilo z leti vedno manj. Samo šolsko znanje je dovolj za najmlajše anketirance (88 odstotkov; 21 dijakov, en študent), a samo za enega najstarejšega anketiranca. Anketiranci med 21 in 30 letom, pri katerih sicer še prevladuje znanje iz šole, uporabljajo jezikovne priročnike, se učijo iz drugih virov ali slučajno (petina za vsak odgovor). Večina anketirancev v tridesetih letih uporablja jezikovne priročnike, štirje se učijo slučajno, trije pa se zadovoljijo z znanjem iz šole, prav toliko se jih izpopolnjuje iz drugih virov. Jezikovne priročnike uporabljajo pretežno ženske (23,08 odstotka : deset odstotkov), glede na

poklic pa so ta odgovor največkrat izbrali delavci v medicini, ki se edini večinoma ne zanesejo samo na znanje iz šole. Šolsko znanje zadostuje predvsem srednješolsko tehnično izobraženim (gl. Graf 7), najmanj pa gimnazijskim maturantom, ki se najpogosteje učijo slučajno in iz drugih virov (vsak odgovor po 30 odstotkov), petina pa uporablja jezikovne priročnike. Univerzitetno izobraženi se učijo slovenščino večinoma slučajno (29,17 odstotka), četrtnina se izpopolnjuje iz drugih virov, prav toliko pa se jih tudi zadovolji z znanjem iz šole.

Graf 7: Način izpopolnjevanja znanja slovenskega knjižnega jezika (glede na izobrazbo)

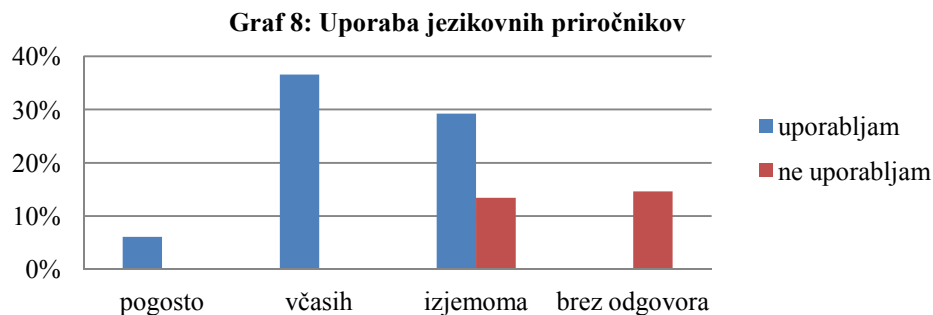
Anketiranci, ki so študirali (ali to še vedno počnejo) medicino, se zadovoljijo z znanjem iz šole, med tehniki je takšnih polovica, tretjina jih uporablja jezikovne priročnike. Te uporabljajo tudi kar tri četrtine humanistov, četrtnina pa se izpopolnjuje slučajno. Družboslovci se večinoma izpopolnjujejo slučajno (35,71 odstotka), 28,57 odstotka se uči iz drugih virov, dobra petina pa si pomaga z jezikovnimi priročniki.

Na vprašanje, kakšni so radijski jezikovni kotički, je odgovarjalo 54 anketirancev, od tega jih 25 ni znalo oceniti njihove privlačnosti. 17 jih meni, da so radijske jezikovne oddaje primerne, sedem jih ima za privlačne, dva sta označila odgovor malo privlačni, za tri anketirance pa sploh niso privlačni. Za anketiranca, ki sta odgovorila, da spremljata jezikovne kotičke po radiu, so ti primerni oz. sploh niso privlačni. Jezikovni kotički po radiu se zdijo Novogoričanom manj privlačni kot prebivalcem iz drugih krajev. Privlačni so za tretjino anketirancev med 21 in 30 letom (ta odgovor celo prevladuje, če ne štejemo tistega, ko anketiranci niso znali oceniti kotičkov; pri drugih prevladuje primerna ocena) in za anketirance nad 41 letom starosti. 13,64 odstotka anketirancev v dvajsetih letih radijske oddaje niso všeč. Sicer je delež tistih, ki jih niso mogli oceniti, najvišji pri anketirancih v tridesetih letih (dve tretjini), skoraj polovica je takih pri najmlajših in anketirancih med 21 in 30 letom, pri najstarejših pa je tako odgovoril samo en anketiranec. Med manj privlačnimi oz. neprivlačnimi ocenami je več moških kot žensk. Neprivlačni so za ekonomiste, pri drugih poklicih pa je prevladovala primerna ocena. Kar dvema

petinama gimnazijskih maturantov so jezikovni kotički po radiu všeč, tako je odgovorila tudi polovica tehnikov, tretjina humanistov in petina družboslovcev. Za drugo polovico tehnikov pa ti kotički sploh niso privlačni.

Od 55 anketirancev, kolikor jih je odgovorilo o privlačnosti jezikovnih rubrik v tisku, jih 28 anketirancev ni znalo oceniti. Dvanajstim se zdijo primerne, osmim privlačne, dvema pa celo zelo privlačne, eden jih tudi spremlja. Negativno mnenje je imelo pet anketirancev (trikrat malo privlačne, dvakrat sploh niso privlačne). Jezikovne rubrike v tisku so bolje ocenili Novogoričani (dvakrat zelo privlačne, enkrat manj privlačne, nikoli neprivlačne), drugi pa niso označili najboljše ocene, štirje so jih ocenili kot manj privlačne oz. neprivlačne. Negativne ocene so jezikovnim rubrikam v tisku namenili trije izmed najmlajših anketirancev ter po eden izmed najstarejših in anketirancev v dvajsetih letih. Najbolje so jih ocenili anketiranci med 21 in 30 letom, edino najboljšo oceno pa sta jim dodelila dva anketiranca v tridesetih letih, pri tej starostni skupini tiskanih jezikovnih rubrik ni ocenilo kar 70 odstotkov anketirancev. Med spoloma ne moremo določiti posebnosti. Zaradi majhnega števila dejanskih ocen ni mogoče primerjati anketirancev po poklicu, izobrazbi in študijski smeri.

Velika večina anketirancev uporablja jezikovne priročnike (71,59 odstotka), vendar le 6,10 odstotka oz. pet anketirancev pogosto, 36,59 odstotka včasih, drugi (29,27 odstotka) pa le izjemoma (Graf 8). Redko se na jezikovne priročnike zanesejo tisti, ki so označili, da jih ne uporabljajo.

Delež pozitivnih odgovorov je malce večji pri Novogoričanih (78,57 : 68,52 odstotka). Dobra polovica (52 odstotkov) najmlajših anketirancev jezikovnih priročnikov ne uporablja, med najstarejšimi pa je takih tretjina. Med spoloma ni bistvenih razlik. Jezikovne priročnike uporabljajo vsi delavci v šolstvu, velika večina študentov (83,33 odstotka) in delavcev v medicini (tri četrtine), nekoliko manjši delež pritrdilnih odgovorov je v ekonomiji (62,50 odstotka). Vsi gimnazijski maturanti so odgovorili pritrdilno, sledijo jim srednješolsko tehnično izobraženi (87,50 odstotka) in anketiranci z univerzitetno izobrazbo (75 odstotkov). Najmanj uporabljajo jezikovne priročnike visokošolsko izobraženi, a je tudi pri njih delež pritrdilnih odgovorov visok, 70 odstotkov. Z jezikovnimi priročniki si pomagajo vsi humanisti, 71,43 družboslovcev ter dve

tretjini medicinske in tehniške stroke. Dobra polovica Novogoričanov uporablja jezikovne priročnike izjemoma, pri drugih pa je delež odgovorov včasih in izjemoma enak (46,51 odstotka). 18,75 odstotka anketirancev med 31 in 40 letom in dva anketiranci v dvajsetih letih jezikovne priročnike uporabljajo pogosto. Včasih vanje pogleda 60 odstotkov najstarejših anketirancev, pri anketirancih med 21 in 30 letom je delež odgovorov včasih in pogosto enak (46,88 odstotka), pri drugih dveh starostnih skupinah prevladuje redka raba. Včasih iščejo odgovore na jezikovna vprašanja v priročnikih delavci v šolstvu (75 odstotkov) in študenti (45,45 odstotka), ekonomisti in delavci v medicini pa le izjemoma (57,14 odstotka oz. 85,71 odstotka). Samo petina visokošolsko izobraženih včasih uporabi jezikovni priročnik, drugi pa le redkokdaj. Polovica gimnazijskih maturantov uporablja jezikovne priročnike včasih, takih je kar 70 odstotkov srednješolsko tehnično izobraženih in 45 odstotkov anketirancev z univerzitetno izobrazbo. Prav toliko univerzitetno izobraženih si z jezikovnimi priročniki pomaga samo izjemoma. Anketiranci medicinske smeri jih uporabijo le izjemoma, tri četrtine humanistov in večina (53,85 odstotka) družboslovcev pa jezikovne težave rešuje z jezikovnimi priročniki včasih.

Na vprašanje o namenu uporabe jezikovnih priročnikov je odgovarjalo 69 anketirancev. Večina jih uporablja za reševanje jezikovnih težav pri pisanju (večinoma pisnega: 43,48 odstotka, samo pisnega: 24,64 odstotka), 21,74 odstotka anketirancev pa se zanima za vprašanja pisnega in ustnega izražanja, le en anketiranec potrebuje jezikovne priročnike samo pri izgovarjanju, 8,70 odstotka pa jih ima za njihovo uporabo druge razloge. Tisti, ki priročnike uporabljajo izjemoma ali včasih, jih največ uporabljajo večinoma za pisne težave, pogosti uporabniki pa potrebujejo odgovore na vprašanja pri pisanju in izgovarjanju.

Tabela 6: Uporaba jezikovnih priročnikov

	Vsota
<i>SP Pravila</i>	19
<i>SP Slovar</i>	7
<i>SSKJ</i>	52
<i>Slovar tujk</i>	29
<i>SS</i>	11
<i>Slovensko pravorečje</i>	3
korpusi	1
drugi priročniki	11
ne uporabljam jih	7
Skupaj	140

Jezikovne priročnike je navedlo 69 anketirancev, ki so lahko označili več odgovorov. Kar tri četrtine jih uporablja *SSKJ*, dobrih 40 odstotkov pa *Slovar tujk*; sklepam, da anketirance tudi v *SSKJ* zanima pomen besed. 37,68 odstotka anketirancev sega po *SP*, od tega jih veliko več (73,08 odstotka) išče odgovore v *Pravilih* kot v slovarskem delu. 11 anketirancev oz. skoraj 16 odstotkov jih bere *SS*, prav toliko jih uporablja druge priročnike. Trije uporabljajo *Slovensko pravorečje*, s čimer se potrjuje ugotovitev iz prejšnjega odstavka, da jezikovne priročnike večina uporablja za negotovosti pri pisanju, manj jih

zanima izreka. Samo en anketiranec uporablja korpuse, ki temeljijo na sodobni tehnologiji in očitno še niso tako uveljavljeni med uporabniki kot drugi priročniki.

10.4 Analiza ankete o odnosu gimnazijcev do slovenskega jezika

10.4.1 Vzorec

Anketa je bila izvedena 14. 2. 2011 v razredu na Gimnaziji Nova Gorica. Sodelovalo je 23 dijakov drugega letnika. Med njimi je bilo 17 deklet in šest fantov, sedem jih ima stalno prebivališče v Novi Gorici, šest občanov stanuje zunaj mesta, deset dijakov pa v drugih občinah. Vsi so se rodili, živeli in se šolali na Primorskem. 20 dijakov je bilo delavskega izvora, trije drugega. Rezultate odgovorov bom analizirala glede na stalno prebivališče in spol.

10.4.2 Metoda

Vprašanja so bila delno prilagojena gimnazijcem (gl. Prilogo 2). *Nadrejeni* pri vprašanju št. 26 so bili zamenjani z učitelji, odstranjena so bila vprašanja o starosti (ta je že znana – manj kot 20 let), poklicu, delovnem mestu, izobrazbi (osnovnošolska), regiji obiskovanja srednje šole (Primorska) in fakultete, o izbiri jezika pri pogovorih s sodelavci in vprašanja, ki sta se nanašala na svoje otroke (vprašanja št. 25 in 30). Ob vprašanju št. 18 so bili navedeni drugačni primeri v oklepaju: *npr. nastopi v šoli, predstave, recitacije*.

10.4.3 Analiza

10.4.3.1 Odnos gimnazijcev do različnih socialnih zvrsti slovenskega jezika

V nobenem sporazumevalnem položaju ne prevladuje knjižni jezik; ta je bil sicer največkrat izbran v javnih nastopih; pogostejši je bil odgovor pretežno knjižni jezik, ki ga dijaki uporabljajo v javnih nastopih in pogovorih z učitelji, manj pa z neznanci. Narečje ima prednost v zasebnih stikih (s prijatelji in starši), ko (pretežno) knjižnega jezika sploh ne uporabljajo. Različne jezikovne zvrsti oz. mešanje teh je najpogostejše pri stiku z neznanci, prijatelji in starši. Najbolj enotni so si bili gimnazijci pri odgovorih o jeziku v javnosti, saj se tu pojavijo le trije različni odgovori, a nikoli narečje.

Tabela 7: Uporaba socialnih zvrsti v različnih govornih položajih pri dijakih

	jezik v javnosti	prijatelji	starši	učitelji	neznanci	vsota
knjižni jezik	6	0	0	1	1	8
pretežno knjižni jezik	17	0	0	18	9	44
pretežno narečje	0	12	13	2	2	29
občasno narečje	0	2	2	1	1	6
mešano	0	10	9	3	5	27
različno glede na situacijo	2	3	1	1	9	16

Pogost odgovor je bil tudi mešano (27-krat), kar pomeni, da dijaki hkrati uporabljajo prvine iz različnih socialnih zvrsti slovenskega jezika. To potrjuje tudi dejstvo, da so dijaki mešano jezikovno zvrst (10 odgovorov) izbrali za najbolj naravno; sledi narečje (9 odgovorov), za njima je knjižni jezik (2 odgovora), dve dijakinji pa sta dodali sleng. Za dekleta je najbolj naravna socialna zvrst narečje, za fante pa prepletanje zvrsti.

10.4.3.2 Funkcionalnost slovenščine v različnih govornih položajih

Slovenščina po mnenju dijakov najbolj izpolnjuje sporazumevalne potrebe v uradnem stiku, malo manj na delovnem mestu in v publicistiki, najmanj pa pri umetniškem izražanju, kjer je največ dijakov odgovorilo nikalno, za večino pa slovenščina izpolnjuje potrebe v umetniškem izražanju samo delno.

Tabela 8: Funkcionalnost slovenščine v različnih govornih položajih po mnenju dijakov

	da		delno		ne		ne vem	
		%		%		%		%
v zasebnem stiku	11	47,83	7	30,43	2	8,7	3	13,04
na delovnem mestu	14	60,87	8	34,78	0	0,00	1	4,35
v uradnem stiku	17	73,91	4	17,39	1	4,35	1	4,35
v publicistiki	14	60,87	8	34,78	1	4,35	0	0,00
v znanstvenem izražanju	11	47,83	6	26,09	4	17,39	2	8,7
v umetniškem izražanju	5	21,74	9	39,13	5	21,74	3	13,04

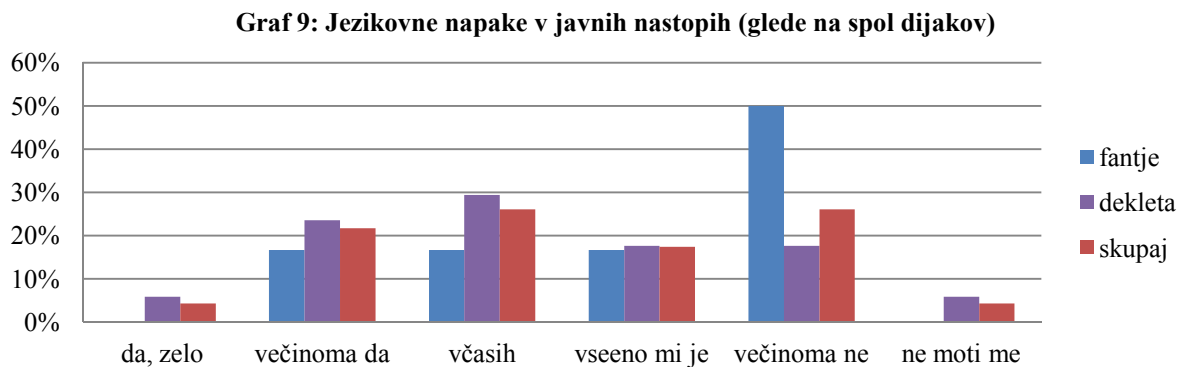
Slovenščina je po mnenju dijakov funkcionalna tudi v zasebnem stiku. Trije dijaki, ki ne prebivajo v MONG, na to vprašanje niso znali odgovoriti. Dekleta menijo, da slovenščina izpolnjuje vse sporazumevalne potrebe v zasebnem stiku, fantje pa o tem niso popolnoma prepričani, saj so največkrat odgovorili z delno. Glede funkcionalnosti slovenščine na delovnem mestu in v uradnem stiku pa so si dijaki enotni: večina namreč meni, da slovenščina izpolnjuje dane naloge. Manj dvomov je v uradnem stiku, mogoče tudi zato, ker ta govorni položaj dijaki nekoliko bolje poznajo od pogovorov na delovnem mestu, saj še niso v delovnem razmerju. Slovenščina je v uradnem stiku po mnenju dijakov popolnoma funkcionalna, o tem je dvomilo le nekaj dijakov, ki ne prihajajo iz MONG. Tudi v publicistiki prevladuje mnenje, da slovenščina izpolnjuje vse sporazumevalne potrebe. To je zanikal samo en dijak.

Bolj problematična je funkcionalnost slovenščine v znanstvenem in umetniškem izražanju, kjer je bilo najmanj pritrdilnih odgovorov. Največkrat so izpolnjevanje potreb v znanosti zanikali dijaki iz MONG, ki prebivajo zunaj mesta. Samo petina fantov in petina deklet menita, da

slovenščina izpolnjuje vse naloge v umetniškem izražanju, kar 60 odstotkov fantov pa se s tem ne strinja. Dekleta so največkrat obkrožila odgovor delno. Dijaki iz drugih občin so večinoma odgovorili nikalno, drugi pa menijo, da slovenščina izpolnjuje sporazumevalne potrebe v umetnosti samo delno. Veliko dijakov ni znalo določiti funkcionalnosti, en dijak pa sploh ni odgovoril na to vprašanje.

10.4.3.3 Vrednotenje slovenščine in lastnega obvladanja jezika

Skoraj polovica dijakov je odgovorila, da jih jezikovne napake v javnih nastopih (večinoma) ne motijo oz. jim je za to vseeno, 26,09 odstotka dijakov se za napake zmeni samo včasih, prav toliko pa jih je odgovorilo pritrdilno (da; večinoma da), med njimi je bil samo en fant. Fantje se večinoma s tem ne obremenjujejo, večino deklet pa jezikovne napake motijo samo včasih (gl. Graf 9).

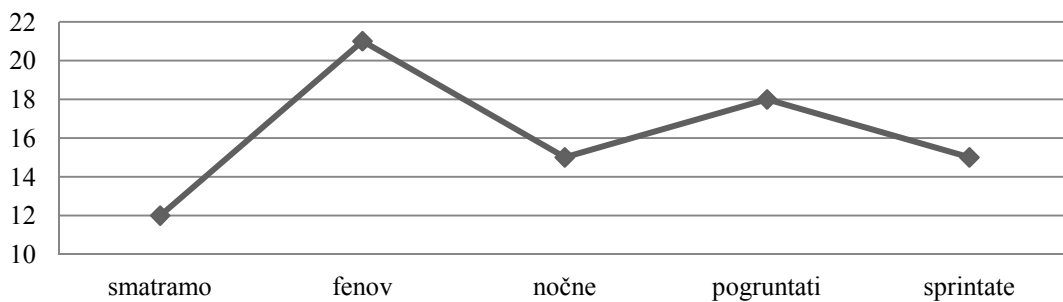

Občane, ki stanujejo zunaj mesta, včasih motijo jezikovne napake v javnih nastopih, dijakom zunaj novogoriške občine pa je za to večinoma vseeno.

Večina dijakov se trudi izpopolniti znanje slovenskega jezika včasih. Med tistimi, ki se pogosto trudijo izpopolniti znanje materinščine, je 57,14 odstotka Novogoričanov. Dijaki zunaj mesta in dijaki iz drugih občin pa se izpopolnjujejo samo včasih. Svoje znanje knjižne slovenščine so fantje ocenili kot dobro, enak delež deklet se je ovrednotil z dobro in zelo dobro (47,06 odstotka). Le ena dijakinja se je ocenila slabše od drugih, nihče pa ni izbral odlične ocene. Zelo dobro so se ocenili Novogoričani, med dobrimi ocenami pa je največ dijakov iz drugih občin.

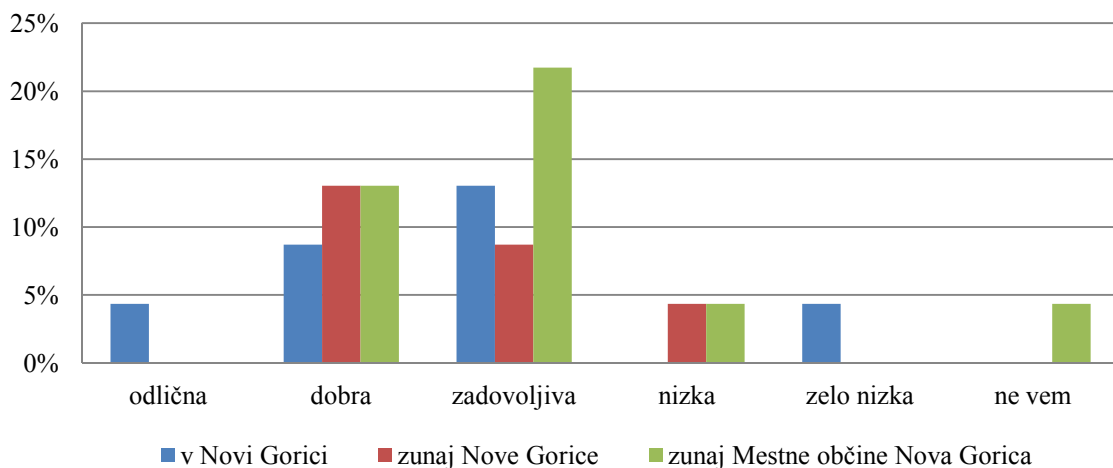
Pri zadnjem vprašanju so gimnazijci morali iz besedila prepisati neprimerne izraze v knjižnem jeziku. Pravilnih je devet odgovorov (39,13 odstotka). Največ dijakov je spregledalo hrvatizem (*smatramo*), kar je prikazano na Grafu 10. Pričakovano so vsi, ki so reševali nalogo, prepoznali slengizem (*fenov*). Naloge niso rešili trije dijaki.

Graf 10: Prepoznavanje neprimernih izrazov v knjižnem jeziku (dijaki)

Večina in hkrati vsi fantje menijo, da je raven slovenščine v Sloveniji na splošno zadovoljiva, 29,41 odstotka dekletom se zdi dobra, 17,65 odstotka dekletom pa nizka. Med dijakinjami, ki menijo, da je raven slovenščine na splošno dobra, je večina Novogoričank, zadovoljivo raven pa so najpogosteje izbrali dijaki iz drugih občin. Na to vprašanje smo dobili samo tri različne odgovore, pri vprašanju o ravni slovenščine v Novi Gorici pa kar šest (nihče ni obkrožil odgovora nezadovoljiva). Tudi tu se je večina dijakov odločila za zadovoljivo raven, predvsem fantje, medtem ko so dekleta menila, da je raven slovenščine v Novi Gorici dobra. Če primerjamo odgovore glede na stalno prebivališče dijakov, opazimo, da je polovica dijakov, ki živijo zunaj mesta, a v MONG, dobro ocenila raven slovenščine v Novi Gorici (mogoče so mestni govor primerjali z narečjem v vaškem okolju), drugi pa večinoma menijo, da je zadovoljiva (gl. Graf 11).

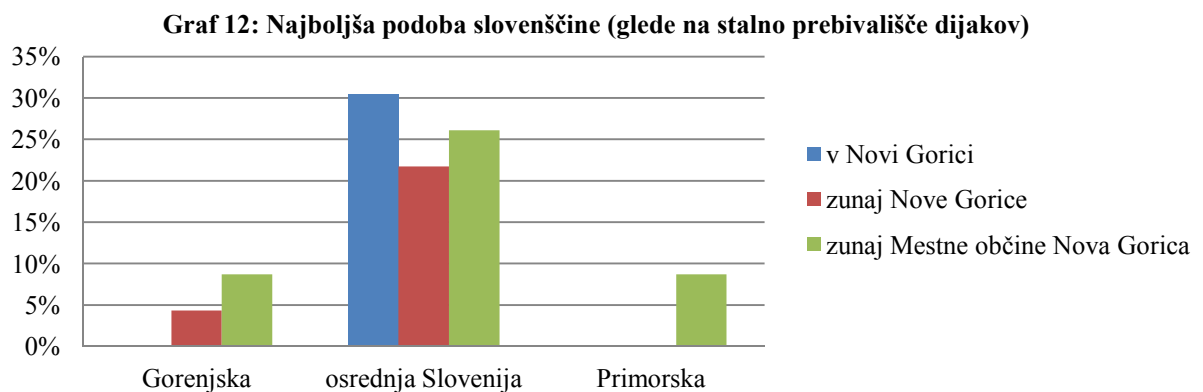
Graf 11: Raven slovenščine v Novi Gorici (glede na stalno prebivališče dijakov)

S trditvijo, da je slovenščina težek jezik, se vsi strinjajo, a ne vsi popolnoma. Popolnoma se strinja večina dijakov iz novogoriške občine s stalnim prebivališčem zunaj mesta, dijaki drugih občin pa se strinjajo le delno. Manj enotnosti je bilo pri vprašanju, ali je slovenščina lep jezik, saj je nekaj dijakov temu nasprotovalo. Bistvenih razlik med spoloma ni bilo. Novogoričanom se slovenščina zdi lep jezik, dijaki zunaj mesta pa se pretežno strinjajo le delno. Delno se nista strinjala dijaka iz drugih občin.

Povezave med izražanjem in mišljenjem se delno zavedajo večinoma dekleta (največ jih je iz drugih občin), fantje pa na to niso znali odgovoriti, če pa so, se niso strinjali s trditvijo, da je površnost pri izražanju posledica avtorjevega mišljenja, da knjižno izražanje ni pomembno. Skoraj 30 odstotkov deklet in polovica fantov meni, da bi tujec v Novi Gorici pridobil dobro podobo slovenščine, večina pa se s tem strinja le delno. Med pritrdilnimi odgovori je največ Novogoričanov, dijaki iz drugih občin se večinoma ne strinjajo popolnoma ali pa sploh ne.

Med regijami z najboljšo podobo slovenščine so dijaki izbrali samo tri: Primorsko (8,70 odstotka vseh dijakov), Gorenjsko (13,04 odstotka) in osrednjo Slovenijo (78,26 odstotka). Gorenjsko so večkrat obkrožili fantje. Vsi Novogoričani so se odločili za osrednjo Slovenijo, za Primorsko dijaki iz drugih občin, pri Gorenjski pa je delež teh malce večji od dijakov iz MONG. Predvidevam, da je na odločitev o regiji vplivalo znanje iz zgodovine knjižne slovenščine.

Več kot 60 odstotkov dijakov (večinoma fantov) ne razmišlja o slovenščini kot vrednoti, a nihče ni trdil, da slovenščina zanj ni vrednota. Delež tistih, za katere je materni jezik vrednota, in tistih, ki še niso razmišljali o tem, je glede na stalno prebivališče popolnoma enak. Devet dijakov je svoj odgovor tudi utemeljilo: slovenščina je njihov prvi jezik (jezik staršev, prednikov), ima narodnoreprezentativno vlogo in bi ga morali »ohranjati«, ker je edinstven. En dijak je zapisal, da nima »posebnih preferenc do tega jezika, je le dodatna možnost izražanja« in jezik, s katerim se sporazumeva brez težav.

Odgovori dijakov, za katere je materni jezik vrednota³¹:

Materni jezik je vrednota, saj se ga učimo od samega rojstva ob poslušanju staršev, ljudi. To je prvi jezik s katerim se seznaniš in je drugače, kot če se ga naknadno naučiš.

Je jezik naših predhodnikov in bi ga morali ohranjati. Je edinstven jezik, po svetu ga nikjer drugje ne uporabljajo. Predstavlja našo majhno državo in lahko začne počasi izginjati, zaradi vsevečje uporabe angleščine

Jezik mi je všeč, ponosna sem na to, da je prav ta jezik moja materinščina, zdi se mi nekaj posebnega, saj se od ostalih po mojem mnenju zelo razlikuje, zato ga je treba čuvati, ohranjati.

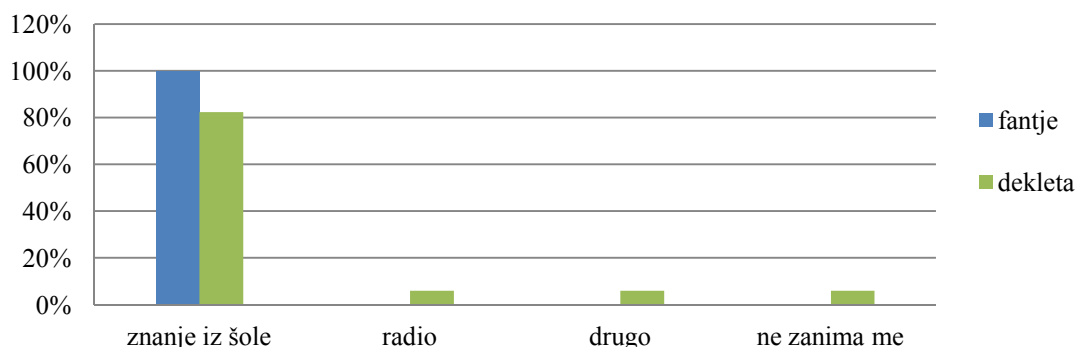
Ljudje se razlikujemo na mnogo različnih načinov. Jezik je zelo pomembna vrednota naroda, zato je tudi zelo pomembna vrednota zame.

Slovenščina je jezik Slovencev in zato sem na ta jezik ponosna.

10.4.3.4 Izpopolnjevanje znanja slovenščine

Dijakom zadošča znanje iz šole, drugi odgovori so bili označeni le po enkrat (gl. Graf 13). Gotovo je na to vplivalo tudi dejstvo, da je slovenščina eden izmed glavnih predmetov na maturi, zato se ji morajo dijaki veliko posvečati že med poukom.

Graf 13: Izpopolnjevanje znanja knjižne slovenščine (glede na spol dijakov)

Dijakinji, ki spremlja jezikovne kotičke po radiu, se ti zdijo privlačni. Večina seveda ne more oceniti radijskih jezikovnih kotičkov, drugi pa so pretežno odgovorili, da se jim zdijo primerni, eni dijakinji se zdijo malo privlačni, prav tako ena dijakinja pa trdi, da niso privlačni. Predvidevam, da je to vzrok, da jih ne spremljajo. En dijak in šest dijakinj na to vprašanje niso odgovorili. Dijaki iz MONG (Novogoričani in drugi) menijo, da so jezikovni kotički po radiu primerni.

Nihče ni odgovoril, da spremlja jezikovne rubrike v tisku, a so jih nekateri kljub temu ocenjevali. Mogoče jih poznajo, vendar jih ne spremljajo. Število odgovorov na vprašanje, kakšne se dijakom zdijo jezikovne rubrike v časopisu, je bilo enako kot pri vprašanju o privlačnosti radijskih jezikovnih kotičkov (16). Trije dijaki menijo, da so rubrike v tisku privlačne, dve

³¹ Vsi citati so takšni, kot so jih zapisali anketiranci, nelektorirani.

dijakinji sta jih označili kot primerne, tri pa menijo, da so malo privlačne oz. sploh niso privlačne. Najbolje so jih ocenili Novogoričani, pozitivna sta bila še dva odgovora dijakinj iz goriške občine.

Jezikovne priročnike uporablja 47,83 odstotka dijakov, med njimi je kar 81,82 deklet. Stalno prebivališče se pri tem vprašanju ni izkazalo kot statistično pomembno merilo. Dijaki, ki uporabljajo jezikovne priročnike, to počnejo samo izjemoma ali včasih, pogosto pa nihče. Malce več dijakov rešitve pri jezikovnih težavah išče v priročnikih izjemoma. Dekleta, ki so pri prejšnjem vprašanju odgovorila, da ne uporabljajo jezikovnih priročnikov, a so odgovorila na vprašanje o pogostosti njihove uporabe, so obkrožila odgovor izjemoma. Dijaki iz Nove Gorice pretežno iščejo odgovore na vprašanja v jezikovnih priročnikih samo izjemoma; med dijaki, ki jih uporabljajo včasih, jih največ prebiva v drugih občinah.

Na vprašanje o namenu uporabe jezikovnih priročnikov je odgovorilo 15 dijakov. Potrebujemo jih večinoma za vprašanja pisnega izražanja; ta odgovor so izbrali vsi fantje in vsi dijaki iz Nove Gorice. Poleg tega so dekleta odgovorila še, da v jezikovnih priročnikih iščejo odgovore samo na vprašanja pisnega izražanja oz. pisnega in ustnega, ena dijakinja pa ga uporablja iz drugih razlogov.

Tabela 9: Uporaba jezikovnih priročnikov pri dijakih

	dijaki	
<i>SP Pravila</i>	1	4,55 %
<i>SSKJ</i>	12	54,55 %
<i>Slovar tujk</i>	4	18,18 %
drugi priročniki	2	9,09 %
ne uporabljam jih	3	13,64 %

Glede na to, da sta med najpogostejšimi uporabljenimi priročniki *SSKJ* in *Slovar tujk*, predvidevam, da dijaki jezikovne priročnike uporabljajo za razlago neznanih besed, vprašanja ustnega izražanja pa jih večinoma ne zanimajo, kar dokazuje tudi to, da nihče ne uporablja *Slovenskega pravorečja*. Dva fanta

iščeta odgovore v drugih priročnikih, eno dekle pa v *SP*, in sicer v *Pravilih*. Na vprašanje je odgovorilo 16 deklet in dva fanta, lahko pa so obkrožili več odgovorov.

11 Razprava o analizi ankete

Pri raziskavi odnosa anketirancev do slovenskega jezika sem rezultate primerjala glede na njihovo starost, stalno prebivališče, spol, poklic, izobrazbo in študijsko smer; med temi so se kot najpomembnejša merila izkazala starost, poklic in študijska smer (z njima je povezana tudi izobrazba), manj opazne so bile razlike med Novogoričani in anketiranci iz drugih krajev, najmanj odločujoče je bilo merilo po spolu. Analizo slovenske ankete sem primerjala z rezultati ankete, ki je bila izvedena v Prešovu na Slovaškem.

11.1 Prestižnost slovenskega in slovaškega knjižnega jezika

Anketiranci se odločajo za določeno socialno zvrst slovenskega jezika glede na govorni položaj; torej prepoznajo sporazumevalne okoliščine, kar pomeni, da imajo jezičkovno zavest. Prav o sporazumevalnih okoliščinah je en anketiranec pisal pri zadnji nalogi, ki je ni rešil, saj je poudaril, da je izbira jezičkovnih sredstev *»odvisn/a/ od situacije v kateri se nahajam/o/«*.

Pri odgovorih najstarejših prevladuje (pretežno) knjižni jezik, mlajši so pogosteje izbrali neknjižne zvrsti. Drugače se je izkazalo na Slovaškem: prestižnost knjižnega jezika se je potrdila pri mladih, kar je bilo pojasnjeno tako, da na odnos do jezika vpliva šola. Vpliv šole je očiten tudi pri novogoriških dijakih, saj so ti največkrat obkrožili (pretežno) knjižni jezik, manj pa (občasno) narečje (40 odstotkov : 26,92 odstotka); vsi anketiranci skupaj pa so se skoraj enako pogosto odločali med knjižno in narečno zvrstjo (34,88 : 31,89 odstotka), zato prestižnosti knjižnega jezika na Primorskem ne moremo potrditi. V primerjavi s slovaško anketo je razvidno, da ima slovaški knjižni jezik večjo vlogo v življenju Prešovčanov kot slovenski knjižni jezik na severnem Primorskem, saj je bil v anketi, izvedeni na Slovaškem, kar petkrat najpogostejši odgovor knjižni jezik, dvakrat pretežno knjižni jezik, le enkrat narečje (v pogovoru s starši), v naši anketi pa ni bil nikoli največkrat izbran knjižni jezik, štirikrat je prevladoval pretežno knjižni jezik, prav tolikokrat tudi narečje (gl. Tabelo 2 in Tabelo 4). Trditev potrjuje tudi to, da je bilo za najbolj naravno jezičkovno zvrst v MONG izbrano narečje, v Prešovu pa knjižni jezik, kar je razvidno iz Tabele 10. Rezultatov seveda ne morem posploševati na celotno Slovenijo, vendar so primerljivi s slovaško anketo zaradi oddaljenosti kraja, kjer je bila anketa izvedena, od glavnega mesta in zato, ker anketi nista bili izvedeni v narečnem okolju, iz katerega izhaja knjižni jezik.

Tabela 10: Najbolj naravna zvrst jezika v MONG in Prešovu

	MONG	Prešov
knjižni jezik	8,54 %	64,84 %
mešano	36,59 %	20,88 %
narečje	51,22 %	13,19 %
tuji jezik	0,00 %	1,10 %
sleng	2,44 %	0,00 %
splošno pogovorni jezik	1,22 %	0,00 %

Tisti, ki so kot naravno zvrst izbrali knjižni jezik, so tudi sicer označevali knjižno zvrst in jih motijo jezikovne napake v javnih nastopih in pri svojih otrocih, katerim napake popravljajo, vendar se dodatno v znanju slovenščine ne izpopolnjujejo in jezikovnih priročnikov ne uporabljajo pogosto. Samo eden izmed anketirancev, ki so za naravno zvrst jezika izbrali knjižni jezik, prebiva v mestu, s čimer se hipoteza, da bodo neknjižne zvrsti izbrali anketiranci iz vasi, ni potrdila. Kljub temu je ne moremo povsem ovreči, saj so razlike glede na kraj stalnega prebivališča opazne pri vprašanju, ali anketirance motijo jezikovne napake v javnosti in pri svojih otrocih – na to so bolj pozorni Novogoričani, ki svoje otroke pogosto učijo pravil knjižnega jezika in so tudi svoje znanje slovenščine bolje ocenili kot drugi anketiranci. V sodobnosti so razlike med mestom in vasjo gotovo manjše, kot so bile v preteklosti, in sicer (tudi) zaradi večje mobilnosti prebivalstva, vendar anketa potrjuje, da je v mestu še vedno nekoliko več jezikovne zavesti.

11.2 Funkcionalnost slovenščine in slovaščine v različnih govornih položajih

Na splošno lahko rečemo, da slovenščina in slovaščina izpolnjujeta sporazumevalne potrebe uporabnikov. Po mnenju anketirancev je slovenščina popolnoma funkcionalna v uradnem stiku in publicistiki, najmanj pa v znanstvenem in umetniškem izražanju, pri katerih pa so večino nikalnih odgovorov navedli moški. Tako se je izkazalo tudi pri slovaščini, le da je o funkcionalnosti slovaščine v umetniškem izražanju prepričanih kar trideset odstotkov anketirancev več kot pri slovenščini. Mladi do 30 let so večkrat izrazili negativno mnenje o funkcionalnosti slovenščine, medtem ko najstarejši anketiranci vanjo bolj verjamejo, saj nikalnih odgovorov sploh niso označili. Z leti je torej dvomov o materinščini vse manj.

Med poklici in študijskimi smermi so za znanstveno in umetniško izražanje največkrat pritrdilno odgovorili delavci v šolstvu in zdravstvu, ki so tudi na splošno pretežno pritrdilno odgovarjali (enako je bilo tudi v slovaški anketi), najmanj pa ekonomisti in tehniki. Novogoričani so najmanj dvomili o funkcionalnosti slovenščine v znanosti in tudi sicer. Anketiranci, s katerimi sem se pogovarjala, so svoje odgovore pojasnili tako, da je treba v umetnosti in znanosti posegati po tujejezičnih virih. Raba tujih jezikov, predvsem angleščine (in na Goriškem tudi italijanščine),

v znanosti je značilna za vse majhne jezike, ne le za slovenščino; objave v tujih jezikih so celo bolj ovrednotene; nekatere fakultete se zavzemajo za poučevanje v tujem jeziku, kar pa je nazadovanje slovenskega jezika. Brez uporabe slovenščine v znanosti se ta ne bi mogla razvijati za vsa področja.

V funkcionalnost slovenščine v umetnosti verjamemo vsi humanisti, prav ti pa najbolj dvomijo o izpolnjevanju sporazumevalnih potreb v zasebnem stiku in na delovnem mestu, kjer je bilo največ pozitivnih odgovorov družboslovcev in medicinske smeri, ki so tudi najbolj prepričani o funkcionalnosti slovenščine v uradnem stiku.

11.3 Vrednotenje materinščine in kritičnost do lastnega obvladanja knjižnega jezika

O dobrem znanju knjižnega jezika so prepričani občani MONG in Prešovčani, vendar so bili slovenski starejši anketiranci manj kritični do lastnega obvladanja jezika kot mlajši (do trideset let), pri Slovaki pa je bilo to ravno obratno. Svoje znanje najvišje vrednotijo zdravstveni delavci in delavci v šolstvu (na Slovaškem učitelji in študenti), sledijo študenti, najslabše pa ekonomisti. Glede na izobrazbo so se pričakovano najboljše ocenili univerzitetno izobraženi medicinske in humanistične smeri ter gimnazijski maturanti, najslabše pa anketiranci s srednješolsko tehnično izobrazbo. Štirje so se ocenili z najboljšo oceno in trije izmed njih so pri zadnji nalogi navedli vseh pet neknjižnih izrazov, vendar le eden ni dodal še enega napačnega, eden pa ni opazil hrvatizma. Izmed 22 anketirancev z zelo dobro oceno jih je deset odgovorilo pravilno (sedem brez dodatnih nepravilnih izrazov), šest pa jih je en izraz spregledalo.

Presenetljivo so anketiranci malce bolje ocenili raven v Novi Gorici kot v celotni Sloveniji. Raven slovenščine na splošno je po mnenju večine meščanov nizka, anketiranci iz drugih krajev pa so jezikovno stanje na splošno večinoma ocenili malce bolje, zadovoljivo. Dobro so jo ocenili delavci v šolstvu, ekonomisti, srednješolsko (tehnično) in univerzitetno izobraženi ter družboslovci. Nizko raven jezika v Sloveniji so označili tisti, ki niso študirali na Primorskem. Anketiranci, ki se niso šolali zunaj Primorske, niso nikoli ravni slovenskega jezika na splošno ocenili bolje kot v Novi Gorici, večinoma so jih enako ocenjevali (štirikrat je bila bolje ocenjena slovenščina v Novi Gorici); tisti, ki so študirali v drugih regijah, pa so splošno raven boljše ocenili trikrat, a jih sedem meni, da je bila slovenščina boljša v Novi Gorici. Med tistimi, ki menijo, da je najboljša podoba slovenščine na Primorskem (35,8 odstotka), je večina občanov s stalnim prebivališčem zunaj mesta. Tako so odgovarjali tudi anketiranci, stari od 21 do 40 let, dobra polovica moških, več kot 70 odstotkov delavcev v zdravstvu in približno toliko visokošolsko

izobraženih. S tem lahko potrdimo lokalpatriotizem na Goriškem, a ne na vzhodnem Slovaškem, kjer so anketiranci bolj ocenili raven slovaščine na splošno kot v samem mestu Prešov.

Tabela 11: Primerjava ravni knjižnega jezika v MONG in Prešovu

	MONG		Prešov	
	na splošno v Sloveniji	v Novi Gorici	na splošno na Slovaškem	v Prešovu
odlična	0,00 %	1,23 %	1,85 %	1,11 %
dobra	24,69 %	29,63 %	27,80 %	12,20 %
zadovoljiva	41,98 %	41,98 %	18,90 %	17,10 %
nizka	24,69 %	12,35 %	34,50 %	42,30 %
zelo nizka	4,94 %	6,17 %	5,20 %	21,90 %
nezadovoljiva	0,00 %	1,23 %	2,23 %	0,00 %
ne vem	3,70 %	7,41 %	9,29 %	5,20 %

Sicer pa sta bili kot najboljši podobi knjižnega jezika največkrat izbrani tisti pokrajini, ki sta tudi podlaga knjižnega jezika: Primorci so večinoma označili osrednjo regijo (tj. Ljubljana z okolico), Prešovčani pa srednji del Slovaške, toda s pomembno razliko: tako je odgovorilo skoraj 90 odstotkov slovaških anketirancev, a le polovica slovenskih. Slovenski anketiranci so pogosto izbrali Primorsko, s čimer se je še enkrat dokazalo, da je lokalpatriotizem večji v zahodni Sloveniji kot na vzhodnem Slovaškem.

Jezikovne napake v javnosti so večino (v MONG 30,49 odstotka, v Prešovu pa polovico anketirancev) motile, česar nisem predvidevala, vendar če upoštevamo, da je za skoraj 70 odstotkov anketirancev v MONG slovenščina vrednota, rezultati niso tako presenetljivi. O tem, kaj o jezikovnih napakah v javnosti menijo Novogoričani, smo že razpravljali v povezavi s prestižnostjo knjižnega jezika. Tako kot v Prešovu so tudi v MONG na napake v javnih nastopih občutljivejše ženske, ki popravljajo jezikovne nepravilnosti pri svojih otrocih pogosteje kot moški, se slovenskega knjižnega jezika več učijo in svoje znanje tudi bolje ocenjujejo. Iste povezave so tudi pri poklicih in študijskih smereh: znanje knjižne slovenščine se najbolj trudijo izpopolniti delavci v zdravstvu in šolstvu, kar se je potrdilo tudi pri anketi v Prešovu, (za njimi so študenti, a študijske smeri niso navedli), oboje tudi motijo napake v javnosti in pri svojih otrocih in so svoje znanje tudi najboljše ovrednotili. Jezikovno pravilnost v javnosti zahtevajo tudi humanisti (in študenti), ki so se (poleg medicinske smeri) najboljše ocenili in svoje znanje pogosto izpopolnjujejo. Ta predvidevanja so se uresničila. Družboslovcev in ekonomistov, ki se slovenščine tudi najmanj dodatno učijo in menijo, da je ne obvladajo najboljše, jezikovne napake ne motijo; s tem dokazujejo, da slovenskega knjižnega jezika ne vrednotijo visoko. Sicer pa so Slovaki pokazali zelo visoko vrednotenje jezika v primerjavi s Slovenci, saj napake v javnosti ne motijo le 6,68 odstotka Prešovčanov (v MONG 21,95 odstotka), pri svojih otrocih pa 4,08

odstotka (v MONG 30,56 odstotka). Znanje knjižnega jezika so anketiranci ovrednotili približno enako v obeh anketah. Izobrazba je pokazala, da napake v javnosti in pri svojih otrocih motijo visokošolsko izobražene, gimnazijski maturanti opažajo napake v javnih nastopih, univerzitetno izobražene pa jezikovna nepravilnost moti le včasih, s čimer se moja predvidevanja niso potrdila. Kar polovica dijakov se z jezikovnimi napakami v javnosti ne obremenjuje, med njimi prevladujejo fantje.

Tabela 12: Jezikovne napake – primerjava med slovenskimi in slovaškimi rezultati

	v javnosti		pri svojih otrocih	
	MONG	Prešov	MONG	Prešov
zelo me motijo	30,49 %	50,90 %	5,56 %	41,20 %
večinoma da	24,39 %	30,10 %	13,89 %	23,70 %
včasih	23,17 %	12,20 %	27,78 %	8,55 %
vseeno mi je	7,32 %	1,11 %	0,00 %	0,00 %
večinoma ne	10,98 %	2,60 %	11,11 %	0,74 %
ne motijo me	3,66 %	2,60 %	19,44 %	1,48 %
ne morem oceniti	0,00 %	0,37 %	22,22 %	1,85 %

Jezikovne nepravilnosti lahko nastanejo zaradi neznanja ali površnosti, še posebej, če avtor meni, da knjižno izražanje ni pomembno. S trditvijo, da jezikovne napake nastanejo zaradi površnosti in zanemarjanja knjižne pravilnosti, se večinoma strinjajo slovaški anketiranci, nekoliko manj pritrdilnih odgovorov so označili Primorci. Povezanost med mišljenjem in izražanjem potrjujejo zdravstveni delavci, večina študentov, humanisti, visokošolsko in srednješolsko gimnazijsko izobraženi; družboslovci in ekonomisti pa menijo, da te povezave ni. Med Slovaki se z obravnavano trditvijo strinjajo učitelji, fakultetno izobraženi humanisti, nasprotno menijo fakultetno izobraženi tehniki in zdravniki. Tisti, ki so pokazali najboljši odnos do jezika (učitelji, študenti, humanisti ...), se tudi bolj zavedajo, da je razmišljanje o jeziku pomembno pri pravilnem izražanju.

O težavnosti in lepoti maternega jezika so bolj prepričani slovaški anketiranci. Za približno 70 odstotkov slovaških in slovenskih anketirancev je materinščina vrednota; tako so odgovorili vsi najstarejši anketiranci v anketi v MONG, a le polovica najmlajših, najmanj pritrdilnih odgovorov je bilo pri ekonomistih, univerzitetno izobraženih družboslovcih in anketirancih s srednješolsko tehnično izobrazbo, največ pa pri zdravstvenih delavcih, humanistih in gimnazijskih maturantih. Svoje odgovore so vzhodni Slovaki in Primorci pojasnjevali s podobnimi utemeljitvami, vendar so samo občani novogoriške občine omenjali ogroženost jezika, Prešovčani pa ne; sklepamo lahko, da se zaradi dvakrat večjega števila Slovakov ne čutijo tako ogrožene, kot se čutijo Slovenci (o ogroženosti so pisali tudi dijaki). Še večji razlog pa bi lahko bilo dejstvo, da je bila anketa

izvedena v občini, ki leži ob meji z Italijo. Italija je namreč v zgodovini primorske kraje večkrat ogrožala in se jih tudi polastila: 1866 je Italiji pripadla Beneška Slovenija, po Rapalski pogodbi leta 1920 pa celotno primorsko ozemlje in del Notranjske, ki se je Jugoslaviji priključilo po drugi svetovni vojni (brez Trsta in Gorice z okolico). En anketiranec je opozoril na povečano priseljevanje tujcev, ki se jim Slovenci jezikovno prilagajamo in v svoj jezik sprejemamo tujke. Zaradi nižjega standarda Slovenije v primerjavi z italijanskim se je v sodobnosti na Primorsko priselilo veliko Italijanov in v primorskih krajih, predvsem na Krasu, se je razširila italijanščina, proti čemur so Primorci večkrat protestirali.

11.4 Izpopolnjevanje znanja knjižnega jezika

Na jezikovno nepravilnost različno reagirajo mlajši in starejši anketiranci: starejši, kot so anketiranci, bolj jih motijo jezikovne napake v javnosti in tudi pri njihovih otrocih. Sorazmerno z leti pa ne narašča izpopolnjevanje slovenskega knjižnega jezika; anketa je namreč pokazala, da se najmanj izpopolnjujejo anketiranci med 21 in 30 letom starosti, sledijo anketiranci do 20 leta, najpogosteje svoje znanje izpopolnjujejo anketiranci med 31 in 40 letom, nekoliko manj pa najstarejši. Med anketiranci v starosti od 21 do 30 let, ki se dodatno ne izobražujejo, ni bilo študentov, večina pa ima končano srednješolsko (polovica tehnično) izobrazbo. Anketiranci te starosti so največkrat svoje znanje najslabše ocenili. Ta kritičnost je morda posledica zavedanja, da svojega znanja knjižne slovenščine ne izboljšujejo. Sklepamo lahko, da se anketiranci kmalu po končani srednješolski izobrazbi (večina študentov nima predmeta slovenščine) za znanje slovenskega knjižnega jezika manj zanimajo kot tisti, ki so šolanje že pred leti končali. To dokazuje tudi dejstvo, da se skoraj 96 odstotkov univerzitetno izobraženih v materinščini izpopolnjuje (a pogosto le tretjina), enako so odgovorili tudi vsi trije anketiranci s končano prvo stopnjo bolonjskega študija. Na Slovaškem pa se anketiranci z leti vedno manj zanašajo na znanje iz šole, zato segajo po jezikovnih priročnikih. Kljub tem razlikam se je pri obeh anketah izkazalo, da se dijaki poleg srednješolskega izobraževanja zelo malo dodatno izpopolnjujejo, s čimer se je spet potrdilo, da je šola ključna za znanje jezika in odnos mladih do njega. Pri iskanju neprimernih izrazov v knjižnem jeziku so bili dijaki manj uspešni od odgovorov pri skupni analizi, odgovore so tudi drugače podajali; noben dijak ni komentiral svojih odločitev ali navedel ustrežnejših izrazov. Nalogo so torej reševali tako, kot to navadno počnejo pri pouku.

Anketiranci v MONG menijo, da so jezikovne rubrike v medijih primerne, najboljše so jih ocenili anketiranci v dvajsetih letih in najstarejši. Starejšim anketirancem iz Prešova pa se zdijo jezikovne rubrike manj privlačne kot mladim; najbrž na to vpliva šola, saj je način podajanja jezikovnih rešitev mladim bližji, starejši se z jezikom ukvarjajo neobvezno, zato jih je treba drugače privabiti k jezikovnim oddajam oz. rubrikam (Slančová 1990a).

Jezikovne priročnike pogosto uporablja samo dobrih šest odstotkov občanov primorske občine, glede na dozdanjšje primerjave s slovaškimi rezultati bi pričakovali, da bo pogostih uporabnikov jezikovnih priročnikov več, a tokrat ni tako, saj je teh le 2,6 odstotka, vendar več spremljajo jezikovne oddaje in rubrike v tisku. Manj kot polovica dijakov uporablja jezikovne priročnike (večinoma dekleta), a nihče pogosto. Ta predvidevanja so se uresničila. Pričakovano so med uporabniki delavci v šolstvu in študenti, kar je povezano s poklicno oz. študijsko obveznostjo. Največkrat v jezikovnih priročnikih iščejo odgovore na vprašanja pisnega izražanja. Med najpogostejšimi uporabljenimi priročniki izstopa *SSKJ*, sledi *Slovar tujk*, zato sklepamo, da gre pri tem večinoma za pomen besed, ki ga razlaga tudi *SSKJ*. Očitno pa poleg tega slovarja manj uporabljajo pravopisni slovar, saj je *Pravila* označilo več anketirancev kot slovarski del pravopisa. Pravopisna pravila so na Slovaškem celo najbolj uporabljan priporočnik. S tem se je dokončno potrdila večja prestižnost knjižnega jezika na vzhodnem Slovaškem kot severnem Primorskem, saj se anketiranci iz Prešova bolj trudijo izpopolniti znanje knjižnega jezika in ga tudi več uporabljajo.

12 Sklep

Jezik tvorijo in razvijajo njegovi uporabniki, ki se spreminjajo tudi sami. Družbeni in politični vpliv na razvoj jezika se je v preteklosti kazal predvsem pri uporabi oz. neuporabi jezika v javnih govornih položajih, v 20. stoletju pa se je jezikoslovje več posvečalo razvoju znotraj jezika, čeprav zunajjezikovni dejavniki niso bili nikoli izključeni. Slovenščina in slovaščina sta živeli v podobnih okoliščinah (nekaj časa celo v isti državni tvorbi), oba jezika sta v začetku devetdesetih let 20. stoletja postala državna jezika samostojne države in sta od leta 2004 dva izmed uradnih jezikov Evropske unije. S tem je odgovornost za njun razvoj (skoraj) popolnoma odvisna od njunih uporabnikov, vendar se delo predpisovalcev norme ni končalo, ampak je njihova naloga še težja, saj se z vsestransko uporabo (knjižnega) jezika ta hitreje razvija, pojavljajo se nova poimenovanja in nova področja delovanja, zato bodo pravopisna in pravorečna vprašanja vedno aktualna, izdajanje normativnih priročnikov pa bi moralo postati pogostejše, da bo lahko sledilo razvoju jezika.

Od ustanovitve samostojne države je uporaba slovenskega jezika v javnosti samoumevna, kljub temu pa razmišljanje o jeziku ni izginilo, kar sta pokazali tudi anketni raziskavi o odnosu do jezika v Prešovu in novogoriški mestni občini, kjer so anketiranci večinoma izrazili pozitiven odnos do (knjižnega) jezika, kar lahko potrdim tudi z odzivi anketirancev, saj so nekateri anketiranci pozitivno ovrednotili moje delo. Na Slovaškem se podobne raziskave pogosto izvajajo, v Sloveniji pa to (še) ni tako razširjeno. Anketna vprašanja so bila prevedena iz slovaščine v slovenščino, pri

sklepu pa sem izsledke raziskave primerjala, zato sem pri prevajanju vprašanj te le minimalno prilagodila slovenskim razmeram.

Primerjava med slovenskimi in slovaškimi rezultati je pokazala, da je prestižnost knjižnega jezika večja v Prešovu kot v MONG, saj ga pogosteje uporabljajo, se v knjižnem jeziku več izpopolnjujejo in so bolj občutljivi za napake v javnosti in pri svojih otrocih. Kljub temu ne moremo reči, da jezikovne zavesti na Primorskem ni; slovenski anketiranci so resda slabše ocenili funkcionalnost jezika in pri sporazumevanju manjkrat uporabljajo knjižni jezik, vendar so bile ključne razlike med narečjem in knjižnim jezikom v govornih položajih. Pogostejša izbira narečja je gotovo povezana z lokalpatriotizmom, ki je na Primorskem občutno večji kot na vzhodnem Slovaškem. To je gotovo tudi eden izmed vzrokov, da jim je jezikovno pravilno izražanje manj pomembno. Delno se je pokazalo nasprotje med mestom in vasjo: Novogoričani se povezuje med mišljenjem in izražanjem bolj zavedajo, so bolj kritični do ravni slovenščine in jezikovnih nepravilnosti v javnosti ter pogosteje izpopolnjujejo svoje znanje, vendar so anketiranci iz drugih krajev kot najbolj naravno zvrst slovenskega jezika večkrat izbrali knjiži jezik in pogosteje uporabljajo jezikovne priročnike. Najboljši odnos do jezika se je izrazil pri delavcih v zdravstvu in šolstvu ter humanistih, slabši pa pri ekonomistih.

Anketiranci so bili naključno izbrani, kar pomeni, da ni bil obravnavan reprezentativen vzorec. Upam, da bo anketo uporabila večja skupina ljudi, ki bodo imeli več možnosti za poglobljeno raziskavo z reprezentativnim vzorcem in na širšem območju v Sloveniji.

13 Viri in literatura

- Bajec, Anton, 1955: Na pot. *Jezik in slovstvo*, let. 1, št. 1. 1–2.
- Bajt, Drago, 2002: Zadnji pravopis – poslednji pravopis?. *Nova revija (Priloga Forum)*, let. 21, št. 239/240. 2–10.
- Bartek, Henrich, 1931: Pravidlá slovenského pravopisu. *Slovenské pohľady*, let. 47, št. 9. 579–586.
- Borko, Božidar, 1943: Opazke k nazoru o jeziku. *Jutro*. XXIV/43. 3.
- Borko, Božidar, 1945: Skrb za naš jezik. *Jutro*. XXV/9. 3.
- Bosák, Ján, 1990: Skúmanie jazyka ako sociálno-komunikačného systému. V: *Dynamické tendencie v jazykovej komunikácii*. Ur. Horecký. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV. 75–84.
- Bosák, Ján, 1995: Sociolingvistická stratégia výskumu slovenčiny. V: *Sociolingvistické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny*. Ur. Ondrejovič in Šimková. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo SAV (Sociolinguistica Slovaca 1). 17–42.
- Bosák, Ján, 1997: Prestratifikovaná slovenčina alebo hľadanie hraníc spisovnosti. V: *Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy*. Ur. Ondrejovič. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo SAV (Sociolinguistica Slovaca 3). 45–53.
- Bourdieu, Pierre, 2002: *Praktični čut*. Prevedla Jelka Krnev Štrajn. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Breznik, Anton, 1967: *Življenje besed*. Maribor.
- Coseriu, Eugen, 1988b: *Einführung in die allgemeine Sprachwissenschaft*. Tübingen: Francke.
- Čop, Matija, 1983: *Pisma in spisi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Dobrovoljc, Helena, 2004: *Pravopisje na Slovenskem*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Dobrovoljc, Helena, 2010: Okoljski, ne okoljski. *Delo*, let. 52, št. 26 (2. 2. 2010). Ljubljana: Delo. 15. (Dostopno na: <http://www.scribd.com/doc/26244976/Delo-Okoljski-Ali-Okolijski>.)
- Dolník, Juraj, 1997: Kritika jazykovej kritiky. V: *Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy*. Ur. Ondrejovič. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo SAV (Sociolinguistica Slovaca 3). 28–34.
- Dolník, Juraj, 2007: *Súčasná spisovná slovenčina a jej problémy*. Bratislava: Stimul.
- Dolník, Juraj, 2009: *Všeobecná jazykoveda: Opis a vysvetľovanie jazyka*. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo SAV.
- Dolník, Juraj, 2010: *Teória spisovného jazyka so zreteľom na spisovnú slovenčinu*. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo SAV.

- Domej, Teodor, 1979: Slovenska jezikovna misel na Koroškem v 18. stoletju. V: *Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Ur. Paternu. Ljubljana: Filozofska fakulteta (Mednarodni znanstveni simpozij Obdobja 1). 195–208.
- Findra, Ján, 2004: *Štylistika slovenčiny*. Martin: Osveta.
- Galunič, Mario, 1995: *Struktura povedi (problem zloženosti) govorenega knjižnega jezika*. Diplomaska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Gjurin, Velemir, 1974: Interesne govorice – sleng, žargon, argo. *Slavistična revija*, let. 22, št. 1. 65–81.
- Gradišnik, Janez, 1975: O normi v knjižnem jeziku. *Jezik in slovstvo*, let. 20, št. 5. 122–130.
- Havránek, Bohuslav, 1932: Ukoly spisovného jazyka a jeho kultura. V: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Ur. Havránek in Weingart. Praga: Melantrich. 32–84.
- Havranek, Bohuslav, 1963: K funkčnímu rozvrstvení spisovného jazyka. V: *Studie o spisovném jazyce*. Praga: Československá akademie věd. 11–68.
- Havránek, Bohuslav, 1969: Teorija knjižnega jezika. *Jezik in slovstvo*, let. 14, št. 7. 196–204.
- Horecký, Ján, 1967: O kodifikácii. V: *Kultúra spisovnej slovenčiny*. Ur. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo SAV. 165.
- Horecký, Ján, 1979: Východiská k teórii spisovného jazyka. V: *Z teórie spisovného jazyka*. Ur. Ružička. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo SAV. 13–22.
- Horecký, Ján, Bosák, Ján in Buzássyová, Klára, 1988: *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo SAV.
- Jakobson, Roman, 1989: *Lingvistični in drugi spisi*. Prevedli Bajt, Jerman, Skušek in Škerlj Jerman. Ljubljana: ŠKUC, Filozofska fakulteta.
- Jánošík, Anton, 1932: Slovenčina na srednej školy. *Slovenská reč*, let. 1, št. 10. 218.
- Jedlička, Alois, 1965: Teorija Praške šole o knjižnem jeziku. Prevedel Urbančič. *Jezik in slovstvo*, let. 9, št. 6/7. 186–192.
- Jevnikar, Martin, 1990: Slovenski pravopis I. Pravila. *Mladika*, let. 34, št. 7. 106.
- Kačala, Ján in Krajčovič, Rudolf, 2006: *Prehľad dejín spisovnej slovenčiny*. Martin: Matica slovenská.
- Kačala, Ján, 2010: *Spisovna slovenčina v 20. storočí*. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo SAV.
- Kalin Golob, Monika, 1996: Jezikovnokulturne smeri na Slovenskem: romantiki in realisti oz. puristi in protipuristi? V: *Jezik in čas*. Ur. Vidovič Muha. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 77–90.
- Kocjan Barle, Marta, 2002: Slovenski pravopis 2001 med znanostjo in (ne)uporabnostjo. *Nova revija (Priloga Forum)*, let. 21, št. 239/240. 11–25.

- Kočiš, František, 1984: Štruktúrna stratifikácia jazyka ako základ teórie spisovného jazyka. *Slovenská reč*, let. 49, št. 1. 37–48.
- Kos, Janko, 1996: *Duhovna zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Krajčovič, Rudolf in Žigo, Pavol, 2002: *Dejiny spisovnej slovenčiny*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- Kráľ, Ábel, 1988: Kultúra jazyka, jazyková kultúra a kultúra reči. *Slovenská reč*, let. 53, št. 1. 3–12.
- Krátky slovník slovenského jazyka, 2003. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo SAV.
- Kraus, Jiří, 1980: Jazykovedci NDR o norme v jazyce. *Naše reč*, št. 1. 43–49.
- Mannova, Elena, 2005: *Slovaška zgodovina*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Mathesius, Vilém, 1932: O požadavku stability ve spisovném jazyce. V: *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Ur. Havránek in Weingart. Praga: Melantrich. 14–31.
- Mistrik, Jozef, 1984: *Štylistika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Načrt pravil za novi slovenski pravopis*, 1981. Ljubljana: SAZU in DZS.
- Nakrst, Janja, 2010: Okoljski, ne okolijski. *Delo*, let. 52, št. 31 (9. 2. 2010). Ljubljana: Delo. 14.
- Nebeská, Iva, 1996: *Jazyk, norma, spisovnost*. Praha: Univerzita Karlova.
- Nežmah, Bernard, 2001: Slovenski pravopis: Novi red novega pravopisa. *Mladina*, št. 46 (19. 11. 2001). 71. (Dostopno na: <http://www.mladina.si/tehdnik/200146/clanek/knjige-01.>)
- Ondrejovič, Slavomír, 1995: Sociolingvističké aspekty jazykovedného výskumu na Slovensku. V: *Sociolingvističké aspekty výskumu súčasnej slovenčiny*. Ur. Ondrejovič in Šimková. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo SAV. (Sociolinguistica Slovaca 1). 9–13.
- Ondrejovič, Slavomír, 1997: Sociolingvističský vs. „normativističský“ pohľad na jazyk. V: *Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy*. Ur. Ondrejovič. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo SAV. 54–60.
- Ondrejovič, Slavomír, 2008: *Jazyk, veda o jazyku, societa: sociolingvističké etudy*. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo SAV.
- Ondruš, Šimon in Sabol, Ján, 1984: *Úvod do štúdia jazykov*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 55–56.
- Pauliny, Eugen, 1947: Namiesto uvodu slovo o slovenskom purizme. *Slovo a tvar*, št. 1. 1–3.
- Pauliny, Eugen, 1979: Niekoľko poznámok o spisovnom jazyku v súčasnosti. V: *Z teórie spisovného jazyka*. Ur. Ružička. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo SAV. 43–51.

Pauliny, Eugen, 2000: *Norma spisovnej slovenčiny a zásady jej kodifikovania*. Spisy SJS. 2/2000. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV.

Pogorelec, Breda, 1965: Vprašanja govornenega jezika. V: *Jezikovni pogovori*. Ur. Vurnik. Ljubljana: Cankarjeva založba. 132–156.

Pogorelec, Breda, 2003: Slovenski knjižni jezik – norma in življenje. V: *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje*. Ur. Vidovič Muha. Ljubljana: Filozofska fakulteta (Mednarodni znanstveni simpozij *Obdobja – Metode in zvrsti* 20). 203–208.

Ripka, Ivor, 1980: Miesto dialektov v súboje útvarov národného jazyka. *Jazykovedné štúdie* 15. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo SAV. 227–231.

Skubic, Andrej E., 2003a: *Jezikovna zvrstnosť in sociolekti: Odziv na rešitve v Slovenskem pravopisu 2001*. *Slavistična revija*, let. 51, št. 2. 293–245.

Skubic, Andrej E., 2003b: Standardni jezik in sociolekti v slovenski zgodovini in danes. V: *Sodobni jezikovni položaj na Poljskem in v Sloveniji*. Ur. Gajda in Vidovič Muha. Opole/Ljubljana: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej/Filozofska fakulteta.

Skubic, Andrej E., 2005: *Obrazi jezika*. Ljubljana: Študentska založba.

Slančová, Dana in Sokolová, Miloslava, 1994: Variety hovorenej podoby slovenčiny. V: *Studia Academica Slovaca* 23. Ur. Mlacek. Bratislava: Stimul. 225–240.

Slančová, Dana in Sokolová, Miloslava, 1995: Výskum podoby hovorenej komunikácie na východnom Slovensku. V: *Sociolingvistické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny*. Ur. Ondrejovič in Šimková. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo SAV (Sociolinguistica Slovaca 1). 132–143.

Slančová, Dana in Sokolová, Miloslava, 1997: Výsledky a perspektívy sociolingvistických výskumov prešovských vysokoškolákov. V: *Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy*. Ur. Ondrejovič. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo SAV (Sociolinguistica Slovaca 3). 213–224.

Slančová, Dana, 1990a: Anketový prieskum postojov k jazyku. *Slovenská reč*, let. 55, št. 1. 3–19.

Slančová, Dana, 1990b: K niektorým výsledkom prieskumu postojov obyvateľov Prešova k jazyku. V: *Dynamické tendencie v jazykovej komunikácii*. Ur. Bosák. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV. 175–181.

Slovar slovenskega knjižnega jezika, 2005. Ljubljana: SAZU in DZS.

Slovenski pravopis: I. Pravila, 1990. Ljubljana: SAZU in DZS.

Slovenski pravopis: Slovar, 2001. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Slovník slovenského jazyka, 1959–1968. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.

Stabej, Marko, 2001: Jezik živi tudi v besedilih popevk. *Mladina*, št. 48 (03. 12. 2001). 32–35. (Dostopno na: <http://www.mladina.si/tednik/200148/clanek/stabej/>.)

Stabej, Marko, 2007: Bo en jezik dovolj? Večjezičnost v enojezičnosti. V: *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje*. Ur. Vidovič Muha. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. (Mednarodni znanstveni simpozij Obdobja – Metode in zvrsti 20). 43–50.

Stabej, Marko, 2008a: Kako pa govoriš!? Spis o normi in normalnem. V: *Spisi o govoru*. Ur. Vitez. Ljubljana; Filozofska fakulteta. 87–100.

Stabej, Marko, 2008b: Človek človeku jezik. V: *44. seminar slovenskega jezika, literature in kulture: Slovenski jezik, literatura, kultura in mediji*. Ur. Pezdirc Bartol. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko. 9–14.

Svetec, Luka, 1850: Nove oblike. *Slovenija*, let. 3, št. 2. 8.

Šeruga Prek, Cvetka, 2002: Izgovorni in naglasni problemi Slovenskega pravopisa 2001. *Nova revija. (Priloga Forum)*, let. 21, št. 239/240. 26–30.

Techtmeier, Bärbel idr., 1987: Tézy o jazykovéj kultúre. *Slovenská reč*, let. 52, št. 1. 3–15.

Tivadar, Hotimir in Jurgec, Peter, 2003: Podoba govorenega slovenskega knjižnega jezika v Slovenskem pravopisu 2001. *Slavistična revija*, let. 51, št. 2. 203–220.

Tivadar, Hotimir, 2004: Podoba in funkcija govorenega knjižnega jezika glede na neknjižne zvrsti. V: *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: Členitev jezikovne resničnosti*. Ur. Kržišnik. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete (Mednarodni znanstveni simpozij Obdobja – Metode in zvrsti 22). 437–452.

Tivadar, Hotimir, 2006: Slovenski medijski govor v 21. stoletju in pravorečje – RTV Slovenija vs. komercialne RTV-postaje/Slovene media speech in 21st century – RTV Slovenija vs. commercial RTV Stations. V: *Kapitoly s fonetiky a fonologie slovanských jazyků*. Praga: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. 209–226.

Tivadar, Hotimir, 2007: Vprašljivost nekaterih "večnih resnic" v govorenem knjižnem jeziku – na primeru samoglasnikov. *Acta Universitatis Carolinae. Philologica. Phonetica Pragensia*. Praga: Univerzita Karlova. 59–74.

Tivadar, Hotimir, 2008: Pravorečje, knjižni jezik in mediji. V: *44. seminar slovenskega jezika, literature in kulture: Slovenski jezik, literatura, kultura in mediji*. Ur. Pezdirc Bartol. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko. 24–35.

Tivadar, Hotimir, 2010a: Normativni vidik slovenščine v 3. tisočletju – knjižna slovenščina med realnostjo in idealnostjo. *Slavistična revija*, let. 58, št. 1. 105–116.

Tivadar, Hotimir, 2010b: Glasovna utemeljenost opisa slovenskega govorjenega (knjižnega) jezika. V: *Izzivi sodobnega jezikoslovja*. Ur. Gorjanc in Žele. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (Zbirka Razprave Filozofske fakultete). 53–62.

Toporišič, Jože, 1967. Zvrsti slovenskega jezika. V: *Jezikovni pogovori II*. Ur. Vurnik. Ljubljana: Cankarjeva založba. 107–114.

Toporišič, Jože, 1972: *Slovenski knjižni jezik 3*. Maribor: Obzorja.

Toporišič, Jože, 1991: Družbena pogojenost norme in predpisa. *Družbenost slovenskega jezika*. Ljubljana: DZS. 411–418.

Toporišič, Jože, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Toporišič, Jože, 2002a: *Odzivi na novi pravopis po elektronski pošti*. (Dostopno na: <http://www.zrc-sazu.si/pravopis>.)

Toporišič, Jože, 2002b: *Radijci o Slovenskem pravopisu 2001*. (Dostopno na: <http://www.zrc-sazu.si/pravopis>.)

Toporišič, Jože, 2003: Z združenimi močmi nad novi Slovenski pravopis. *Slavistična revija*, let. 51, št. 2. 159–175.

Toporišič, Jože, 2004a: Še z okrepljenimi močmi nad Slovenski pravopis. *Slavistična revija*, let. 52, št. 2. 209–227.

Toporišič, Jože, 2004b: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.

Toporišič, Jože, 2008: *Stilnost in zvrstnost*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Trubar, Primož, 1971: Ta evangeli svetiga Matevža. V: *Reformacijsko slovstvo: Izbrano delo*. Ur. Pogačnik. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Uhlár, Vlado, 1950: O konverzačnom štýle slovenského spisovného jazyka. *Slovo a tvar*, let. 4, 1949. 9–16.

Vidovič Muha, Ada, 1972: Oris dveh osnovnih pojavnih oblik sistema knjižnega jezika. *Jezik in slovstvo*, let. 17, št. 6. 178–186.

Vidovič Muha, Ada, 1995: Dva tipološka zgleda normativne vrednosti slovenske besedotvorne morfematike. V: *Język słowiański 1945–1995*. Ur. Gajda. Opole: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej. 153–167.

Vidovič Muha, Ada, 1996: Razvojne prvine normativnosti slovenskega jezika. *Jezik in čas*. Ur. Vidovič Muha. Ljubljana: Filozofske fakultete. 15–38.

Vidovič Muha, Ada, 2003: Kaj je novega v slovenskem jeziku? – Ob izidu Slovenskega pravopisa. *Slavistična revija*, let. 51, št. 2. 117–122.

Vodušek, Božo, 1933: Za preureditev nazora o jeziku. *Krog*. 66–76.

Wachtarczyková, Jana, 2000. *Dynamické procesy v súčasnej slovenčine (v počítačovo sprostredkovanej komunikácii)*. Doktorska dizertacija. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV.

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomska naloga v celoti moje avtorsko delo. Uporabljeni viri in literatura so pravilno citirani.

Ljubljana, november 2011

Katja Cingerle

Priloge

Priloga 1: Anketa o odnosu občanov Mestne občine Nova Gorica do jezika

Priloga 2: Anketa o odnosu novogoriških dijakov do jezika

Priloga 3: Anketa o odnosu Prešovčanov do jezika (v slovaščini; samo na zgoščenki)

Priloga 4: Rezultati ankete vseh novogoriških anketirancev (samo na zgoščenki)

Priloga 5: Rezultati ankete dijakov (samo na zgoščenki)

Anketa — Odnos občanov Mestne občine Nova Gorica do jezika

Prosim, pazljivo preberite vprašanja in nanje odgovarjajte iskreno. Na vprašanja, označena z zvezdico, morate obvezno odgovoriti. Hvala!

* Zahtevano

	št. odgovorov	odstotki
1. Stalno prebivališče: *		
v Novi Gorici	28	34,15
zunaj Nove Gorice, a v Mestni občini Nova Gorica	44	53,66
zunaj Mestne občine Nova Gorica	10	12,20
2. Starost: *		
manj kot 20 let	25	30,49
21—30 let	35	42,68
31—40 let	16	19,51
41—50 let	1	1,22
51—60 let	5	6,10
nad 60 let	0	0
3. Spol: *		
moški	30	36,59
ženski	52	63,41
4. Narodnost: *		
slovenska	81	98,78
druga	1	1,22
5. Poklic: *		
dijak	24	29,27
študent	13	15,85
zdravstveni delavec	8	9,76
delavec v računalništvu	3	3,66
delavec v šolstvu	6	7,32
ekonomist	9	10,98
strojnik	2	2,44
živilski tehnik	1	1,22
prevajalec	2	2,44
pravnik	1	1,22
kipar	1	1,22
gimnazijski maturant	2	2,44
električar	1	1,22
gradbenik	1	1,22
slovenist	1	1,22
neuvrščeni	6	7,32
6. Delovno mesto (brez navedbe delodajalca):		
delovodja	3	3,66
drugo	48	58,54

7. Socialni izvor: *

delavski	67	81,71
kmečki	5	6,10
drugo	10	12,20

8. Regija rojstva: *

Primorska	76	92,68
Gorenjska	1	1,22
Dolenjska	0	0
Panonska	0	0
Rovtarska	0	0
Koroška	1	1,22
Štajerska	0	0
osrednja Slovenija (Ljubljana z okolico)	3	3,66
zunaj Slovenije	1	1,22

9. Regija, kjer ste preživeli otroštvo (do 5. leta): *

Primorska	79	96,34
Gorenjska	1	1,22
Dolenjska	0	0
Panonska	0	0
Rovtarska	0	0
Koroška	1	1,22
Štajerska	0	0
osrednja Slovenija (Ljubljana z okolico)	1	1,22
zunaj Slovenije	0	0

10. Najvišja pridobljena stopnja izobrazbe: *

osnovnošolska	24	29,27
poklicna	1	1,22
srednješolska (gimnazija)	10	12,20
srednješolska (tehnična)	8	9,76
visokošolska	10	12,20
univerzitetna (stari program)	24	29,27
univerzitetna (bolonjski program - 1. stopnja)	3	3,66
znanstveni magisterij	2	2,44
doktorat	0	0

10.1 Če je vaša pridobljena izobrazba fakultetna ali višja, izberite smer:

medicina	6	7,32
tehnika	6	7,32
humanistika	4	4,88
naravoslovje	2	2,44
družboslovje	14	17,07
razredni pouk	1	1,22
šport	1	1,22
umetnost	1	1,22

11.1 Regija obiskovanja osnovne šole: *

Primorska	79	96,34
Gorenjska	0	0
Dolenjska	0	0
Panonska	0	0
Rovtarska	0	0
Koroška	1	1,22
Štajerska	0	0
osrednja Slovenija (Ljubljana z okolico)	2	2,44
zunaj Slovenije	0	0

11.2 Regija obiskovanja srednje šole:

Primorska	78	95,12
Gorenjska	0	0
Dolenjska	0	0
Panonska	0	0
Rovtarska	0	0
Koroška	1	1,22
Štajerska	0	0
osrednja Slovenija (Ljubljana z okolico)	2	2,44
zunaj Slovenije	0	0

11.3 Regija obiskovanja fakultete:

Primorska	10	12,20
Gorenjska	0	0
Dolenjska	0	0
Panonska	0	0
Rovtarska	0	0
Koroška	0	0
Štajerska	2	2,44
osrednja Slovenija (Ljubljana z okolico)	42	51,22
zunaj Slovenije	0	0

12. Ali znate kakšen tuji jezik? *

da	82	100
ne	0	0

12.1 Če ste na prejšnje vprašanje odgovorili z da, navedite katere jezike znate.**13. Približno koliko ur na teden poslušate radio? ***

več kot 20 ur	10	12,20
11—20 ur	7	8,54
6—10 ur	16	19,51
1—5 ur	43	52,44
ne poslušam radia	6	7,32

14. Približno koliko ur na teden gledate televizijo? *

več kot 20 ur	7	8,54
11—20 ur	13	15,85
6—10 ur	22	26,83
1—5 ur	27	32,93
ne gledam televizije	13	15,85

15. Približno koliko ur na teden berete (časopis, revije, knjige, dokumente)? *

več kot 20 ur	10	12,20
11—20 ur	9	10,98
6—10 ur	18	21,95
1—5 ur	38	46,34
ne berem redno	7	8,54

16. Približno koliko ur na teden pišete? *

več kot 20 ur	10	12,20
11—20 ur	10	12,20
6—10 ur	17	20,73
1—5 ur	30	36,59
ne pišem redno	14	17,07

17. Ali je delež vaših pisnih besedil, namenjenih javnim nastopom (npr. referati, članki, poročila, literarna dela, uradni spisi in dokumenti), večji od deleža zasebnih pisnih besedil (npr. pisma, elektronska pošta, beležke, dnevnik)? *

da	30	36,59
ne	41	50
približno enak	11	13,41

18. Ali v svojem poklicu ali v okviru osebnih interesov javno nastopate? (npr. stik s strankami, svetovanja, sestanki, predavanja, nastopi v šoli)? *

da	32	39,02
včasih	39	47,56
ne	11	13,41

19. Če v svojem poklicu ali v okviru svojih osebnih interesov javno nastopate, približno koliko ur na teden se ukvarjate s tem?

več kot 20 ur	6	7,32
11—20 ur	5	6,10
5—10 ur	9	10,98
1—5 ur	17	20,73
ne nastopam redno	41	50

20. V svojih javnih nastopih uporabljate: (Možnih je več odgovorov.)

knjižni jezik (tj. jezik, v katerem so napisane knjige, v njem govorijo po radiu in televiziji)	16	19,51
pretežno knjižni jezik	51	62,20
pretežno narečje	1	1,22
občasno narečje	5	6,10
mešano	5	6,10
različno glede na situacijo	25	30,49

21. V zasebnih pogovorih s sodelavci uporabljate: (Možnih je več odgovorov.)

knjižni jezik	2	2,44
pretežno knjižni jezik	14	17,07
pretežno narečje	26	31,71
občasno narečje	9	10,98
mešano	17	20,73
različno glede na situacijo	14	17,07

22. V službenih pogovorih s sodelavci uporabljate: (Možnih je več odgovorov.)

knjižni jezik	3	3,66
pretežno knjižni jezik	21	25,61
pretežno narečje	13	15,85
občasno narečje	11	13,41
mešano	13	15,85
različno glede na situacijo	11	13,41

23. V pogovorih s prijatelji uporabljate: * (Možnih je več odgovorov.)

knjižni jezik	0	0
pretežno knjižni jezik	4	4,88
pretežno narečje	52	63,41
občasno narečje	6	7,32
mešano	26	31,71
različno glede na situacijo	11	13,41

24. V pogovorih s starši uporabljate: (Možnih je več odgovorov.)

knjižni jezik	0	0
pretežno knjižni jezik	4	4,88
pretežno narečje	58	70,73
občasno narečje	5	6,10
mešano	19	23,17
različno glede na situacijo	4	4,88

25. V pogovorih s svojimi otroki uporabljate: (Možnih je več odgovorov.)

knjižni jezik	1	1,22
pretežno knjižni jezik	6	7,32
pretežno narečje	10	12,20
občasno narečje	1	1,22
mešano	9	10,98
različno glede na situacijo	8	9,76

26. V pogovorih z nadrejenimi uporabljate: (Možnih je več odgovorov.)

knjižni jezik	10	12,20
pretežno knjižni jezik	51	62,20
pretežno narečje	8	9,76
občasno narečje	3	3,66
mešano	11	13,41
različno glede na situacijo	13	15,58

27. V pogovorih z neznanimi ljudmi uporabljate: * (Možnih je več odgovorov.)

knjižni jezik	6	7,32
pretežno knjižni jezik	44	53,66
pretežno narečje	6	7,32
občasno narečje	5	6,10
mešano	14	17,07
različno glede na situacijo	22	26,83

28. Katera socialna zvrst je za vas najbolj naravna? *

knjižni jezik	7	8,54
narečje	42	51,22
mešano	30	36,59
sleng	2	2,44
splošno pogovorni jezik	1	1,22

29. Vas moti, ko avtor javnega besedila (npr. govornik, napovedovalec, reporter, moderator) dela po vašem mnenju jezikovne napake? *

da, zelo	25	30,49
večinoma da	20	24,39
včasih	19	23,17
vseeno mi je	6	7,32
večinoma ne	9	10,98
ne moti me	3	3,66
ne vem, ne morem oceniti	0	0

30. Vas moti, ko jezikovne napake delajo vaši otroci? *

da, zelo	2	2,44
večinoma da	5	6,10
včasih	10	12,20
vseeno mi je	0	0
večinoma ne	4	4,88
ne moti me	7	8,54
ne vem, ne morem oceniti	8	9,76

31. Popravljate govor svojih otrok, ko se vam zdi, da delajo jezikovne napake? *

pogosto	10	12,20
včasih	14	17,07
vseeno mi je	0	0
ne	3	3,66
ne vem, ne morem oceniti	8	9,76

32. Se trudite izpopolniti svoje znanje slovenščine? *

pogosto	24	29,27
včasih	48	58,54
vseeno mi je	3	3,66
ne	4	4,88
ne vem, ne morem oceniti	3	3,66

33. Če bi morali ovrednotiti svojo jezikovno raven (stopnjo obvladanja in sposobnost primerne uporabe slovenščine v ustnem in pisnem besedilu), bi se ovrednotili z oceno: *

odlično	4	4,88
zelo dobro	33	40,24
dobro	40	48,78
zadovoljivo	5	6,10
nezadovoljivo	0	0
ne vem, ne morem oceniti	0	0

34. Kako pridobivate znanje o jeziku? *

zadovoljim se z znanjem iz šole	39	47,56
uporabljam jezikovne priročnike	15	18,29
spremljam jezikovne kotičke v radiu	2	2,44
spremljam jezikovne rubrike v tiskanih medijih	1	1,22
slučajno	12	14,63
iz drugih virov	12	14,63
ne vem, za to se ne zanimam	1	1,22

35. Če spremljate jezikovne kotičke po radiu, se vam zdijo:

zelo privlačni	0	0
privlačni	7	8,54
primerni	17	20,73
malo privlačni	2	2,44
sploh niso privlačni	3	3,66
ne vem, ne morem oceniti	25	30,49

36. Če spremljate jezikovne rubrike v časopisih, se vam zdijo:

zelo privlačne	2	2,44
privlačne	8	9,76
primerne	12	14,63
malo privlačne	3	3,66
sploh niso privlačne	2	2,44
ne vem, ne morem oceniti	28	34,15

37. Če ste glede vprašanj jezikovnega izražanja (pisnega ali ustnega) v dvomih, uporabljate jezikovni priročnik? *

da	59	71,95
ne	23	28,05

38. Če uporabljate jezikovni priročnik, ga uporabljate:

pogosto	5	6,10
včasih	30	36,59
izjemoma	35	42,68

39. Če uporabljate jezikovni priročnik, ga potrebujete za vprašanja pisnega ali ustnega izražanja?

samo pisnega	17	20,73
večinoma pisnega	30	36,59
pisnega in ustnega	15	18,29
večinoma ustnega	1	1,22
samo ustnega	0	0
uporabljam ga iz drugih razlogov	6	7,32

40. Katere jezikovne priročnike najpogosteje uporabljate? * (Možnih je več odgovorov.)

Slovenski pravopis – Pravila	19	23,17
Slovenski pravopis – Slovarski del	7	8,54
Slovar slovenskega knjižnega jezika	52	63,41
Slovensko slovnico	11	13,41
Slovensko pravorečje	3	3,66
Slovar tujk	29	35,37
korpuse	1	1,22
druge priročnike	11	13,41
ne uporabljam jezikovnih priročnikov	7	8,54

41. Raven uporabe slovenščine je po vašem mnenju na splošno: *

odlična	0	0
dobra	20	24,39
zadovoljiva	34	41,46
nizka	20	24,39
zelo nizka	4	4,88
nezadovoljiva	0	0
ne vem, ne morem oceniti	3	3,66

42. Raven uporabe slovenščine je v Novi Gorici: *

odlična	1	1,22
dobra	24	29,27
zadovoljiva	34	41,46
nizka	10	12,20
zelo nizka	5	6,10
nezadovoljiva	1	1,22
ne vem, ne morem oceniti	6	7,32

43. Menite, da slovenščina v sedanjosti izpolnjuje vse potrebe izražanja? * V vsaki vrstici označite eno polje.

	da		delno		ne		ne vem	
		%		%		%		%
v zasebnem stiku	47	57,32	23	28,05	7	8,54	4	4,88
na delovnem mestu	47	57,32	28	34,15	4	4,88	2	2,44
v uradnem stiku	54	65,85	22	26,83	3	3,66	2	2,44
v časopisu, po radiu, televiziji	50	60,98	27	32,93	3	3,66	1	1,22
v znanstvenem izražanju	35	42,68	26	31,71	13	15,85	7	8,54
v umetniškem izražanju	30	36,59	29	35,37	13	15,85	8	9,76

44. Se strinjate, da je slovenščina težek jezik? *

popolnoma se strinjam	30	36,59
delno se strinjam	46	56,10
ne vem	4	4,88
delno se ne strinjam	0	0
sploh se ne strinjam	1	1,22

45. Se strinjate, da je slovenščina lep jezik? *

popolnoma se strinjam	51	62,20
delno se strinjam	22	26,83
ne vem	6	7,32
delno se ne strinjam	2	2,44
sploh se ne strinjam	0	0

46. Se strinjate, da je površnost pri izražanju (z vidika knjižnosti) posledica avtorjevega mišljenja, da knjižno izražanje ni pomembno? *

popolnoma se strinjam	8	9,76
delno se strinjam	31	37,80
ne vem	26	31,71
delno se ne strinjam	9	10,98
sploh se ne strinjam	6	7,32

47. Menite, da bi si tujec, ki se uči slovenščino, pridobil v Novi Gorici dobro podobo jezika? *

da	23	28,05
delno	44	53,66
ne	8	9,76
ne vem, ne morem oceniti	6	7,32

48. V katerem delu Slovenije bi se po vašem mnenju tujec najbolje naučil slovenščino?*

Primorska	29	35,37
Gorenjska	7	8,54
Dolenjska	2	2,44
Panonska	0	0
Rovtarska	2	2,44
Koroška	0	0
Štajerska	1	1,22
osrednja Slovenija (Ljubljana z okolico)	40	48,78

49. Ali je materni jezik (slovenščina) za vas vrednota?

da	56	68,29
ne	1	1,22
nisem še razmišljal o tem	24	29,27

49.1 Če je, prosim navedite v kakšnem smislu.

39	47,56
----	-------

49.2 Če ni, prosim navedite, zakaj ni.

2	2,44
---	------

50. Iz naslednjih povedi izpišite izraze, ki se vam zdijo neprimerni v knjižnem jeziku:

Glede na vašo ponudbo smatramo, da ste zelo dobro obveščeni o razmerah na trgu. Pred koncertno dvorano se je že zbralo veliko fenov rokavske glasbe. Zdravstveni delavci morajo delati tudi nočne. Vojakom je uspelo pogruntati sovražnikovo taktiko. Vse dokumente lahko sprintate v 1. nadstropju.

74 odgovorov

Anketa — Odnos novogoriških gimnazijcev do jezika

Prosim, pazljivo preberite vprašanja in nanje odgovarjajte iskreno. Hvala za sodelovanje!

1. Stalno prebivališče:

a) v Novi Gorici	7	30,43
b) zunaj Nove Gorice, a v Mestni občini Nova Gorica	10	43,48
c) zunaj Mestne občine Nova Gorica	6	26,09

2. Spol:

a) moški	6	26,09
b) ženski	17	73,91

3. Narodnost:

a) slovenska	23	100
b) druga	0	0

4. Socialni izvor:

a) delavski	20	86,96
b) kmečki	0	0
c) drugo	3	13,04

5. Regija rojstva:

a) Primorska	23	100
b) Gorenjska	0	0
c) Dolenjska	0	0
d) Panonska	0	0
e) Rovtarska	0	0
f) Koroška	0	0
g) Štajerska	0	0
h) osrednja Slovenija (Ljubljana z okolico)	0	0
i) zunaj Slovenije	0	0

6. Regija, kjer ste preživeli otroštvo (do 5. leta):

a) Primorska	23	100
b) Gorenjska	0	0
c) Dolenjska	0	0
d) Panonska	0	0
e) Rovtarska	0	0
f) Koroška	0	0
g) Štajerska	0	0
h) osrednja Slovenija (Ljubljana z okolico)	0	0
i) zunaj Slovenije	0	0

7. Regija obiskovanja osnovne šole:

a) Primorska	23	100
b) Gorenjska	0	0
c) Dolenjska	0	0
d) Panonska	0	0
e) Rovtarska	0	0
f) Koroška	0	0
g) Štajerska	0	0
h) osrednja Slovenija (Ljubljana z okolico)	0	0
i) zunaj Slovenije	0	0

8. Katere tuje jezike znate oz. se jih učite?**9. Približno koliko ur na teden poslušate radio?**

a) več kot 20 ur	2	8,70
b) 11—20 ur	2	8,70
c) 6—10 ur	4	17,39
d) 1—5 ur	11	47,83
e) ne poslušam radia	4	17,39

10. Približno koliko ur na teden gledate televizijo?

a) več kot 20 ur	1	4,35
b) 11—20 ur	5	21,74
c) 6—10 ur	8	34,78
d) 1—5 ur	9	39,13
e) ne gledam televizije	0	0

11. Približno koliko ur na teden berete (časopis, revije, knjige, dokumente)?

a) več kot 20 ur	0	0
b) 11—20 ur	1	4,35
c) 6—10 ur	7	30,43
d) 1—5 ur	14	60,87
e) ne berem redno	1	4,35

12. Približno koliko ur na teden pišete?

a) več kot 20 ur	2	8,70
b) 11—20 ur	4	17,39
c) 6—10 ur	5	21,74
d) 1—5 ur	7	30,43
e) ne pišem redno	4	17,39

13. Ali je delež vaših pisnih besedil, namenjenih javnim nastopom (npr. referati, članki, poročila, literarna dela, uradni spisi in dokumenti), večji od deleža zasebnih pisnih besedil (npr. pisma, elektronska pošta, beležke, dnevnik)?

a) da	11	47,83
b) ne	10	43,48
c) približno enak	2	8,70

14. Ali javno nastopate (npr. nastopi v šoli, predstave, recitacije)?

a) da	3	13,04
b) včasih	18	78,26
c) ne	2	8,70

15. Če javno nastopate, približno koliko ur na teden se ukvarjate s tem?

a) več kot 20 ur	0	0
b) 11—20 ur	0	0
c) 5—10 ur	1	4,35
d) 1—5 ur	5	21,74
e) ne nastopam redno	17	73,91

16. V svojih javnih nastopih uporabljate: (Možnih je več odgovorov.)

a) knjižni jezik (tj. jezik, v katerem so napisane knjige, v njem govorijo po radiu in televiziji)	6	26,09
b) pretežno knjižni jezik	17	73,91
c) pretežno narečje	0	0
d) občasno narečje	0	0
e) mešano	0	0
f) različno glede na situacijo	2	8,70

17. V pogovorih s prijatelji uporabljate: (Možnih je več odgovorov.)

a) knjižni jezik	0	0
b) pretežno knjižni jezik	0	0
c) pretežno narečje	12	52,17
d) občasno narečje	2	8,70
e) mešano	10	43,48
f) različno glede na situacijo	3	13,04

18. V pogovorih s starši uporabljate: (Možnih je več odgovorov.)

a) knjižni jezik	0	0
b) pretežno knjižni jezik	0	0
c) pretežno narečje	13	56,52
d) občasno narečje	2	8,70
e) mešano	9	39,13
f) različno glede na situacijo	1	4,35

19. V pogovorih z učitelji uporabljate: (Možnih je več odgovorov.)

a) knjižni jezik	1	4,35
b) pretežno knjižni jezik	18	78,26
c) pretežno narečje	1	4,35
d) občasno narečje	2	8,70
e) mešano	3	13,04
f) različno glede na situacijo	1	4,35

20. V pogovorih z neznanimi ljudmi uporabljate: (Možnih je več odgovorov.)

a) knjižni jezik	1	4,35
b) pretežno knjižni jezik	9	39,13
c) pretežno narečje	2	8,70
d) občasno narečje	1	4,35
e) mešano	5	21,74
f) različno glede na situacijo	9	39,13

21. Katera socialna zvrst je za vas najbolj naravna?

a) knjižni jezik	2	8,70
b) narečje	9	39,13
c) mešano	10	43,48
d) sleng	2	8,70

22. Vas moti, ko avtor javnega besedila (npr. govornik, napovedovalec, reporter, moderator) dela po vašem mnenju jezikovne napake?

a) da, zelo	1	4,35
b) večinoma da	5	21,74
c) včasih	6	26,09
d) vseeno mi je	4	17,39
e) večinoma ne	6	26,09
f) ne moti me	1	4,35
g) ne vem, ne morem oceniti	0	0

23. Se trudite izpopolniti svoje znanje slovenščine?

a) pogosto	7	30,43
b) včasih	15	65,22
c) vseeno mi je	0	0
d) ne	0	0
e) ne vem, ne morem oceniti	1	4,35

24. Če bi morali ovrednotiti svojo jezikovno raven (stopnjo obvladanja in sposobnost primerne uporabe slovenščine v ustnem in pisnem besedilu), bi se ovrednotili z oceno:

a) odlično	0	0
b) zelo dobro	9	39,13
c) dobro	13	56,52
d) zadovoljivo	1	4,35
e) nezadovoljivo	0	0
f) ne vem, ne morem oceniti	0	0

25. Kako pridobivate znanje o jeziku?

a) zadovoljim se z znanjem iz šole	20	86,96
b) uporabljam jezikovne priročnike	0	0
c) spremljam jezikovne kotičke v radiu	1	4,35
d) spremljam jezikovne rubrike v tiskanih medijih	0	0
e) slučajno	0	0
f) iz drugih virov	1	4,35
g) ne vem, za to se ne zanimam	1	4,35

26. Če spremljate jezikovne koticke po radiu, se vam zdijo:

a) zelo privlačni	0	0
b) privlačni	0	0
c) primerni	6	26,09
d) malo privlačni	1	4,35
e) sploh niso privlačni	1	4,35
f) ne vem, ne morem oceniti	8	34,78

27. Če spremljate jezikovne rubrike v časopisih, se vam zdijo:

a) zelo privlačne	0	0
b) privlačne	3	13,04
c) primerne	2	8,70
d) malo privlačne	2	8,70
e) sploh niso privlačne	1	4,35
f) ne vem, ne morem oceniti	8	34,78

28. Če ste glede vprašanj jezikovnega izražanja (pisnega ali ustnega) v dvomih, uporabljate jezikovni priročnik?

a) da	11	47,83
b) ne	12	52,17

29. Če uporabljate jezikovni priročnik, ga uporabljate:

a) pogosto	0	0
b) včasih	7	30,43
c) izjemoma	9	39,13

30. Če uporabljate jezikovni priročnik, ga potrebujete za vprašanja pisnega ali ustnega izražanja?

a) samo pisnega	2	8,70
b) večinoma pisnega	10	43,48
c) pisnega in ustnega	2	8,70
d) večinoma ustnega	0	0
e) samo ustnega	0	0
f) uporabljam ga iz drugih razlogov	1	4,35

31. Katere jezikovne priročnike najpogosteje uporabljate? (Možnih je več odgovorov.)

a) Slovenski pravopis – Pravila	1	4,35
b) Slovenski pravopis - Slovarski del	0	0
c) Slovar slovenskega knjižnega jezika	12	52,17
d) Slovensko slovnico	0	0
e) Slovensko pravorečje: navodila za zborna ali knjižna izreka	0	0
f) Slovar tujk	4	17,3
g) korpuse	0	0
h) druge priročnike	2	8,70
i) ne uporabljam jezikovnih priročnikov	3	13,04

32. Raven uporabe slovenščine je po vašem mnenju na splošno:

a) odlična	0	0
b) dobra	5	21,74
c) zadovoljiva	15	65,22
d) nizka	3	13,04
e) zelo nizka	0	0
f) nezadovoljiva	0	0
g) ne vem, ne morem oceniti	0	0

33. Raven uporabe slovenščine je v Novi Gorici:

a) odlična	1	4,35
b) dobra	8	34,78
c) zadovoljiva	10	43,48
d) nizka	2	8,70
e) zelo nizka	1	4,35
f) nezadovoljiva	0	0
g) ne vem, ne morem oceniti	1	4,35

34. Menite, da slovenščina v sedanjosti izpolnjuje vse potrebe izražanja?

(V vsaki vrstici označite eno polje.)

	da		delno		ne		ne vem	
		%		%		%		%
v zasebnem stiku	11	47,83	7	30,43	2	8,70	3	13,04
na delovnem mestu	14	60,87	8	34,78	0	0	1	4,35
v uradnem stiku	17	73,91	4	17,39	1	4,35	1	4,35
v časopisu, po radiu, televiziji	14	60,87	8	34,78	1	4,35	0	0
v znanstvenem izražanju	11	47,83	6	26,09	4	17,39	2	8,70
v umetniškem izražanju	5	21,74	9	39,13	5	21,74	3	13,04

35. Se strinjate, da je slovenščina težek jezik?

a) popolnoma se strinjam	6	26,09
b) delno se strinjam	17	73,91
c) ne vem	0	0
d) delno se ne strinjam	0	0
e) sploh se ne strinjam	0	0

36. Se strinjate, da je slovenščina lep jezik?

a) popolnoma se strinjam	12	52,17
b) delno se strinjam	8	34,78
c) ne vem	1	4,35
d) delno se ne strinjam	2	8,7
e) sploh se ne strinjam	0	0

37. Se strinjate, da je površnost pri izražanju (z vidika knjižnosti) posledica avtorjevega mišljenja, da knjižno izražanje ni pomembno?

a) popolnoma se strinjam	0	0
b) delno se strinjam	9	39,13
c) ne vem	8	34,78
d) delno se ne strinjam	4	17,39
e) sploh se ne strinjam	1	4,35

38. Menite, da bi si tujec, ki se uči slovenščino, pridobil v Novi Gorici dobro podobo jezika?

a) da	5	21,74
b) delno	11	47,83
c) ne	5	21,7
d) ne vem, ne morem oceniti	2	8,70

39. V katerem delu Slovenije bi se po vašem mnenju tujec najbolje naučil slovenščino?

a) Primorska	2	8,70
b) Gorenjska	3	13,04
c) Dolenjska	0	0
d) Panonska	0	0
e) Rovtarska	0	0
f) Koroška	0	0
g) Štajerska	0	0
h) osrednja Slovenija (Ljubljana z okolico)	18	78,26

40. Ali je materni jezik (slovenščina) za vas vrednota?

a) da	9	39,13
b) ne	0	0
c) nisem še razmišljal o tem	14	60,87

40.1 Če je, prosim navedite v kakšnem smislu.

7 30,43

40.2 Če ni, prosim navedite, zakaj ni.

1 4,35

41. Iz naslednjih povedi izpišite izraze, ki se vam zdijo neprimerni v knjižnem jeziku:

Glede na vašo ponudbo smatramo, da ste zelo dobro obveščeni o razmerah na trgu. Pred koncertno dvorano se je že zbralo veliko fenov rokofske glasbe. Zdravstveni delavci morajo delati tudi nočne. Vojakom je uspelo pogruntati sovražnikovo taktiko. Vse dokumente lahko sprintate v 1. nadstropju.

21 vseh odgovorov	91,30
9 popolnih odgovorov	39,13